T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ÇİN HALK CUMHURİYETİ–CİBUTİ CUMHURİYETİ İLİŞKİLERİ

Moustapha MOHAMED HAROUN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Ali Samir MERDAN

Çankırı–2022

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ÇİN HALK CUMHURİYETİ–CİBUTİ CUMHURİYETİ İLİŞKİLERİ

Moustapha MOHAMED HAROUN

ORCID: 0000-0003-2362-6527

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Ali Samir MERDAN

Çankırı–2022

İÇİNDEKİLER

Sayfa

İÇİNDEKİLER.....i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....iv
TEZ KABUL VE ONAY.....v
ÖNSÖZ.....vi
ÖZET.....vii
ABSTRACT.....viii
KISALTMALAR.....ix
TABLO LİSTESİ.....xi
ŞEKİL LİSTESİ.....xii

1. GİRİŞ.....1
1.1. TEZİN KONUSU VE PROBLEMİ.....4
1.2. TEZİN AMACI.....5
1.3. TEZİN ÖNEMİ VE ÖZGÜN DEĞERİ 5

2. BÖLÜM: CİBUTİ CUMHURİYETİ'NİN DIŞ POLİTİKASI VE ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN CİBUTİ CUMHURİYETİ POLİTİKASI.....8
2.1. CİBUTİ CUMHURİYETİ DIŞ POLİTİKASININ GENEL ÇERÇEVESİ.....8
2.1.1.Cibuti Cumhuriyeti'nin Avantajlı Coğrafi Konumu, Tarafsızlığı ve Bölgesel Rolü.....8
2.1.2.Cibuti Cumhuriyeti'nin Dış Politikasını Etkileyen Temel Öğeler.....10
2.1.3.Cibuti Cumhuriyeti'nin Dış Politika Stratejisi.....11
2.1.3.1. Cibuti Cumhuriyeti'nin Bölgesel Bütünleşmesi.....11
2.1.3.1.1. Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı İçinde Cibuti Cumhuriyeti.....12
2.1.3.1.2. Hükûmetler Arası Kalkınma Otoritesi ve Cibuti Cumhuriyeti.....12
2.1.3.1.3. Cibuti Cumhuriyeti'nin Arap Birliği'ne Üyeliği.....13
2.1.3.2. Afrika'da Barışın Hizmetinde Aktif Bir Dış Politika: Afrika Birliği Somali Misyonu.....14
2.1.4.Cibuti Cumhuriyeti'ndeki Politik ve Ekonomik Gelişmeler.....15
2.1.4.1. Politik Gelişmeler.....15

2.1.4.2. Ekonomik Gelişmeler.....17
2.1.4.2.1. Cibuti Cumhuriyeti'nin Ekonomik Bağlamı.....18
2.1.4.2.2. Cibuti Limanının Cibuti Cumhuriyeti Ekonomisindeki Rolü.....20
2.1.4.2.3. Cibuti Cumhuriyeti'nde Turizmin Yatırımcılar İçin Cazibesi.....21
2.1.4.2.4. Cibuti Cumhuriyeti Ticareti.....22
2.1.4.2.5. Askerî Üslerden Elde Edilen Gelir.....24
2.2. ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN AFRİKA DEVLETLERİNE YÖNELİK POLİTİKASI VE CİBUTİ CUMHURİYETİ.....25
2.2.1.1949 Yılından İtibaren Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dış Politikası.....25
2.2.2.Çin Halk Cumhuriyeti'nin Afrika'ya Yönelik Dış Politika Hedefleri.....27
2.2.3.Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dış Politikasında Afrika'nın Önemi.....30
2.2.4.Ekonomik Kalkınma Konusunda Çin Halk Cumhuriyeti'yle Afrika Devletleri Arasındaki İş Birliği.....32
2.2.4.1. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ekonomik Gelişmesi.....33
2.2.4.1.1. 1949-1978 Döneminde Çin Halk Cumhuriyeti Ekonomisi.....34
2.2.4.1.2. Çin Halk Cumhuriyeti'nin 1978 Ekonomik Reformu.....35
2.2.4.2. Afrika Devletlerindeki Çin Halk Cumhuriyeti Yatırımları.....36
2.2.4.3. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Afrika Devletlerinin Altyapılarına Yatırımları.....37
2.2.4.4. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Afrika Devletlerinde Doğal Kaynak Arayışı.....38
2.2.4.5. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Afrika Devletleriyle Ticari İlişkileri.....39
2.2.5.İlişkileri Etkileyen Diğer Faktörler.....40
2.2.5.1. Eğitim.....40
2.2.5.2. Sağlık.....42
2.2.5.3. Barış ve Güvenlik Alanında İş Birliği.....45

3. BÖLÜM: İKİLİ İLİŞKİLER.....49
3.1. SİYASİ İLİŞKİLER.....49
3.1.1.Diplomatik İlişkilerin Kurulması.....49
3.1.2.İkili İlişkilerde Yakınlaşma.....50
3.1.3.İkili İlişkilerde İş Birliğinden Stratejik Ortaklığa.....53
3.2. EKONOMİK İLİŞKİLER.....62
3.2.1.Çin Halk Cumhuriyeti'nin Cibuti Cumhuriyeti'ndeki Ekonomik Yatırımları.....62
3.2.1.1. "Yeni İpek Yolu" Projesinde Cibuti Cumhuriyeti'nin Rolü.....64

3.2.1.2. Addis Ababa-Cibuti Demir Yolu.....67
3.2.1.3. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Cibuti Cumhuriyeti Limanlarına Yatırımları.....71
3.2.1.3.1. Cibuti Limanı.....71
3.2.1.3.2. Doraleh Limanı.....72
3.2.1.3.3. Cibuti Uluslararası Serbest Ticaret Bölgesi.....74
3.2.1.4. Etiyopya'yla Cibuti Cumhuriyeti Arasındaki İçme Suyu Projesi.....77
3.2.2.Cibuti Cumhuriyeti'nin Çin Halk Cumhuriyeti'ne Borcu.....78
3.3. ASKERÎ İLİŞKİLER.....80
3.3.1.Çin Halk Cumhuriyeti'nin Cibuti Cumhuriyeti'ndeki Askerî Varlığı.....80
3.3.1.1. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Cibuti Cumhuriyeti'nde Üs Kurma Faktörleri.....81
3.3.1.2. Başkent Cibuti'deki Çin Halk Cumhuriyeti Askerî Üssünün Görevleri.....82
3.3.2.Başkent Cibuti'deki Çin Halk Cumhuriyeti Askerî Üssüne Dair Endişeler.....85
3.3.3.Küresel Güçlerin Rekabet Merkezi: Cibuti Cumhuriyeti.....90
3.4. EĞİTİM VE SAĞLIK İLİŞKİLERİ.....93
3.4.1.Eğitim İlişkileri.....93
3.4.2.Sağlık Alanında İlişkiler.....96

4. SONUÇ.....99

KAYNAKÇA.....106
ÖZGEÇMİŞ.....136

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Çin Halk Cumhuriyeti-Cibuti Cumhuriyeti İlişkileri* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

12.09.2022

.....

Moustapha MOHAMED HAROUN

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Moustapha MOHAMED HAROUN tarafından hazırlanan *Çin Halk Cumhuriyeti-Cibuti Cumhuriyeti İlişkileri* adlı bu çalışma, *12.09.2022* tarihinde yapılan tez savunma sınavı neticesinde *oybirliğiyle* başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Uluslararası İlişkiler* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Dr. Öğretim Üyesi Ali Samir MERDAN	İmza: ……..
Üye	: Prof. Dr. Ali ASKER	İmza: ……..
Üye	: Dr. Öğretim Üyesi Halit HAMZAOĞLU	İmza: ……..

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun *...../..../2022* tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Coşkun POLAT
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Çin Halk Cumhuriyeti-Cibuti Cumhuriyeti İlişkileri başlıklı bu tez; iki devlet arasındaki siyasi, ekonomik, askerî, eğitim ve sağlık alanlarındaki ilişkilerinin incelenmesiyle bu ilişkilerdeki seviyenin belirlenmesine; Çin Halk Cumhuriyeti'nin Cibuti Cumhuriyeti'ne yardım, bağış, kredi olarak verdiği destek sonucu Cibuti Cumhuriyeti ekonomisi üzerindeki etkisine ve bu etkinin boyutuna odaklanmaktadır.

Bu tez, kendi başıma muvaffak olamayacağım iki yıllık bir yolculuğun doruk noktasıdır. Bu yolculuğu tamamlamamda bana doğrudan ya da dolaylı olarak yardımcı olan herkese en içten teşekkürlerimi sunarım. Bu tezin hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen ve hiçbir çabadan kaçınmayarak beni daima çok olumlu bir biçimde yönlendiren danışmanım Sayın Hocam *Dr. Öğretim Üyesi Ali Samir MERDAN'*a ve eğitim hayatım süresince yetişmemde katkısı olan bütün hocalarıma sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Ayrıca tezimi tamamlamak için moralimi ve motivasyonumu üst düzeyde tutmama yardımcı olan aileme de şükranlarımı sunarım. Son olarak, unutmadan, Cibuti Cumhuriyeti hükûmetine de Türkiye'deki öğrenimim süresince bana sağladığı burs ve destek için teşekkürü bir borç bilirim.

31.08.2022

Moustapha MOHAMED HAROUN

ÖZET

Tezin Başlığı **:** Çin Halk Cumhuriyeti-Cibuti Cumhuriyeti İlişkileri
Tezin Yazarı **:** Moustapha Mohamed Haroun
Danışman **:** Ali Samir Merdan
Anabilim Dalı **:** Uluslararası İlişkiler
Tezin Türü **:** Yüksek Lisans
Kabul Tarihi **:** 12/09/2022

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Cibuti Cumhuriyeti'yle ilişkilerinin tarihi, bu devletin bölgeyi keşfedip tanıdığı döneme kadar gitse de ikili ilişkilerin başlangıcı 1979 yılında diplomatik ilişkilerin kurulmasına dayanmaktadır. Başlangıçta ikili ilişkiler, diplomatik ilişkilerin kurulmasıyla başlasa da daha sonraları bu ilişkilerin gelişimi hızlanmıştır. Bu bağlamda tezin çalışılmasındaki amaç, Çin Halk Cumhuriyeti'yle Cibuti Cumhuriyeti arasındaki siyasi, ekonomik, askerî, eğitim ve sağlık alanlarındaki ilişkilerinin incelenmesi ve bu ilişkilerdeki seviyenin belirlenmesidir. Bu çerçevede 1979 yılında Çin Halk Cumhuriyeti ile Cibuti Cumhuriyeti arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasından itibaren bugüne kadar yaşanan gelişmelerin incelenmesi ve ayrıca Çin Halk Cumhuriyeti'nin Cibuti Cumhuriyeti'ndeki etkisinden dolayı bu devletin Çin Halk Cumhuriyeti için öneminin belirlenmesi bu tezin kapsamını oluşturmuştur. Özellikle son yirmi yılda ikili ilişkilerin gelişimi hızlanarak iş birliğine yönelmiş ve daha sonraları da stratejik ortaklık seviyesine çıkmıştır. Bu bağlamda ikili ilişkilerin gelişiminden yapılan çıkarım, bu iki devlet arasında oluşan iş birliği ve stratejik ortaklıktır.

Anahtar Kelimeler: Çin Halk Cumhuriyeti, Cibuti Cumhuriyeti, ilişkilerde iş birliği, stratejik ortaklık.

ABSTRACT

Thesis Title **:** Relations between the People's Republic of China and the Republic of Djibouti

Author **:** Moustapha Mohamed Haroun

Supervisor **:** Ali Samir Merdan

Department **:** International Relations

Thesis Type **:** Master's Thesis

Date **:** 12./09/2022

Even though the history of the relations of the People's Republic of China with the Republic of Djibouti goes back to the period when this state discovered and recognized the region, the beginning of bilateral relations dates back to the establishment of diplomatic relations in 1979. Initially, bilateral relations started with the establishment of diplomatic relations, but later on, the development of these relations accelerated. In this context, the primary purpose of the thesis is to examine the relationship between the People's Republic of China and the Republic of Djibouti in the fields of political, economic, military, education, and health, and to determine the level of these relations. In this context, the scope of this thesis is to examine the developments since the establishment of diplomatic relations between the People's Republic of China and the Republic of Djibouti in 1979, and also to determine the importance of this state for the People's Republic of China due to the influence of the People's Republic of China in the Republic of Djibouti. Especially in the last twenty years, the development of bilateral relations has accelerated and turned towards cooperation, and later on, it has reached the level of strategic partnership. In this context, the inference made from the development of bilateral relations is the cooperation and strategic partnership between these two states.

Keywords: People's Republic of China, Republic of Djibouti, cooperation in relationships, strategic partnership.

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri
AET : Avrupa Ekonomik Topluluğu
AfB : Afrika Birliği
AfCFTA : African Continental Free Trade Agreement
AMISOM : African Union Mission to Somalia
ASAF : Association de Soutien à l'Armée Française
BAE : Birleşik Arap Emirlikleri
BM : Birleşmiş Milletler
BP : British Petroleum
CDB : China Development Bank
CGCOC : China Geo-Engineering Corporation Overseas Construction
COMESA : Common Market for Eastern and Southern Africa
COVID-19 : Coronavirus Disease 2019
ÇHC : Çin Halk Cumhuriyeti
ÇUKİA : Çin Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı
DEİK : Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
DIFTZ : Djibouti International Free Trade Zone
DB : Dünya Bankası
DP : Dubai Ports
DSÖ : Dünya Sağlık Örgütü
DTÖ : Dünya Ticaret Örgütü
EXIM : Export-Import
FOCAC : Forum on China-Africa Cooperation
GSYİH : Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
HESPI : Horn Economic and Social Policy Institute
IDE : Integrated Development Environment
IGAD : Intergovernmental Authority on Development
IGADD : Intergovernmental Authority on Drought and Development
IMF : International Monetary Fund
İİT : İslam İşbirliği Teşkilatı
LCIA : London Court of International Arbitration

OECD	: Organisation for Economic Co-Operation and Development
OIF	: Organisation Internationale de la Francophonie
RF	: Rusya Federasyonu
RFI	: Radio France International
SB	: Sovyetler Birliği
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti

TABLO LİSTESİ

Tablo No: **Sayfa**

Tablo 2.1: Cibuti Cumhuriyeti'nin Dış Ticaret Göstergeleri.....23
Tablo 2.2: Cibuti Cumhuriyeti'nde Askerî Üsler.....25

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil No: **Sayfa**

Şekil 2.1: Cibuti Cumhuriyeti'nin Coğrafi Konumu.....9
Şekil 2.2: Cibuti Limanı.....20
Şekil 2.3: Cibuti Cumhuriyeti'nde Bir Plaj.....22
Şekil 2.4: GSYİH (Dolar).....36
Şekil 3.1: Resmî Ziyaret Esnasında Bir Kare.....59
Şekil 3.2: ÇHC Devlet Başkanı ve Cibuti Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı.....62
Şekil 3.3: "Bir Kuşak Bir Yol" Projesi.....66
Şekil 3.4: "Yeni İpek Yolu" Projesi.....67
Şekil 3.5: Addis Ababa-Cibuti Demir Yolu.....70
Şekil 3.6: Cibuti Uluslararası Serbest Ticaret Bölgesinin Açılış Töreni.....76
Şekil 3.7: Başkent Cibuti'de Çin Halk Cumhuriyeti'nin Askerî Üssünün Açılış Töreni.81
Şekil 3.8: Cibuti Cumhuriyeti'nin "Askerî Üs" Diplomasisi.....89
Şekil 3.9: Luban Atölyesinin Açılış Töreninden Bir Kare.....95
Şekil 3.10: Luban Atölyesinde Bir Simülatör.....96
Şekil 3.11: COVID-19 Salgını İçin Başkent Cibuti'ye Gelen Çinli Tıp Uzmanları.....98

1. GİRİŞ

Doğu Afrika devleti olan Cibuti Cumhuriyeti, Bab-el-Mandeb Boğazı'na kıyısı olan ve Kızıldeniz'in girişinde yer alan ayrıcalıklı bir coğrafi konuma sahiptir. 23000 kilometrekarelik bir alana sahip olan ve Etiyopya, Eritre, Somali'yle komşu olan Cibuti Cumhuriyeti, 1977 yılında bağımsızlığını kazanmıştır. Bağımsızlığını kazanmasının ardından Cibuti Cumhuriyeti, çeşitli kültürel alanlara bağlı kalarak kendisini Afro-Arap bir millet olarak tanımlamıştır. Çünkü Cibuti Cumhuriyeti hem Arap Birliği hem de Afrika Birliği (AfB) üyesidir (Idle, 2019). Bölgesel güçlerin gıptayla baktığı Cibuti Cumhuriyeti, Soğuk Savaş döneminde Fransa'yla imzalamış olduğu savunma anlaşması sayesinde bağımsızlığını korumayı başarmıştı (Cantonnet, 2017, s. 9). Diğer taraftansa Arap devletlerinin mali desteği ve Doğu Afrika bölgesinin sorunlarına karşı tarafsız bir tutum takınması da Cibuti Cumhuriyeti'nin egemenliğini korumasına yardımcı oldu. Bu tarafsız tutumu, Doğu Afrika devletlerini Cibuti Cumhuriyeti'nin hem Hükûmetler Arası Kalkınma Otoritesi (Intergovernmental Authority on Development-IGAD) daimî merkezi hem de bölgesel bir uzlaşma merkezi olması konusunda ikna etti. Soğuk Savaş sonrası dönemdeyse küreselleşme sürecinin hızlanmasıyla birlikte stratejik konumunun avantajlarının da farkında olan Cibuti Cumhuriyeti, 1999 yılından itibaren daha aktif ve etkin bir politika benimseyerek dış ilişkilerinin daha dinamik ve faal olmasını sağlamıştır (Idle ve Lasserre, 2021, s. 5). Ayrıca Cibuti Cumhuriyeti, ekonomi politikasında da yabancı yatırımcılara önem vererek ülkesine davet eden Afrika devletlerinden biridir.

Cibuti Cumhuriyeti'nin ekonomisi, dünyanın en modern limanları arasında olan liman komplekslerine dayanmaktadır. Devletin en önemli komşusu ve ticaret ortağı olan Etiyopya'nın da ekonomik gelişimiyle birlikte Cibuti ve Doraleh Limanları üzerinden ticaretin hızla artması beklenmektedir. Bab-el-Mandeb Boğazı'na kıyısı olan ve Kızıldeniz'in girişinde yer alan ayrıcalıklı coğrafi konumundan dolayı Cibuti Cumhuriyeti, özellikle jeopolitik konumu sayesinde stratejik öneme sahip olduğundan küresel ve bölgesel güçlerin ilgisini çekmiştir (Downs, Becker ve deGategno, 2017, ss. 2-3). Bu güçler, Cibuti Cumhuriyeti'ne yüksek miktarlarda ödedikleri kiralarla pozisyon almak için çabalamıştır. Bu bağlamda başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) olmak üzere birçok devlet Cibuti Cumhuriyeti'nde askerî üs kurmuşlardır.

1949 yılında Mao Zedong tarafından ilan edilen ÇHC'deyse hem Japonya'nın saldırganlığına karşı yaşanan savaştan hem de uzun süren iç savaştan dolayı nüfus artışı güçlü kalırken ekonomi dibe vurmuştu. İlan edildikten hemen sonra ÇHC, hem sosyalist bir ekonomi ve toplum inşa etme hem de uluslararası arenada ve özellikle de Asya'daki gücünü yeniden tesis etme politikasını uyguladı (Çakı ve Fidan, 2020, ss. 189-190). Fakat uygulanan politika etkili olamadığından istenen sonuçları veremedi. Bu bağlamda Deng Xiaoping dönemindeyse sosyalist bir toplum inşa sürecinde kapitalist ekonomi tercih edilerek ÇHC'nin politikası yerel ekonomik büyümeyi desteklemeye yöneldi. Sonuçta ekonomik reformları başlatmasından itibaren büyük bir ekonomik gelişim kaydeden ÇHC'nin uluslararası sistemdeki ağırlığı, yalnızca bölgesel düzeyde değil özellikle küresel düzeyde de istikrarlı bir şekilde arttı. Bu dönemde ÇHC politikası dört ana amaca hizmet etmekteydi. Bunlar; ÇHC'nin ekonomik kalkınması; büyük güç statüsünün onaylanması ve pekiştirilmesi; ÇHC ulusunun yeniden inşa edilmesi ve mevcut olan sosyalist rejimin hayatta kalmasıdır.

1978 yılında başlatılan ekonomik reformlarla birlikte ÇHC'de büyük bir ekonomik gelişim yaşanmıştır. Başlatılan "dört modernizasyon" politikası, yani sanayi, tarım, bilim ve teknoloji reformu, yapılan planlamayı başarıyla sonuçlandırmıştır. Kısaca Deng Xiaoping, bir sosyal piyasa ekonomisi başlatarak Marksist ideolojiyi inkâr etmeden ekonomiyi özgürleştirmiştir. Özellikle devlet şirketi olan "Danwei" özerk hâle getirilmiş ve ayrıca özel şirketlere de izin verilmiştir. Bu da onların uyum sağlama yeteneklerini ve tepki verme kabiliyetlerini artırmıştır. Böylece ÇHC, dünyanın en büyük ikinci ekonomisi hâline gelmiştir. Ayrıca yüksek teknoloji sektörlerini de geliştirmeye çalışmış, özellikle Dünya Ticaret Örgütüyle bütünleştikten sonra yüksek teknolojilere büyük yatırımlar yapmıştır (Timurtaş, 2018, ss. 58-61).

Dünyanın en büyük ikinci ekonomisine sahip olan ÇHC'nin Cibuti Cumhuriyeti de dâhil Afrika devletleriyle ilişkileri son yirmi yılda gelişmiş ve iş birliği seviyesine çıkmıştır. Bu bağlamda Afrika kıtası, uluslararası arenadaki etkinliğini yeniden artırmak isteyen ÇHC için stratejik bir bölge hâline gelmiştir. Çünkü ÇHC'nin Afrika kıtasına yönelik dış politika gündemi, Afrika devletleriyle arasındaki iş birliğini oluşturma ve küresel güç statüsünü pekiştirme çabalarının bir parçasıdır (Cabestan, 2013, ss. 150-154). Böylece dünyanın en büyük ikinci ekonomik gücüne sahip olarak uluslararası arenadaki etkinliğini yeniden artıran ve küresel güç statüsünü pekiştiren ÇHC, Cibuti Cumhuriyeti de dâhil

Afrika devletlerinin de önde gelen ticaret ortağı hâline gelerek bu devletlerle arasında iş birliğini oluşturmuştur. Bu bağlamda hem ÇHC hem de Afrika devletleri stratejik ve kalıcı bir ortaklık için şevkle çalışmıştır. Her iki taraf da ilişkilerini uzun vadeli çıkarları için gerçek bir stratejik ortaklığa dönüştürmek amacıyla çaba sarf etmiştir. Zira ÇHC artık birçok Afrika devletinde önemli bir yere sahiptir. Ayrıca ÇHC'nin Afrika kıtasındaki varlığının sağlamlaştırılması, düzenli olarak iç talebi beslemek için ham madde tedarikini güvence altına almanın bir yolu olarak tanımlanmıştır. Gerçekten de 2000'li yılların başından itibaren Çinli şirketlerin Afrika kıtasındaki varlığı eski kamu şirketleri için ve son zamanlardaysa özel şirketler için çok çeşitli sektörlerde hızla artmıştır. Aslında ÇHC için Afrika kıtası sadece doğal kaynaklar sağlayan bir bölge değildir. Aynı zamanda Afrika, ÇHC'nin etkisini artırmayı amaçladığı bir ekonomik fırsatlar kıtasıdır. Bu bağlamda ÇHC, Etiyopya, Tanzanya, Kenya ve Cibuti Cumhuriyeti gibi Doğu Afrika devletlerinin ekonomileri için hem önemli bir ticaret ortağı hem de giderek artan bir şekilde güçlü bir yatırımcıdır (Ngoie Tshibambe, 2007, ss. 600-605).

Ayrıca Doğu Afrika, jeopolitik ve jeostratejik açıdan en önemli bölgelerden biridir ve ÇHC'nin Afrika kıtasına yönelik politikasında siyasi, ekonomik, ideolojik, güvenlik gibi alanlardaki çıkarlarına dayanmıştır. Bu politikanın özeti, bir vaka çalışması olarak ÇHC'nin Doğu Afrika bölgesinde Cibuti Cumhuriyeti'yle angajmanın dinamiklerini açıklamaktadır. Bu bağlamda Cibuti Cumhuriyeti'nin coğrafi konumu, göreli siyasi istikrarı ve bölgedeki ekonomik ağırlığından dolayı iki devletin ilişkileri stratejik ortaklık seviyesine ulaşmıştır (Horn Economic and Social Policy Institute [HESPI], 2020, ss. 1-5).

ÇHC'yle Cibuti Cumhuriyeti arasında 1979 yılında kurulmaya başlanan diplomatik ilişkiler, Cibuti Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını kazanmasından birkaç yıl sonra resmiyet kazanmıştır. Daha sonra ikili ilişkiler, Afrika kıtasının tüm devletlerinde olduğu gibi birçok alanı kapsamıştır. Cibuti Cumhuriyeti'ndeki ÇHC varlığı özellikle de belirgindir. Zira ÇHC, kısa bir sürede Cibuti Cumhuriyeti'nin önemli bir ortağı hâline gelmiştir. Cibuti Cumhuriyeti, ÇHC'nin Doğu Afrika'daki stratejisi için kilit bir devlettir. Bu bağlamda dünyanın en büyük ikinci ekonomisine sahip olan ÇHC, karşılıklı siyasi güveni derinleştirmek, karşılıklı yarara dayalı iş birliğini genişletmek ve iki devlet arasındaki dostluk ve iş birliğini yeni seviyelere çıkarmak için Cibuti Cumhuriyeti'yle çalışmıştır. Dahası ÇHC'yle Cibuti Cumhuriyeti arasındaki ikili ilişkiler, iki devletin hemen hemen bütün alanlarını kapsamıştır. Bu bağlamda

ÇHC'yle Cibuti Cumhuriyeti arasındaki ilişkilerde diplomatik, ekonomik, güvenlik, sağlık, eğitim gibi alanlardaki iş birliğinde önemli gelişmeler yaşanmıştır (Idle ve Lasserre, 2021, ss. 5-15).

ÇHC'yle Cibuti Cumhuriyeti arasındaki ikili ilişkilerin incelendiği bu tez çalışması, giriş ve sonucun dışında iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Cibuti Cumhuriyeti dış politikasının genel çerçevesiyle ÇHC'nin Afrika devletlerine ve özellikle de Cibuti Cumhuriyeti'ne yönelik politikası incelenecektir. Bu çerçevede Cibuti Cumhuriyeti dış politikasını etkileyen temel öğelerle dış politika hedefleri belirlenerek bu devletin stratejileri saptanacak; ÇHC'nin dış politikasıyla güvenlik stratejisi bağlamında Afrika devletlerine ve özellikle Cibuti Cumhuriyeti'ne yönelik politikası ele alınmaya çalışılacaktır.

İkinci bölümdeyse ÇHC-Cibuti Cumhuriyeti ilişkileri ve bu bölümün alt başlıkları olan siyasi ilişkiler, ekonomik ilişkiler, askerî ilişkiler ve eğitimle sağlık ilişkileri incelenecektir. Bu çerçevede ÇHC-Cibuti Cumhuriyeti ilişkilerinin tarihsel gelişimi; ilişkileri etkileyen faktörler; ilişkilerin doğası ve modeli değerlendirilecektir.

Tez, Cibuti Cumhuriyeti'nin 1977 yılında bağımsızlığını kazanmasından bugüne kadar olan zaman dilimini kapsamaktadır. Belirtilen zaman diliminin kapsamı çerçevesinde konu ve kavramlarla ilgili Türkçe, Fransızca, İngilizceyle Arapça kitap, makale, dergi, internet sayfaları ve gazetelerden yararlanılmıştır.

1.1. TEZİN KONUSU VE PROBLEMİ

Dünyanın en büyük ikinci ekonomik gücüne sahip olan ÇHC, düzenli olarak iç talebi karşılamak ve ham madde tedarikini güvence altına almak için Afrika kıtasındaki varlığını sağlamlaştırmıştır. Yani Afrika kıtası ve devletleri, ÇHC için ticaret ortağı ve yatırım merkezi olarak görülmüştür. Bu bağlamda istikrarlı bir devlet ve mükemmel bir konuma sahip olan ve ayrıca ekonomik konularda sağladığı düzenle farklı bileşenleri tek başına küresel ölçekte yoğunlaştıran Cibuti Cumhuriyeti, ÇHC için stratejik, yapısal ve ekonomik avantajlara sahiptir.

ÇHC'yle Cibuti Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler, bu iki devlet arasında var olan iş birliği ve stratejik ortaklıktır. Bu bağlamda ikili ilişkiler, 1979 yılında diplomatik ilişkilerin kurulmasıyla başlasa da Soğuk Savaş sonrası dönemde bu ilişkilerin gelişimi hızlanarak iş

birliğine yönelmiş ve daha sonraysa stratejik ortaklık seviyesine çıkmıştır. Cibuti Cumhuriyeti, kendisini Doğu Afrika bölgesi için bir ticaret merkezine dönüştürmek gibi iddialı bir gündeme sahiptir. Bu çaba büyük ölçüde, Cibuti Cumhuriyeti'nde büyüyen bir rol üstlenen ÇHC tarafından finanse edilmiştir. ÇHC'nin angajmanı çok yönlüdür, zira büyük altyapı yatırımlarından ilk denizaşırı askerî üssünün kurulmasına kadar uzanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, bu tezin çalışılmasında ÇHC'nin ilk denizaşırı askerî üssünü Cibuti Cumhuriyeti'nde açmasındaki amacının belirlenmesi de etkili olmuştur. Bu bağlamda tezde, ÇHC'nin gelişiminden Cibuti Cumhuriyeti'nin nasıl yararlandığı; ÇHC varlığının Cibuti Cumhuriyeti ekonomisini nasıl etkilediği; Cibuti Cumhuriyeti'ndeki ÇHC askerî varlığının hedeflerinin neler olduğu sorularına yanıt bulmaya çalışılmıştır.

1.2. TEZİN AMACI

Tezde, ÇHC'nin Afrika kıtasına ve devletlerine yönelik politikasının incelenerek değerlendirilmesinin ve analizinin yapılması durumunda siyasi, ekonomik, askerî, eğitim ve sağlık alanlarındaki ilişkilerinin de çeşitliliğine değinilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu nedenle tezi sınırlandırmak için ÇHC'nin Doğu Afrika bölgesinde bir devlet olan Cibuti Cumhuriyeti'yle ilişkileri seçilmiş, ÇHC'nin Cibuti Cumhuriyeti'ne yönelik politikasının incelenerek değerlendirilmesi ve bilimsel analizin yapılması öngörülmüştür.

ÇHC'yle Cibuti Cumhuriyeti arasındaki siyasi, ekonomik, askerî, eğitim ve sağlık alanlarındaki ilişkilerinin incelenmesiyle bu ilişkilerdeki seviyenin belirlenmesi ve ÇHC'nin Cibuti Cumhuriyeti üzerindeki etkisinin boyutu bu tezin amacını oluşturmaktadır. Ayrıca tezde ÇHC'nin Cibuti Cumhuriyeti'ne yardım, bağış, kredi olarak verdiği desteği ve bunların Cibuti Cumhuriyeti ekonomisi üzerindeki etkisi değerlendirilmeye çalışılacaktır. Bütün bunlarla birlikte Cibuti Cumhuriyeti'ndeki ÇHC askerî üssünün varlığı da küresel ve bölgesel güçlerin rekabeti çerçevesinde incelenip bölgedeki güç dengesinde hangi devletin daha fazla ağırlığının olduğunun analizi yapılacaktır.

1.3. TEZİN ÖNEMİ VE ÖZGÜN DEĞERİ

ÇHC, dünyadaki hemen hemen bütün devletlerle geliştirdiği ilişkiler sayesinde ABD'yi geçip uluslararası arenada başat güç olma eğilimindedir. Bunu başarmak için ÇHC,

ekonomik ve kültürel etkisini genişletmesine izin veren “Bir Kuşak Bir Yol” ve “Yeni İpek Yolu” Projeleri kapsamında bir dizi ticaret ve deniz yolunu kullanmaktadır ki Cibuti Cumhuriyeti, ÇHC etkisinin güzel bir örneğidir.

ÇHC’yle Cibuti Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler, 1979 yılında diplomatik ilişkilerin kurulmasıyla başlamıştı. Özellikle bu dönemde ilişkiler, Soğuk Savaş döneminde ABD ve Sovyetler Birliği'nin (SB) dünyada etkinlik sağlayamaya dair giriştikleri güç mücadelesi bağlamında gerçekleşmişti. ÇHC, Batı Bloku’na bir alternatif sunarak Cibuti Cumhuriyeti’ne kendi çıkarlarını desteklemek için kendisini Üçüncü Dünya Ülkelerinin bir temsilcisi olarak konumlandırmıştı. Böylece Cibuti Cumhuriyeti'ndeki ÇHC stratejisinin ilk kilometre taşları atılmıştı.

Cibuti Cumhuriyeti’nin öneminin ÇHC nüfuz stratejisinde yeniden ele alınması için ÇHC’nin ekonomik reformunu beklemek gerekliydi. Soğuk Savaş sonrası dönemde ve özellikle 1990’lı yıllarda siyasi ve ekonomik alanda istikrarlı bir devlet olarak kabul edilen Doğu Afrika bölgesindeki Cibuti Cumhuriyeti, ÇHC stratejisinde ayrıcalıklı bir devlet olmaya başlamıştır. Zamanla avantajlı coğrafi konumu sayesinde Cibuti Cumhuriyeti, ÇHC için önemli bir devlet hâline gelmiştir.

Son yirmi yıldaysa ÇHC’yle Cibuti Cumhuriyeti arasındaki ilişkilerin gelişimi hızlanarak iş birliğine yönelmiş ve daha sonraları da stratejik ortaklık seviyesine çıkmıştır. Bu bağlamda Cibuti Cumhuriyeti, “Bir Kuşak Bir Yol” ve “Yeni İpek Yolu” Projeleri için kilit devletlerden biri hâline gelmiştir. Ancak ABD'nin de Cibuti Cumhuriyeti'nin önemli bir müttefiki olmaya devam ettiği unutulmamalıdır. Bu nedenle ileriki dönemlerde Cibuti Cumhuriyeti'nin ÇHC ve ABD açısından konumunu siyasi, ekonomik ve askerî açıdan gözlemlemek gerekebilir.

1979 yılında ÇHC’yle Cibuti Cumhuriyeti arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasından itibaren bugüne kadar yaşanan gelişmelerin incelendiği ve ayrıca ÇHC'nin Cibuti Cumhuriyeti’ndeki etkisinden dolayı bu devletin ÇHC için öneminin belirlendiği bu teze dair literatür incelendiğinde bugüne kadar ikili ilişkilerin gelişimine pek odaklanılmadığı görülmüştür. Genellikle ÇHC’nin enerji kaynakları açısından ilk ortakları olan Güney Afrika ve Orta Afrika devletleriyle ilişkileri incelenmesine rağmen ÇHC’nin Doğu Afrika devletleriyle ilişkileriyse çok az incelenmiştir. Hatta ÇHC’nin Cibuti Cumhuriyeti'yle

ilişkilerine de incelemelerde pek yer verildiği söylenemez. Bir vaka çalışması olarak sunulan bu tez, Doğu Afrika devleti olan Cibuti Cumhuriyeti'yle ÇHC ilişkilerinin bir analizini içerdiğinden akademik literatüre önemli bir katkı sağlayacaktır.

2. BÖLÜM
CİBUTİ CUMHURİYETİ'NİN DIŞ POLİTİKASI VE ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN CİBUTİ CUMHURİYETİ POLİTİKASI

2.1. CİBUTİ CUMHURİYETİ DIŞ POLİTİKASININ GENEL ÇERÇEVESİ

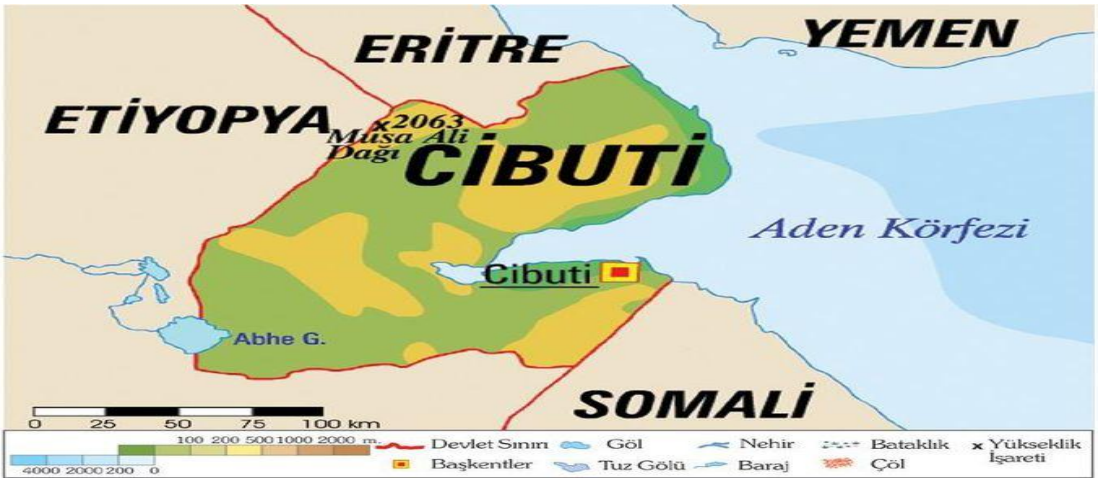
2.1.1. Cibuti Cumhuriyeti'nin Avantajlı Coğrafi Konumu, Tarafsızlığı ve Bölgesel Rolü

Afrika Boynuzu'nda yer alan Cibuti Cumhuriyeti, 1991-1994 döneminde yaşanan kısa bir iç savaşa rağmen istikrarlı bir devlet olarak bilinmektedir. Aynı zamanda Afrika kıtasıyla Orta Doğu bölgesi arasında bir köprü olarak geçiş güzergâhı rolünü üstlenen Cibuti Cumhuriyeti, küresel ve bölgesel güçler arasındaki jeopolitik çekişmenin de odağı hâline gelmiştir. Bu küresel ve bölgesel güçler, önceden ülkenin kaynaklarını sömürürlerken sonradansa bölgede nüfuzlarını artırmayı amaçlamışlardır. Bu bağlamda dönemin küresel güçleri olan Avrupalı devletlerce 19. yüzyılda sömürgecilik politikaları çerçevesinde Afrika ülkeleri paylaşılmış ve Cibuti de Fransa tarafından sömürgeleştirilmişti. Bir asırdan fazla süren sömürge yönetiminin ardından 1977'de, Soğuk Savaş döneminin egemen olduğu uluslararası jeopolitik bağlamda ve varlığına aşırı düşmanlık içeren bir alt bölge ortamında ülkede bağımsızlık ilan edildi (Şahin, 2018, ss. 64-65). Soğuk Savaş sonrası dönemdeyse küreselleşme sürecine motive olan ve stratejik varlıklarından yararlanmaya karar veren bu devlet, 1999'da dünya sahnesine açılma politikası yürütmeye karar verdi. Bundaki amaç, Fransa'yla münhasır ilişkilerinden kurtulmak ve dünyanın dört bir yanındaki devletlerle geniş çerçevede iş birliği yaparak bağlar kurmaktı. Eski bir Fransız sömürgesi olan ve çeşitli siyasi ve kültürel organizasyonlara katılan bu devlet, kendisini Afro-Arap bir millet olarak tanımlamaktadır. Bab-el-Mandeb Boğazı'na kıyısı olan ve Kızıldeniz'in girişinde yer alan ayrıcalıklı coğrafi konumu, ileri görüşlü politikası ve dengeli ilişkileri sayesinde Cibuti Cumhuriyeti, bağımsızlığını kazandıktan sonra özellikle jeopolitik konumu nedeniyle stratejik öneme sahip olduğundan küresel ve bölgesel güçlerin ilgisini çekmiştir. Bu güçler, Cibuti Cumhuriyeti'nde yüksek yıllık ücretler karşılığında pozisyon almak için çabalamıştır. Hatta bu küresel güçler, özellikle

de Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), 2002'den itibaren Cibuti Cumhuriyeti'nde askerî üsler kurmaya başlamıştır (Idle ve Lasserre, 2021, s. 9).

Bölgesel güçlerse Cibuti Cumhuriyeti'nin topraklarından hak iddia ediyorlardı. Bu bölgesel güçlerden korunabilmek amacıyla da Cibuti Cumhuriyeti, uluslararası toplumun desteğine ihtiyaç duymaktaydı. Cibuti Cumhuriyeti, küresel güçlerin desteklerinden yararlanma konusuna dair endişeleri vardı. Çünkü bu coğrafi durumu, sömürgecilikten kaynaklanan bir sorun olarak görüyordu (Bouquet, 2009). Daha ziyade uluslararası örgütlere üye olarak bu örgütlerin desteklerinden yararlanmaya çalıştı. Bu devlet, bağımsızlığını ilan eder etmez Birleşmiş Milletler (BM), Afrika Birliği (AfB), İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT), Arap Birliği, Uluslararası Frankofoni Örgütü (Organisation Internationale de la Francophonie-OIF) gibi çeşitli siyasi, ekonomik ve kültürel kuruluşlara katılma konusuna hız verdi. Sunulan destekten olabildiğince yararlanmaya yönelik diplomatik yaklaşımının yanı sıra bu eski Fransız kolonisi, varlığını ve egemenliğini koruyabilmek için imzaladığı bir savunma antlaşması vasıtasıyla Fransa ile iş birliğini güçlendirdi. Tüm faktörleriyle yeniden canlanan bu devlet, Somali ile Etiyopya'nın tarihten gelen toprak talepleriyle kendi aralarında giriştikleri savaşa karşı tarafsız bir tutum takındı (Abdillahi, 2012, ss. 146-149). Böylece Fransa'nın sağladığı korumanın ötesinde bağımsızlığını pekiştiren Cibuti Cumhuriyeti, hem AfB hem de Arap Birliği'ne bütünleşmesini kolaylaştıran alt bölgede temelde tarafsız bir politikayı benimsemiştir. Ayrıca benimsenen bu politika, Afrika Boynuzu'ndaki diğer devletlerin siyasi istikrarlarına da büyük katkı sağlamıştır.

Şekil 2.1: Cibuti Cumhuriyeti'nin Coğrafi Konumu

Kaynak: Dünyanın Bütün Güzelliklerini..., 2012.

2.1.2. Cibuti Cumhuriyeti'nin Dış Politikasını Etkileyen Temel Öğeler

Dış politika, devletler için çok önemli bir siyasi faaliyet olarak görülmektedir. Ayrıca dış politika, bir devletin ulusal çıkarlarına hizmet etmesine de yol açmaktadır. Dış politikada karar vermeyse bir devletin ulusal çıkarlarını savunması gereken en büyük araçlardan biri olarak kabul edilmektedir. Devlet, dış politika yoluyla diğer uluslararası aktörlerin davranışlarına uygun yanıt vermeye; daha genel olarak, şartlar kendi lehine olduğunda durumu sabit tutmaya, elverişsiz göründüğündeyse onu dönüştürmek için çevresine göre hareket etmeye çalışır. Bir başka ifadeyle devlet, dış politika yoluyla en azından ulusal toprakların dışında nüfuz kapasitesini sürdürmeyi ve en iyi ihtimalle artırmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda dış politika çalışmaları uluslararası çalışmaların önemli bir bölümünü oluşturur (Morin, 2013, ss. 23-25).

Cibuti Cumhuriyeti, Afrika Boynuzu'nda yer alan ve önemli bir stratejik konuma sahip olan küçük bir devlettir. Bağımsızlığını ilan ettiğinden bu yana dış politikasının çoğu, egemenliğini sürdürmeye ve sınırları içinde kalkınmayı teşvik etmeye yönelik ikili hedefine dayanmaktadır. Bununla birlikte son on yılda devlet, yalnızca stratejik konumu nedeniyle değil komşusu Etiyopya'nın diğer devletlerle ilişkiler geliştirmesine olanak tanıyan bölgesel diplomaside giderek daha merkezî bir rol oynamıştır. Ayrıca Cibuti Cumhuriyeti'nin sahip olduğu istikrar, Doğu Afrika bölgesindeki istikrarsızlığı ve şiddeti azaltmada temel bir rol oynamasına da izin vermiştir. Cibuti Cumhuriyeti'nin görece sakinliği, komşusu olan devletlerle keskin bir tezat oluşturmaktadır. Somali'deki karmaşık durumdan dolayı komşu olması sebebiyle istikrarsızlık ve terör tehdidi riskiyle karşı karşıya kalan Cibuti Cumhuriyeti, aynı zamanda kan davalı iki komşu olan Etiyopya ile Eritre'nin arasında yer almaktadır. Ayrıca Cibuti Cumhuriyeti'nin 300 km uzunluğundaki kıyı şeridi, kendine has zorlukları da beraberinde getirmektedir. Özellikle Aden Körfezi'nde yaşanan deniz haydutluğu eylemleri, Cibuti Cumhuriyeti ekonomisine en büyük katkıyı sunan denizcilik, limanlar ve deniz ticaretinden sağladığı gelir ve hizmetler için bir tehdit oluşturmaktadır (Olika, 2018, s. 136).

Cibuti Cumhuriyeti, coğrafi olarak küçük olmasına ve bir milyonluk nüfusuna rağmen Afrika Boynuzu'nda yer almasından dolayı birkaç yıl içinde uluslararası arenada stratejik bir konuma sahip olmayı başarmıştır. Bu devlet, Kızıldeniz'le Hint Okyanusu arasında Aden Körfezi'nin girişinde bulunması sebebiyle küresel güçlerin bölgeye yönelik

politikalarında stratejik öneme sahip bir aktör rolü üstlenmiştir. Bu bağlamda Cibuti Cumhuriyeti, stratejik konumundan hareketle küresel güçlerden ekonomik, politik ve özellikle de askerî destek sağlamak için dış politika stratejileri belirlemiştir. Yani Cibuti Cumhuriyeti'nin sahip olduğu konum, onun dış politikasında belirleyici olmuştur. Gelişmekte olan devletlerin dış politikaları incelendiğinde de Cibuti Cumhuriyeti'nin bu devletlerden ayrıştığını söylemek mümkündür. Gelişmekte olan devletlerden farklı olarak Cibuti Cumhuriyeti, coğrafi bakımdan küçük olmasına ve sahip olduğu gücün sınırlı olmasına rağmen bulunduğu stratejik konum sayesinde kendi güvenliğini ve çıkarlarını korumak kaydıyla aktif ve etkin bir dış politika yürütmüştür (Le Gouriellec, 2020a, ss. 111-115).

2.1.3. Cibuti Cumhuriyeti'nin Dış Politika Stratejisi

Bir devletin politikalarını tanımlamak ve uygulamak için bir hedef belirlenir. Herhangi bir devletin en temel amacı, varlığını devam ettirmek ve devletin güvenliğini sağlamaktır. Bir devletin dış politikasının, iç siyasi süreçlerden ayrılamayacağı artık uluslararası ilişkiler araştırmalarında yaygın olarak kabul edilmektedir. Bu durum, devlet diplomasisinin şekillenmesine ve tanımlanmasına yardımcı olmakla kalmayıp aynı zamanda toplum üzerinde doğrudan veya dolaylı etkilere de sahiptir. Nihayetinde dışa yönelik bir girişim, gerçekte uluslararası sistemin kendisinden çok uluslararası aktörleri hedeflemektedir. Ek olarak dış politika, bir devletin diğer devletlerle ilişkilerini yönlendirme sanatıdır. Her şeyden önce dış politika bir devletin kendi sınırlarının ötesindeki eyleminin temel amaçları, ilkeleri, genel eğilimleri, temel hedefleridir ki bunları çalıştırmanın yolu da dış politikadan geçer (Mohamed, 2021).

Devletler genel olarak güç açısından üç kategoriye ayrılır: Büyük güçler, orta büyüklükteki güçler veya bölgesel güçler ve küçük güçler. Çoğu Afrika devleti üçüncü kategoriye girmektedir. Küçük güçlerin veya küçük devletlerin, bölgesel veya küresel olarak önemli bir rol oynamadığı varsayılmaktadır. Cibuti Cumhuriyeti gibi bazı küçük devletlerse bu varsayıma itiraz etmektedir (Guilbaud, 2016, ss.7-10).

2.1.3.1. Cibuti Cumhuriyeti'nin Bölgesel Bütünleşmesi

Yaşanan siyasi ve ekonomik zorluklarla ve küresel bağlamdaki dönüşümle karşı karşıya kalan Cibuti Cumhuriyeti, kıta düzeyinde bütünleşme yoluna giderek bölge devletleriyle

ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Bu bağlamda Cibuti Cumhuriyeti, üç bölgesel örgüte üye olmuştur: Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı (Common Market for Eastern and Southern Africa-COMESA), Hükûmetler Arası Kalkınma Otoritesi (Intergovernmental Authority on Development-IGAD) ve Arap Birliği (Idle ve Lasserre, 2021, ss.7-9).

2.1.3.1.1. Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı İçinde Cibuti Cumhuriyeti

Afrika'nın doğusu ve güneyinde bölgesel etkinliğe sahip uluslararası örgüt olan COMESA'ya 21 devlet üyedir. Bunlar; Burundi, Komorlar Birliği, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Cibuti Cumhuriyeti, Mısır, Eswatini, Eritre, Etiyopya, Kenya, Libya, Madagaskar, Malavi, Mauritius, Ruanda, Seyşeller, Somali, Sudan, Svaziland, Uganda, Zambiya ve Zimbabve. Bu üye devletler, bölgedeki tüm devletlerin karşılıklı yararı için ticari faaliyetleri ve doğal kaynaklarla insan kaynaklarının geliştirilmesi yoluyla bölgesel bütünleşmeyi teşvik etmeyi kabul etmişlerdir (Lulie, 2014, s. 17). COMESA'nın kuruluşundan itibaren üye olan Cibuti Cumhuriyeti, örgütün serbest ticaret bölgesine 2004 yılında katıldı. Böylece Cibuti Cumhuriyeti ekonomisi de bitmiş ürünler için %25, ara mallar için %10 ve ham maddelerle sermaye malları için %0 şeklinde örgütün ortak tarifesinden yararlanmaya başladı. Daha sonra Cibuti Cumhuriyeti, örgütün 2005 yılında tamamladığı gümrük birliğine 2007 yılından itibaren katılmasıyla da ortak pazarın bir parçası hâline gelmiştir. Böylece Cibuti Cumhuriyeti, ortak pazar sayesinde COMESA'ya üye olan devletlerle hem insanların hem de malların serbest dolaşımıyla bölgesel bütünleşmeyi sağlamıştır (Olika, 2018, s. 136).

2.1.3.1.2. Hükûmetler Arası Kalkınma Otoritesi ve Cibuti Cumhuriyeti

IGAD, bölgesel bütünleşme projesi olan bir kalkınma organizasyonunun klasik ifadesidir. 1996 yılında kurulan IGAD, kıtadaki en genç alt bölge kuruluşlarından biridir. IGAD, 1986 yılında bölge devletlerini iş birliğine zorlayan doğal afetler bağlamında başlatılan Hükûmetler Arası Kuraklık ve Kalkınma Otoritesinin (Intergovernmental Authority on Drought and Development-IGADD) yerini almıştır. IGAD; Cibuti Cumhuriyeti, Etiyopya, Kenya, Uganda, Somali, Sudan, Güney Sudan ve Eritre'yi bir araya getirmiştir (Dersso, 2014, s. 1). IGAD'ın merkezi, Cibuti Cumhuriyeti'nin başkenti Cibuti'de bulunmaktadır. IGAD, gıda güvenliğini ve sürdürülebilir bir çevrenin yönetimini sağlamak için bölgesel iş birliğini geliştirmeyi ve devletlerin birbirlerine bağımlılığını artırmayı hedeflemiştir

(Aggad, 2017, ss. 1-3). IGAD'ın en temel amacıysa üye devletler için sürdürülebilir ekonomik kalkınma sağlamaktır. Devletlerin sürdürülebilir ekonomik kalkınmasını sağlamak için de bölgesel iş birliğini geliştirerek bütünleşmeye odaklanması ve birbirlerine yönelik bağımlılıklarını artırması gerekmektedir. IGAD stratejisinin yol gösterici ilkeleri, BM Şartı ile AfB Atlaşması dikkate alınarak kurucu antlaşmasında belirtilmiştir (Byiers, 2016, ss. 1-4).

2.1.3.1.3. Cibuti Cumhuriyeti'nin Arap Birliği'ne Üyeliği

Cibuti Cumhuriyeti de dâhil olmak üzere Afrika Boynuzu'ndaki devletlerin komşuları Suudi Arabistan'la ilişkilerinin tarihi, 7. yüzyılın başlarına dayandırılabilir. 7. yüzyılın ilk çeyreğinde İslam dininin ortaya çıkıp yayılması sebebiyle toplumlar arasında güçlü bağlar oluşmuştu ve bu bağlar ilerleyen dönemlerde iyice derinleşmişti. Zamanla toplumlar arasında derinleşen bu bağlar, Afrika Boynuzu'ndaki devletlerin başta Suudi Arabistan olmak üzere Arap devletleriyle ve Arap devletlerinin öncülüğünde kurulan örgütlerle ilişkilerin geliştirilmesine yol açtı. Bu bağlamda İngilizce ve Arapça konuşan devletlerle çevrili olan Cibuti Cumhuriyeti, Fransızca konuşulan bir devlet olmasına rağmen 4 Eylül 1977 tarihinde resmen Arap Birliği üyesi olarak kabul edildi. Böylece Sudan ve Somali'den sonra bu örgüte üye olan üçüncü Afrika devleti oldu. Özellikle tarihî, dinî ve kültürel bağlarla birlikte coğrafi yakınlık da örgüt üyeliğinin önemli faktörlerindendi. Ayrıca Cibuti Cumhuriyeti'nin Bab-el-Mandeb ve Kızıldeniz'deki stratejik konumu, Arap Birliğine kabul edilme kararında en temel faktördü (Idle, 2019).

Son dönemlerde Cibuti Cumhuriyeti'nin Arap devletleriyle ilişkilerininse daha çok ekonomik ve ticari boyuta yönelik olduğu söylenebilir. Ekonomik ilişkilerle ilgili olarak Cibuti Cumhuriyeti yönetiminin ana görevi, ülkeyi Arap yatırımcılara ve finans kurumlarına teşvik ederek onları ülkede devam eden kalkınma projelerinin finansmanına katılmaya ikna etmektir. Bu nedenle bu devletin dış politik faaliyetleri genellikle Arap devletlerinde başarılı olmuştur. Özellikle de 2000'li yıllardan itibaren Cibuti Cumhuriyeti'nin Arap Birliği üyesi devletlerle ekonomik ilişkileri sürekli gelişerek iş birliği seviyesine yükselmiştir. Körfez devletlerinin özel ve kamu sermayeleriyle finanse edilen projelerin sayısı Cibuti Cumhuriyeti'nin ülkesel sınırları içinde çoğalmaya devam etmiştir. Örneğin Doraleh'in ultra modern limanı, 2000'li yıllarda Emirlik liman operatörü olan Dubai Ports (DP) World'la ortaklaşa inşa

edildi. Bu, ÇHC'nin Cibuti Cumhuriyeti'ne yatırım yapmakla ilgilenmesinden çok önceydi (Jameh, 2018).

2.1.3.2. Afrika'da Barışın Hizmetinde Aktif Bir Dış Politika: Afrika Birliği Somali Misyonu

Afrika, siyasiyle ekonomik istikrarsızlıkların ve çatışmalardan dolayı ölümlerin yaşandığı bir kıtadır. Bu anlamda kıtada Cibuti Cumhuriyeti'nin siyasi istikrarı ve ekonomik kalkınmasıyla birlikte çok yönlü bir dış politika benimsemesi, küresel ve bölgesel güçler tarafından takdir edilmiştir (Wiltzer, 2004, s. 24). Hatta bölge devletlerinin güvenini kazanan Cibuti Cumhuriyeti, Afrika Boynuzu'nda barış arayışı için arabuluculuk rolünü de üstlenmeye başlamıştır. Bu bağlamda Cibuti Cumhuriyeti, Somali ve Etiyopya Cumhurbaşkanlarını 1977-1978 döneminde yaşanan Ogaden Savaşı'na kesin olarak son vermek amacıyla kalıcı bir barış üzerinde anlaşmaya davet etti. Böylece bölge devletleri için bir barış umudu doğmuş oldu. Cibuti Cumhuriyeti'nin bu girişimi başarıyla sonuçlanarak iki devlet lideri 1986 yılında başkent Cibuti'de uzlaştı (Olika, 2018, ss. 134-136). Cibuti Cumhuriyeti'nin başarıyla sonuçlanan bu girişimi, dünyanın önde gelen devletleri tarafından takdirle karşılandı. Böylece Cibuti Cumhuriyeti, dünyanın her yerinde önemli görevler de üstlenebileceğini göstermiş oldu. Bu bağlamda Cibuti Cumhuriyeti'nin siyasi ve ekonomik istikrarı, dış politikasının da daha faal olmasını sağlamış ve dış ilişkilerinde çok boyutlu yönelimlerle kendini belli etmiştir. Örneğin Cibuti Cumhuriyeti, hem savaşın bitirilmesiyle ilgili iki komşu devlet arasındaki arabuluculuk rolünü üstlenmiş hem de AfB yetkisi altında barışı koruma operasyonlarına katılmıştır. AfB içinde çok aktif olan Cibuti Cumhuriyeti, özellikle Afrika bölgesinde barışı koruma operasyonuna doğrudan katılmıştır. Nitelikli bir orduya sahip olan Cibuti Cumhuriyeti, Somali'deki AfB Somali Misyonu'na (African Union Mission to Somalia-AMISOM) ve Darfur'daki barışı koruma misyonuna katıldı (Youssouf, 2015, ss. 65-68).

AMISOM, Somali'deki iç savaşın ardından BM'nin de desteğiyle AfB tarafından yürütülen bölgesel bir barışı koruma misyonuydu. AMISOM, BM Güvenlik Konseyinin onayıyla AfB tarafından 19 Ocak 2007 tarihinde kuruldu (Odzolo-Modo, 2016, ss.7-8). 2011 yılından itibaren Cibuti Cumhuriyeti de merkezi Somali'deki Beledweyne'de bulunan 2.000 kişilik bir birlikle AMISOM'a katıldı. Cibuti Cumhuriyeti Dışişleri ve Uluslararası İş Birliği Bakanı Mahmud Ali Yusuf, devletinin "terörle mücadeledeki rolünü sürdüreceğini

ve Somali'de merkezî güç otoritesini yeniden kurmak için hiçbir çabadan kaçınmayacağını" söyledi (Williams, 2018, ss. 178-179).

Gerçekten de Cibuti Cumhuriyeti, mevcut stratejik ilişkilerini güçlendirmeyi ve yenilerini kurmayı hedeflemiştir. Doğu Afrika'daki bu devlet, ABD, ÇHC ve diğer küresel güçlerle ilişkilerini stratejik ortaklık seviyesinde sürdürmüş ve bölgesel devletlerle ilişkileriniyse kendi güvenliği ve refahı için hayati olarak görmüştür. AMISOM'un aktif bir üyesi ve Doğu Afrika'daki barışın sağlanmasında önde gelen devletlerden biri olan Cibuti Cumhuriyeti, Somali'deki AfB misyonuna ve "güvenliğin bölünmezliği" temel ilkesine önemli katkılar sağlamıştır (Williams, 2018, ss. 179-180). 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de gerçekleştirilen terörist eylemlerden sonra uluslararası terörizm, uluslararası barış ve güvenliğe yönelik temel tehditlerden biri olmuştur. Özellikle de uluslararası düzeydeki terör eylemleri; hiçbir ırk, inanç, etnisite, etnik köken veya coğrafyayla ilişkilendirilemeyecek bir insanlık suçu ve küresel bir tepkiyle dayanışma gerektiren bir bela olmuştur. Cibuti Cumhuriyeti de herhangi bir örgüt tarafından herhangi bir bahaneyle başlatılan terörizme karşı ortak mücadele etmiştir. Bu bağlamda Somali'deki İslamcı terör örgütü olan Eş-Şebab'a karşı AfB tarafından yürütülen bölgesel barışı koruma faaliyetlerine Cibuti Cumhuriyeti'nin askerleri de aktif bir şekilde katılmıştır.

2.1.4. Cibuti Cumhuriyeti'ndeki Politik ve Ekonomik Gelişmeler

2.1.4.1. Politik Gelişmeler

1977 yılında bağımsızlığını kazanmasından itibaren Doğu Afrika'da siyasi istikrarıyla tanınan Cibuti Cumhuriyeti, başkanlık sistemiyle yönetilmektedir. Yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanı, doğrudan halk tarafından beş yıllığına seçilir. Yürütme yetkisiyse hükûmet tarafından kullanılır. Hükûmet, Başbakan ve bakanlardan oluşmaktadır. Başbakan, Cumhurbaşkanının belirlediği politikaları uygular ve hükûmetin faaliyetlerini koordine ederek hükûmeti harekete geçirir.

Parlamento, üyeleri milletvekili olan Ulusal Meclisten oluşur. Ulusal Meclisin, seçim bölgesindeki nüfuslarına bağlı olarak beş yıllığına seçilen 65 üyesi vardır. Ulusal Meclis bir ofis, daimî komiteler, komisyonlar, gruplar ve genel kuruldan oluşur.

Yargı yetkisiyse Yüksek Mahkeme ve diğer mahkemeler aracılığıyla kullanılır. Yargı, yasama ve yürütme erkinden bağımsızdır. Sulh Hukuk Yüksek Kurulu, sulh yargıçlarının kariyerinin yönetimini denetler. Yargıçlar için bir disiplin kurulu olarak karar verir.

Bağımsızlığını kazanmasından itibaren Cibuti Cumhuriyeti, politik alanda önemli gelişmeler yaşamıştır. Özellikle de jeostratejik konumu ve etkin siyasi performansı sayesinde Cibuti Cumhuriyeti, Afrika kıtasında atılım yapan ve hızlı gelişen bir devlet olmuştur (Olika, 2018, ss. 130-132).

Fransa'yla imzalanan savunma antlaşmasıyla güvenliğini sağlayan, Arap devletlerinin ekonomik desteğiyle de kalkınan ve aynı zamanda Afrika, İslam ve Batı kültürlerine sahip olan Cibuti Cumhuriyeti; ülkenin istikrarlı ve güçlü bir siyasi yapıya sahip olmasıyla birlikte çok yönlü bir dış politika benimsemesinden dolayı küresel ve bölgesel güçler tarafından takdir edilmiştir. Cibuti Cumhuriyeti'nin kazandığı bu öz güven, uluslararası arenaya ve özellikle de bölgeye daha büyük bir güven vermesine yol açmıştır. Bu bağlamda eski bir Fransız kolonisi olan bu devlet, alt bölgede akıllı ve tutarlı bir dış politika yürütmüştür. Nitekim alt bölgedeki tüm devletlere tarafsız bir tutum takınarak eşit mesafede yakınlaşmaya özen göstermiştir. Bu, Cibuti Cumhuriyeti'nin varlığını ve egemenliğini korumak için oluşturulan dış politikasının temel çizgisiydi. Bu politika aynı zamanda onun, özellikle de alt bölgede olmak üzere bölgede ve hatta uluslararası arenada yer edinmesini garanti etmeyi amaçlıyordu (Idle, 2019). Bu politikanın temeli, Cibuti Cumhuriyeti'nin Etiyopya veya Somali gibi devletlerden birine ya da diğerine yaslanmakla veya kendisine imrenen ve sahiplenen bölgesel güçlerden birinin veya diğerinin pozisyonuna uymakla suçlanmasını önlemekti. Aynı zamanda Cibuti Cumhuriyeti'nin Doğu Afrika devletleriyle ve özellikle de Somali, Etiyopya ve Eritre'yle eşit mesafede olma ve bölgedeki anlaşmazlıklar konusunda tarafsız bir tutum takınma meselesiydi. Bu politika; bölgedeki çatışmalardan uzak durmasını, bölgenin tarihî değişimlerini ve siyasi krizlerini atlatmasını sağlamıştır. Cibuti Cumhuriyeti dış politikasının bu temeli, 1977 yılında bağımsızlığını kazanmasından itibaren devletin sloganı olan "toplantılar ve uzlaşılar diyarı" kavramıyla mükemmel bir uyum içinde olmuştur. Doğu Afrika devletleri tarafından kabul edilen Cibuti Cumhuriyeti'nin dış politikasındaki tarafsızlık tutumu, bölgede barış ve istikrarın oluşmasına katkı sağlamıştır. Ayrıca dış politikasındaki bu tutumla Cibuti Cumhuriyeti

de alt bölgede barış, uzlaşma ve istikrar arayışında dinamik bir oyuncu olarak kendini kanıtlamıştır (Olika, 2018, ss. 134-140).

2.1.4.2. Ekonomik Gelişmeler

1977 yılında bağımsızlığını kazanmasından itibaren Cibuti Cumhuriyeti, ekonomik krizler yaşarken aynı zamanda pek çok olumlu aşamadan da geçti. Özellikle 1991-1994 döneminde Cibuti Cumhuriyeti, ülke ekonomisi üzerinde yıkıcı etkileri olan bir iç savaş yaşadı. Yaşanan iç savaştan sonra Cibuti Cumhuriyeti'nde siyasi istikrar sağlandı ve dolayısıyla bu durumun, devletin ekonomik gelişmelerine de katkıları oldu. 2000 yılından itibarense Cibuti Cumhuriyeti, makro ekonomik istikrarında önemli gelişmeler kaydetmiştir. 2003 yılından itibaren Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla (GSYİH) ortalama %3 artarak bugüne kadar devam etmiştir (Şahin ve Karaköy, 2018, ss. 66-68). Bu durumun, 2000 yılından önce ekonomide yaşanan negatif veya zayıf büyümelerden sonra gelir ve finansmanı, liman yönetimi reformlarını ve yabancı yatırımı iyileştirmeyi amaçlayan mali düzenlemelerden kaynaklandığı söylenebilir.

1977 yılında bağımsızlığını kazanan Cibuti Cumhuriyeti; Süveyş Kanalı, Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'ndan geçen çok yoğun bir deniz yolu üzerinde bulunmasından dolayı stratejik bir konuma sahiptir. Cibuti Cumhuriyeti'nin ekonomisi de büyük ölçüde bu stratejik konumundan kaynak sağlamaktadır. Her yıl bu deniz yolu üzerinden 20.000 gemi geçmektedir. Cibuti Cumhuriyeti yönetiminin stratejisi, ülkenin Bab-el-Mandeb Boğazı'na açılmasıyla birlikte bu önemli jeostratejik konumundan yararlanmaktır. Çünkü Bab-el-Mandeb Boğazı en yoğun deniz yollarından biridir ve her yıl dünya ticaret gemilerinin yaklaşık %30'u buradan geçmektedir. Bu bağlamda üstün coğrafi konumu ve doğal derin su limanından dolayı ülke, Afrika Boynuzu'nda bölgesel bir ticaret ve aktarma merkezi olarak daha önemli hâle gelmiştir (Abdi Yusuf ve Alkan, 2020, ss. 230-235).

Cibuti Cumhuriyeti, stratejik konumunu iyi kullanmanın yanı sıra kara ülkesi olan Etiyopya'nın denize ulaşımda en çok yararlandığı güzergâh hâline geldi. Afrika'nın en kalabalık ikinci devleti olan Etiyopya, Doğu Afrika'nın da ekonomik güç merkezidir. Son 10 yılda bölgedeki yıllık ortalama büyüme %5,4 seviyelerindeyken Etiyopya, yıllık ortalama %9,9 büyüme oranıyla güçlü bir ekonomik büyüme gerçekleştirmiştir. Bununla

birlikte Etiyopya denize kıyısı olmayan bir kara ülkesidir. Bundan dolayı da Etiyopya, denize ulaşımda Cibuti Cumhuriyeti'nden gelen lojistik hizmetlere bağımlıdır. Cibuti Cumhuriyeti'nin ticaret hacminin %90'ından fazlası, Etiyopya'yla gerçekleştirilen ithalat ve ihracat faaliyetlerine dayanmaktadır. Bu karşılıklı bağımlılıktan tam anlamıyla yararlanan Cibuti Cumhuriyeti, denizden Afrika pazarına açılan önemli bir kapı hâline gelmiştir. Cibuti Cumhuriyeti limanları şu anda önemli bir aktarma merkezi olmasının yanında Afrika'nın iç hinterlandının ithalat ve ihracatı için önemli bir güzergâhtır (Mormul, 2016, ss. 270-280).

Cibuti Cumhuriyeti, Afrika devletleri için bir platform ve ticaret merkezi olarak kapasitesini genişletmek amacıyla 2017 yılında liman altyapısına büyük yatırımlar yaptı. Bu bağlamda çok işlevli Doraleh Limanı, Goubet Limanı, Tadjourah Limanı ve Damerjog Limanı olmak üzere dört yeni liman daha açıldı (Foch, 2013, s. 8).

2.1.4.2.1. Cibuti Cumhuriyeti'nin Ekonomik Bağlamı

Cibuti Cumhuriyeti ekonomisi, %6'dan fazla büyüme oranıyla son yıllarda Afrika'nın en hızlı büyüyen ekonomilerinden biri olmuştur. Bu ekonomik göstergelerle feribot komplekslerini, liman altyapılarını, hidroelektrik altyapılarını ve Addis Ababa-Cibuti hattıyla Etiyopya'dan demir yolu bağlantısını hayata geçirmiştir. Son dönemdeyse Cibuti Cumhuriyeti yönetimi, özellikle ÇHC ve Türkiye'nin kamu şirketlerin yatırımları ile iddialı altyapı projelerini gerçekleştirmeyi hedeflemiştir (Foch, 2010, ss. 74-80).

Ghoubet Limanı, Red Sea Bunkering, Cibuti Uluslararası Serbest Bölgesi ve Air Cibuti Kargo, gerçekleştirilen altyapı yatırım projeleri arasında yer almıştır. Ayrıca Çinli şirketler, büyük bir sanayi ve ticaret bölgesinin geliştirilmesinin yanı sıra doğal kaynakların çıkarılması ve turizm sektörünün geliştirilmesinde de yer almışlardır. Yapılan bu yatırımlar, mal ve petrol taşımacılığı için önemli deniz ulaşım koridorlarının kavşağında bulunan Cibuti Cumhuriyeti'nin ulaşıma ve hizmetlere dayalı ekonomisinin güçlendirilmesine yardımcı olmaktadır. Cibuti Cumhuriyeti yönetimi, ülkeyi lojistik, ticari ve finansal hizmetler için bölgesel bir platforma ve merkeze dönüştürerek diğer kıyı devletleriyle ilgili ticari ve stratejik konumunu güçlendirmek istemiştir (Paese, 2016, ss. 1-2).

Diğer devletlere kıyasla Cibuti Cumhuriyeti, yönetimin virüsün yayılmasını ve etkisini kontrol altına almak ve azaltmak için hızlı hareket etmesi sayesinde Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) salgınının ciddi bir şekilde yayılmasını engellemiştir. Bununla birlikte ekonomi, dış talepteki düşüşün yanı sıra ulusal önleme ve konjonktür karşıtı önlemlerden de etkilenmemiştir. Aslında Cibuti Cumhuriyeti'nin ekonomisi esas olarak ulaşım ve lojistik hizmetlerine dayanmıştır ve kriz öncesinde Etiyopya'nın ticari faaliyetlerinden yararlanmıştır. Ekonomisi, dünyanın en gelişmişleri arasında yer alan sofistike bir liman sistemine dayanmıştır (Dünya Bankası [DB], 2022).

Salgının etkilerine rağmen orta vadeli ekonomik görünüm olumlu seyretmeye devam etmektedir. Franchise alanlarındaki toparlanma ve ulaştırma, lojistik faaliyetler ve telekomünikasyon, Etiyopya'ya ihracattaki canlanma sayesinde büyümenin 2021 yılında %5,5'e ve 2022 yılında da ortalama %6,2'ye ulaşması beklenmektedir. Fakat Cibuti Cumhuriyeti, Etiyopya'la ekonomik aktivitelerinde beklenenden daha uzun süreli bir düşüşün etkileriyle hâlâ uğraşmaktadır (Ahmed, 2021, ss. 1-3).

Küresel bir tehdit olan COVID-19 salgını kontrol altına alınırsa Cibuti Cumhuriyeti'nin ekonomisi, 2021 yılında %9,9 ve 2022 yılında %8,1'lik reel büyüme oranlarıyla önemli ölçüde iyileşmelidir. Cibuti Cumhuriyeti'nin büyüme beklentileri, uluslararası ticaret ve küresel talep artışı eğilimini sürdürdüğünde liman faaliyetlerinin hızla yeniden başlamasıyla desteklenebilir. Ekonomik toparlanma, franchise bölgeleri ve Bütünleşmiş Geliştirme Ortamı'nın (Integrated Development Environment-IDE) beklenen getirisiyle de desteklenmelidir. Kalkınma ortaklarının desteğiyle Cibuti Cumhuriyeti ekonomisi, bütçe açığının GSYİH'ya oranı 2021 yılında %2'ye ve 2022 yılında da %1'e düşmesiyle kriz öncesi konumunu geri kazanabilecektir. 2021 ve 2022 yıllarında cari fazlaysa sırasıyla %13 ve %11,1 olmalıdır (DB, 2020, ss. 5-8).

Ulusal para biriminin ABD doları karşısında değer kaybetmesine dayalı para politikasının sürdürülmesinin 2021 yılında %3,4 ve 2022 yılında %2,4 gibi düşük ve istikrarlı enflasyonla sonuçlanması beklenmektedir. Ancak küresel bir tehdit olan COVID-19 salgını beklenenden daha uzun sürerse bu beklentiler ertelenebilir (Ahmed, 2021, ss. 1-5).

2.1.4.2.2. Cibuti Limanının Cibuti Cumhuriyeti Ekonomisindeki Rolü

Deniz taşımacılığı, uluslararası ticaret için giderek daha önemli hâle gelmiştir. Dünyadaki bazı devletler, deniz taşımacılığı sayesinde ekonomik büyüme sağlamıştır. Son dönemlerde malların %80'inden fazlası deniz yollarıyla taşınmıştır. Daha önceleri deniz yolları ticaret ve ulaşım için kullanılsa da özellikle bu yollarda konteyner gemilerin sevkiyatlar gerçekleştirmeye başlaması, deniz taşımacılığı sektöründe dönüşüm yaşanmasına neden olmuştur. Bu bağlamda malların ve yolcuların düşük maliyetle, güvenli ve hızlı taşınması gibi sayısız fayda sağlayan bir değişim yaşanmıştır. Hatta son dönemde 14.000'den fazla konteyner taşıma kapasitesine sahip olan en yeni nesil gemiler söz konusudur. Cibuti Cumhuriyeti de deniz taşımacılığındaki bu dönüşümden faydalanmıştır. Zira işlenmiş malların hacmi için dünyanın en büyük terminaline sahip olan Cibuti Cumhuriyeti'nin ihracatı sürekli artmıştır (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu [DEİK], 2016, ss. 8-9).

Şekil 2.2: Cibuti Limanı

Kaynak: Macola, 2021.

Limanlarsa mal taşımacılığının lojistiğinde kritik öneme sahiptir. Limanlar, deniz ve kara taşımacılığı için bir kavşak görevi görmekte ve ülke ekonomisinde önemli bir rol oynamaktadır. Performanslarını ve üretkenliklerini artırmak amacı taşıyan birçok devlet, değişen deniz taşımacılığı endüstrisine uyum sağlamak ve talepkâr müşterileri çekmek için reformlar yapmış ve büyük yatırımları kabul etmiştir (Bayraktutan ve Özbilgin, 2013, ss. 12-15). Bu bağlamda birçok devletin limanları da önemli büyümeler kaydetmiştir. Doğu

Afrika bölgesindeki devletlerin limanları, dünyanın en işlek deniz yolu olan Okyanus, Kızıldeniz ve Hindistan'ın nehirleri boyunca stratejik konumlarının bir sonucu olarak önemli derecede büyümüştür. Bu bağlamda Cibuti limanı da stratejik konumu nedeniyle bu rotada dolaşımda olan uluslararası ticaretin önemli bir bölümünü çekmek için bu zorlu rekabetle yüzleşmek ve böylece özel olarak Doğu Afrika'ya ve genel olarak da COMESA'ya açılan kapı olma hayalini gerçekleştirmek zorundadır (Foch, 2010, ss. 73-79). Ayrıca Cibuti limanının stratejik konumunun iyi kullanılmasının yanı sıra bir kıyı devleti olmayan Etiyopya'nın deniz ticareti için neredeyse tek çıkış kapısı hâline gelmiştir.

2.1.4.2.3. Cibuti Cumhuriyeti'nde Turizmin Yatırımcılar İçin Cazibesi

Altyapının yanı sıra Cibuti Cumhuriyeti, turizm sektörünün gelişimi için de yatırımları artırmayı hedeflemiştir. Son verilere göre ülkedeki turizm sektörü GSYİH'ye oranı %3'tür. Cibuti Cumhuriyeti, Kızıldeniz boyunca uzanan kumlu plajlar, tuzlu göller, volkanik alanlar ve popüler dalış yerleri dâhil olmak üzere birçok benzersiz turistik yere ve cazibe merkezine sahiptir (DB, 2018, ss. 62-63).

Cibuti Cumhuriyeti'nin turizm sektöründeki başlıca kaynağı çeşitli Avrupa devletlerinden gelen turistler olurken Etiyopya, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) gibi komşu devletlerden gelen turistlerin oranıysa toplam turizm sektörünün %40'ını oluşturmaktadır. Cibuti Cumhuriyeti de yavaş yavaş sadece ABD ve Avrupa devletlerinden gelen turistler için değil aynı zamanda ÇHC, Japonya gibi Asya devletlerinden gelen turistler için de memnuniyet sağlayan bir cazibe merkezi olmaya başlamıştır (DB, 2014, ss. 6-7).

Tatil turizmi henüz gelişmediği için yabancı turistlerin çoğu genellikle iş için gelmektedir. Ülke, turistleri ağırlamak için yeterli sayıda birinci sınıf otel tesislerinden yoksundur. Şu anda Cibuti Cumhuriyeti'nde Palace Kempinski ve Sheraton olmak üzere sadece iki tane beş yıldızlı otel bulunmaktadır. Cibuti Cumhuriyeti yönetimi de yabancı şirketlerle ortaklıklar kurarak otel işletmeciliğini geliştirmeye çalışmış ve böylece bu şirketlere sayısız yatırım ve iş fırsatı sağlamıştır. Bu bağlamda Cibuti Cumhuriyeti, ekonomide ana gelir kaynağını çeşitlendirmek için turizm sektörünü geliştirmeye çalışmıştır (Ormaux ve Thierry, 2011, ss. 256-260).

Şekil 2.3: Cibuti Cumhuriyeti'nde Bir Plaj

Kaynak: Cibuti Cumhuriyeti Ulusal Turizm Ofisi, 2022.

2.1.4.2.4. Cibuti Cumhuriyeti Ticareti

2020 verilerine göre GSYİH'nin %294'ü dış ticarettir (Dünya Ticaret Örgütü [DTÖ], 2021; DB, 2021). Bu veriden hareketle Cibuti Cumhuriyeti'nin ekonomisinde dış ticaret açığının olduğunu söylemek mümkündür. Cibuti Cumhuriyeti bir serbest ticaret rejimine ve Doğu Afrika'da serbest ticaret bölgesi statüsüne sahiptir. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), IGAD, COMESA, AfB ve Arap Birliği üyesidir. Afrika Kıtası Serbest Ticaret Anlaşması'nı (African Continental Free Trade Agreement-AfCFTA) ve bununla birlikte bir dizi anlaşmayı daha imzalamıştır. Ayrıca Cibuti Cumhuriyeti, Etiyopya'yla bölgesel ekonomik bütünleşmeyi teşvik etmek için güçlü bir istek de dile getirmiştir. Cibuti Cumhuriyeti, çoğunlukla Körfez devletlerine araç, makine, gıda ve çimento gibi mallar ihraç ederken petrol ürünleri, gıda, taşıtlar ve diğer ekipmanlar devletin en çok ithal ettiği kalemlerdir (Şahin ve Karaköy, 2018, ss. 66-68).

2019 verilerine göre Cibuti Cumhuriyeti'nin en çok ihracat yaptığı beş devlet Yemen, Etiyopya, Suudi Arabistan, Mısır ve ABD'ydi. Devletin ana tedarikçileriyse toplam ithalatın %42,7'si ÇHC, %15,2 BAE, %7'si Hindistan, %4,9'u Türkiye ve %4,3'ü Fas'tı (Centre du Commerce International, 2019).

Cibuti Cumhuriyeti'yle Etiyopya'nın ekonomileri, kara ülkesi olan Etiyopya'nın denize ulaşımında tek giriş limanı olarak hizmet veren Cibuti limanı aracılığıyla bütünleşmiş durumdadır. Etiyopya'yla Eritre arasında imzalanan ve Etiyopya'nın Eritre limanlarını kullanmasına izin veren barış anlaşması, bu ekonomik bütünleşmeyi değiştirme potansiyeline sahiptir. Bu bağlamda Cibuti Cumhuriyeti'nin ÇHC'den daha fazla borçlanmasına ve bu durumun ÇHC'yle ticari ilişkilerine zarar vermesine neden olabilir (DEİK, 2016, ss. 8-9).

Cibuti Cumhuriyeti'nin dış ticaret dengesi, minimum düzeyde ihracat yaptığı ve büyük miktarlarda petrol ürünleri, gıda ve makine ithal ettiği için genellikle negatif bir değere sahiptir. Örneğin negatif bir değere sahip olan Cibuti Cumhuriyeti'nin dış ticaret açığı 2019 yılı verilerine göre 142 milyon ABD dolarıydı (DB, 2021). Fakat ülke, hizmet ihracatı açısından pozitif bir değere sahiptir (Şahin ve Karaköy, 2018, ss. 66-68).

2019 yılında Cibuti Cumhuriyeti'nde mal ihracatı 3,6 milyar ABD dolarına, ithalatsa 3,9 milyar ABD dolarına yükseldi. Hizmet ihracatının değeri 758 milyon ABD dolarına, hizmet ithalatının değeriyse 589 milyon ABD dolarına yükseldi. Yani mal ve hizmet ithalatı %14, ihracatıysa %13 büyüdü (DB, 2021). Cibuti Cumhuriyeti'nin 2016-2020 dönemini kapsayan dış ticaret göstergeleri Tablo 2-1'de görülmektedir.

Tablo 2.1: Cibuti Cumhuriyeti'nin Dış Ticaret Göstergeleri

Dış Ticaret Göstergeleri	2016	2017	2018	2019	2020
Mal ithalatı (milyon dolar)	974	768	3.603	3.943	n/a
Mal ihracatı (milyon dolar)	140	142	3.521	3.606	n/a
Hizmet ithalatı (milyon dolar)	n/a	193	556	589	n/a
Hizmet ihracatı (milyon dolar)	n/a	194	714	758	n/a
Mal ve hizmet ithalatı (yıllık büyüme, %)	7	n/a	n/a	14	-1
Mal ve hizmet ihracatı (yıllık büyüme, %)	-26	n/a	n/a	13	8
Dış ticaret dengesi (milyon dolar)	-595	-414	-81	-142	n/a

Dış Ticaret Göstergeleri	2016	2017	2018	2019	2020
Dış ticaret (GSYİH'nin %'si)	210	304	288	296	294
Mal ve hizmet ithalatı (GSYİH'nin %'si)	109	157	139	144	140
Mal ve hizmet ihracatı (GSYİH'nin %'si)	101	148	149	153	153

Kaynak: DTÖ, 2021; DB, 2021.

Küresel bir tehdit olan COVID-19 salgını nedeniyle küresel ticaret hacmi önemli ölçüde düşmüştür. Bu süreçte Cibuti Cumhuriyeti'nin ihracat faaliyetleri ciddi bir şekilde zarar görmüştür. İthalatı da azalmıştır ancak bu, ihracattaki düşüşü telafi edememiştir (Ahmed, 2021, ss. 1-5).

Cibuti Cumhuriyeti'nin ikliminin son derece kurak olması, çölleşmedeki artış ve yayla hayvancılığının meralar üzerindeki güçlü baskısından dolayı tarım sektörünün ekonomiye katkısı da düşüktür ve GSYİH'nin yaklaşık %3'ünü oluşturduğu tahmin edilmektedir. İmalat ve tarım sektörleri, özellikle vergi yükü ve üretim faktörlerinin yüksek maliyetleri nedeniyle zayıf kalmaktadır. Cibuti Cumhuriyeti'nin ekonomisine, marjinal mal üretimiyle hem bölge için bir transit liman hem de uluslararası transit ve tedarik merkezi olarak hizmet veren sektörler hâkimdir. İthalata olan aşırı bağımlılığından dolayı uluslararası ticaret Cibuti Cumhuriyeti için önemini korumaktadır. Mal ve hizmet ticaretinin GSYİH'ye oranı ise ortalama %94'tür (DEİK, 2018, ss. 3-8).

2.1.4.2.5. Askerî Üslerden Elde Edilen Gelir

Askerî üsler, mali ve diplomatik faktörleri birleştiren gerçek bir ticari konudur. Aslında kalıcı askerî tesisler için rekabetçi bir pazar vardır. Az gelişmiş devletler, yabancı silahlı kuvvetleri cezbetmek amacıyla sıklıkla birbirleriyle rekabet eder. Bu durumda yabancı silahlı kuvvetler de operasyonlarını genişletmek için en iyi "ticari" koşulları arar. Sonuç olarak askerî üslerin inşası için ikili bir anlaşma, bir toprak sahibiyle başka bir toprak sahibinin arasındaki gerçek bir ticari alışverişi temsil eder (Mourad ve Hébrard, 2019, ss. 13-15).

Doğu Afrika'da küçük bir devlet olan Cibuti Cumhuriyeti, Kızıldeniz'le Hint Okyanusu arasında Aden Körfezi'nin girişinde bulunması sebebiyle stratejik bir konuma sahiptir (Chaziza, 2018, s. 8). Bu bağlamda Cibuti Cumhuriyeti'nde konuşlanmış yabancı silahlı kuvvetlerin listesi de oldukça geniştir. ABD, ÇHC ve Fransa başı çekerken bunların arasında Japonya, Almanya, İspanya ve İtalya'yı da saymak mümkündür. Ülkede kurulan askerî tesisler doğrudan gelir kaynağıdır. Zira Japon üssünün kirası 3 milyon avro, Çin üssünün kirası 17 milyon avro, İtalyan üssünün kirası 22 milyon avro, Fransız üssünün kirası 30 milyon avro iken Amerikan üssünün kirası 56 milyon avrodur (Martineau, 2018). Cibuti Cumhuriyeti'ndeki askerî üsler Tablo 2-2'de görülmektedir.

Tablo 2.2: Cibuti Cumhuriyeti'nde Askerî Üsler

Askerî Üsler	Oluşturulma Tarihi	Alan (ha)	Görev yapan Askerî Personel	Kira (milyon avro)	Kira Süresi (yıl)
ABD	2002	200	3000	56	20
Fransa	1969	418	1400	30	10
İspanya	2008	Fransız üssünde	50	Fransız üssünün kirası dâhildir	
İtalya	2012	10	90	22	2
ÇHC	2017	36	400	17	10
Japonya	2011	12	180	3	1

Kaynak: Martineau, 2018.

2.2. ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN AFRİKA DEVLETLERİNE YÖNELİK POLİTİKASI VE CİBUTİ CUMHURİYETİ

2.2.1. 1949 Yılından İtibaren Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dış Politikası

ÇHC, 1949 yılında Mao Zedong tarafından ilan edildiğinde hem II. Dünya Savaşı'ndan hem de iç savaştan dolayı harap bir ülkeydi. 2022 yılına gelindiğindeyse hızlı bir şekilde gelişen ÇHC, dünyanın ikinci büyük ekonomik gücü hâline gelmiştir. Aslında ilan

edilmesinden birkaç yıl sonra ÇHC, nüfusunun ve bölgesinin büyüklüğü, tarihi, kaynakları ve coğrafi konumu nedeniyle uluslararası ilişkilerde önemli bir aktör olarak tanındı. ÇHC'nin bu hızlı gelişimi, diplomasiden güvenliğe, ekonomiden kültüre ve çevreye kadar uluslararası ilişkilerin çeşitli alanlarında incelenebilir ki bu durumda ÇHC'nin bir küresel güç olmasıyla devletin nasıl bir dış politika izleyeceği sorusunu da akla getirmektedir (Gasnier, 2018, ss. 1-4). Bilinmesi gerekir ki 1979 yılından itibaren ÇHC'nin resmî politikası dört ana amaca hizmet etmek için uygulanmıştır. Bu dört amaçsa ülkenin sürdürülebilir ekonomik ve sosyal kalkınmasını, büyük bir güç olarak statüsünün onaylanmasını, ÇHC içinde millî birlikle beraberliği ve iç siyasi istikrarı sağlamaktır. Ayrıca 1979 yılından bugüne kadar olan dönemde ÇHC, uluslararası toplumdan ayrılmış izole bir devletten dünyanın en büyük güçlerinden biri hâline dönüşmüştür. Bu bağlamda ÇHC dış politikasına neyin rehberlik ettiğini, neden böyle olduğunu ve en önemlisi de ÇHC'nin ne tür bir güç olduğunu ve gelecekte ne tür bir güç olacağını anlamak esastır. Burada ÇHC dış politikasına, önceliklerine ve karar alma sürecine yön veren hayati unsurlar ve düşünceler analiz edilecektir. Öncelikli hedefin iç istikrar olduğunu, yani Komünist Partinin iktidarda olduğu ve sosyalist sistemin bozulmadan kaldığı unutulmamalıdır. Aynı zamanda Çinli liderler, istikrarlı bir dış ortamın bu ana hedefe ulaşmada katkısı olduğunun farkındadırlar. Bu da iki temel faktörün birleşimine bağlıdır: Devam eden yurt içi ekonomik büyüme ve milliyetçilik. ÇHC'nin dış politikasını şekillendiren kökenleri ve güçleri anlamak, ÇHC dış politikasında 1949'dan itibaren yaşanan değişiklikleri ve sürekliliği görebilecek bir çerçeve sağlar. ÇHC'nin dış politikasının kökenlerini; büyüklüğü ve nüfusu, tarihî mirası, dünya görüşü ve milliyetçiliğini, Marksizm-Leninizm düşüncesiyle Mao Zedong bütünleştirmiştir (Joyaux, 2022, ss. 423-428).

Mao Zedong döneminde ÇHC dış politikası, büyük bir güç olma kararlılığına sahip olmuştu. Fakat dış politikayı yürütmek için benimsenen stratejiler etkili olamadı ve istenen sonuçları veremedi (Demir, 2019, ss. 9-11). Bu bağlamda Mao Zedong'un ölümünün ardından Deng Xiaoping'in 1978 yılında iktidara gelmesinden sonra ÇHC'nin dış politikası yerel ekonomik büyümeyi desteklemeye yöneldi. Deng Xiaoping'in 1979 yılında ekonomik reformları başlatmasından itibaren ÇHC'nin uluslararası sistemdeki ağırlığı, yalnızca bölgesel düzeyde değil özellikle küresel düzeyde istikrarlı bir şekilde arttı (Keith, 2018, ss. 1-17). Soğuk Savaş sonrası dönemde ve özellikle 1990'lı yıllarda ÇHC uluslararası arenada önemli bir aktör hâline geldi. Yetenekleri 1980'li yıllardan itibaren istikrarlı bir şekilde

gelişti ve dış politikası, 2003 yılında başkanlık görevini devralan Hu Jintao döneminde yaşanan 2008 uluslararası mali krizden itibaren daha iddialı hâle geldi. Ardından 2013'ten itibaren başkanlık görevini yürüten Xi Jinping dönemindeyse dış politikada etkin bir şekilde uygulanan ekonomi dair politikalar, ÇHC'yi bir küresel güç hâline getirmiştir. Deng Xiaoping, ÇHC'nin enerjisini kendi kalkınmasına odaklaması ve bunu yapmak için gereksiz dış karışıklıklardan kaçınması, elverişli bir dış ortamı sürdürmesi ve diğer büyük güçlerin ÇHC'nin yükselişine meydan okunmasını engellemesi gerektiğini söyledi. Deng Xiaoping'e göre ÇHC'nin dış politikasının temel amacı, küresel güç dengesini değiştirmeye çalışırken istikrarlı bir uluslararası ortamı teşvik etmektir. Deng Xiaoping, bölgesel ve küresel arenanın merkezine geçmeden önce ÇHC'nin göreceli ulusal gücünü artırmak için stratejik bir fırsat dönemini korumak istedi. Deng Xiaoping, tüm dış anlaşmazlıkları çözmeye zorlamak yerine, muhtemelen daha büyük bir ulusal güce ve böylece komşularıyla anlaşmazlıkları çözmede daha büyük etkiye sahip olmaları için, gelecek nesillere zorlu dış mücadeleleri bir kenara bırakmayı tavsiye etti. Deng Xiaoping, "yetenekleri gizleme ve zamanı bekleme" politikasını savundu. Genel olarak, 1979 yılı ÇHC dış politikasında tarihî bir dönüm noktasıydı. Bu yıl boyunca ÇHC, ekonomik kalkınmaya öncelik vererek bir reform ve dışa açılma politikası benimsedi. Stratejik öncelikteki bu düzenlemenin ÇHC'nin dış politikasına geniş kapsamlı etkileri oldu (Tuncı ve Kızıl, 2018, ss. 56-62).

ÇHC'nin dış politikası ülkenin iç ve dış dinamiklerine bağlı olarak değişiklik göstermiş ve ÇHC'nin uluslararası toplumdaki konumu, devletin o zamanki siyasi ve ekonomik yeteneklerine göre ayarlanmıştır. Uluslararası toplum ÇHC'nin ekonomik olarak patlama yaşadığını varsaymaktadır. Dikkat çekici ekonomik büyüme ve hızlı askerî modernizasyon, bu devasa ve kalabalık ulusun bir dünya gücü statüsüne yükselişini yansıtmaktadır. Çinliler, siyasi karar alıcılar, iş adamları veya entelektüeller olsun, devletlerinin geleceği konusunda derinden endişelenmekte ve ÇHC'nin ürkütücü iç meseleler nedeniyle ilerlemeye devam etme kabiliyetini sorgulamaktadırlar. Aslında bunların çoğu ancak tek partili devletin cesur reformuyla çözülebilir (Roy, 1998, ss. 134-144).

2.2.2. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Afrika'ya Yönelik Dış Politika Hedefleri

Afrika'daki ÇHC varlığı yeni bir durum değildir. ÇHC, kurulduktan hemen sonra Güneydoğu Asya devletleriyle ilgilenmeye başlamış, 1954 yılında gerçekleşen Cenevre

Konferansı'na katılmış, ardından üçüncü dünya ülkeleriyle ve özellikle de Afrika devletleri ile daha fazla ilgilenmeye başlamıştı. Zira bu devletler ÇHC'ye uluslararası arenadaki konumunu geliştirmek için istediği fırsatı sunmuşlardı (Delcourt, 2011, ss. 10-13). 1955 yılında gerçekleşen Bandung Konferansı, gelişmekte olan devletlerin ABD ve Sovyetler Birliği'nden (SB) oluşan iki bloğa karşı hareketinin başlangıcı olmuştu ki, bu vesileyle ÇHC, uluslararası rolünü güçlendirme arzusunun altını çizmişti. O dönemde Afrika kıtasında SB, ÇHC'nin büyük bir rakibiydi. İki gücün Afrika halkına yaklaşımı farklıydı. Örneğin SB, Moskova'ya yalnızca seçkin grupları davet ederken ÇHC'yse yönetimin iznini almak isteyen her Afrikalıyı Pekin'e davet etti. Ancak ÇHC'nin SB'den farklı olarak çeşitlendirdiği durum, her şeyden önce bu devletlerin ekonomik kalkınmasına yönelik yardımlarla ilgiliydi (Küçükaltan, 2020, ss. 85-92). 1958-1960 döneminde ÇHC-Afrika temasları çoğaldı ve ÇHC'yi ziyaret eden Afrika delegasyonlarının sayısı arttı. 1960-1970 dönemindeyse Togo, Benin, Ekvator Ginesi, Gine, Sierra Leone, Moritanya, Cezayir, Uganda, Fas, Mali, Somali Cumhuriyeti, Gana ve Senegal'in de dâhil olduğu birçok Afrika devleti, Tayvan'a karşı "tek ülke" politikası çerçevesinde ÇHC'yi tanıdı (Lafargue, 2005, ss. 18-21).

1955 yılına geri dönülürse, Endonezya'nın Bandung kentinde Afrika ve Asya'dan 29 devlet ilk kez buluşmuştu. Bunlar arasında 1949 yılında kurulan ÇHC'yle Etiyopya, Libya, Liberya, Somali, Sudan ve Gana gibi bazı Afrika devletleri de vardı. Bu devletlerin hepsi öyle ya da böyle bir şekilde kolonizasyonu deneyimlemişlerdi. Bu nedenle Bandung Konferansı'nda bu devletler, uluslararası arenada Batı ve Doğu olmak üzere iki büyük blok yerine üçüncü dünya ülkelerinin varlığını ve bu ülkeler arasında her birinin karşılıklı çıkarları doğrultusunda iş birliğini öne sürdüler (Vural, 2017, s. 135). ÇHC, Bandung'un bu ruhunu özellikle Afrika kıtasında uyguladı. 1960'lı yıllarda Afrika kıtasında dekolonizasyon sürerken ÇHC yeni Afrika devletleriyle diplomatik ilişkiler kurdu ve diğerlerinin de bağımsızlık hareketlerini destekledi. Ancak bu iyilik tamamen ilgisiz değildi. Aslında bu bir sorunun sonucuydu. Zira ÇHC'nin gerçekten müttefiklere ihtiyacı vardı. Gerçek şu ki, ÇHC ve Afrika arasındaki ilişkiler Bandung'dan bu yana çok değişti. ÇHC şimdilerde dünyanın en büyük ikinci ekonomisi ve 1995 ile 2017 yılları arasında ÇHC ile Afrika arasındaki ticaret miktarı 3 milyardan 143 milyar ABD dolarına çıktı ki bu ÇHC için çok az iken kıta için çok daha fazladır (Yılmaz, 2021, ss. 92-93).

ÇHC yönetimi hâlâ Afrika'ya büyük önem vermektedir. Afrika devletleri de dâhil olmak üzere gelişmekte olan devletlerle dostane ilişkilerin ve iş birliğinin güçlendirilmesi ve geliştirilmesi, ÇHC'nin dış politikasının her zaman önemli bir parametresi olmuştur. ÇHC Başbakanı Zhou Enlai'nin 1960'lı yıllarda Afrika gezisi sırasında ortaya koyduğu ÇHC ve Afrika devletleri arasındaki ilişkileri düzenleyen ilkeler bugün de hâlâ geçerlidir (Arslan, 2018, ss. 126-129). 1980'li yılların başında, Çinli liderler ÇHC ve Afrika devletleri arasında ekonomik ve teknolojik ortaklığın dört ilkesini önerdiler. Bunlar; eşitlik ve karşılıklı yarar, biçimlerin çeşitliliği, pratik sonuçlara vurgu ve ortak kalkınma arayışıdır. 1996 yılında Afrika'ya yaptığı ziyarette Başkan Jiang Zemin, Afrika devletleriyle istikrarlı ve uzun vadeli kapsamlı bir iş birliğinin geliştirilmesine yönelik beş maddelik bir öneri sundu. Bunlar; birbirlerine eşit davranmak, dayanışma içinde olmak, iş birliğini geliştirmek, ortak kalkınma sağlamak ve geleceğe birlikte bakmaktır. Böylece ÇHC, Afrika devletleriyle dostane ilişkilerini ve iş birliğini geliştirme konusundaki temel yönelimlerini ve politikalarını derinlemesine ortaya koydu. Başkan Hu Jintao ise ÇHC'nin Afrika da dâhil olmak üzere gelişmekte olan devletlerle dayanışma ve iş birliğini daha da artıracağını ve kalkınma hedefine ulaşmak için çabalarını sürdüreceğini defalarca vurguladı (Chaponnière, 2008a, ss. 35-40). Genel olarak değerlendirildiğinde ÇHC'nin Afrika'ya yönelik politikası beş temel faktör üzerine inşa edilmiştir. Bunlar (Lazar, 2018, ss. 150-153):

- Barış içinde bir arada yaşamanın beş ilkesine bağlı kalmak;
- Siyasi sistem seçimine ve Afrika devletlerinin kendi ulusal koşulları ışığında izledikleri kalkınma yoluna saygı duymak;
- Afrika devletlerinin iç işlerine karışmamak;
- Afrika devletlerinin ulusal bağımsızlık, egemenlik ve toprak bütünlüğünü korumak için verdikleri haklı mücadeleyi desteklemek;
- Afrika devletlerinin iç istikrar ve birliği sürdürme, ulusal ekonomiyi canlandırma ve sosyal ilerlemeyi teşvik etme çabalarını desteklemektir.

Bandung Konferansı sırasında ÇHC ve Afrika devletleri; daha önce ÇHC, Hindistan ve Myanmar tarafından ortaklaşa ileri sürülmüş olan barış içinde bir arada yaşamanın beş ilkesini benimsemişlerdi. Bu; egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı, birbirine saldırmama, birbirinin iç işlerine karışmama, eşitlik ve karşılıklı yarar ve barış içinde bir arada yaşama ilkelerinden oluşmaktaydı. Konferansın ardından ÇHC, hem Batılı güçleri bastırmak

hem de yeni bir siyasi ve uluslararası düzen oluşturmak için Afrika devletlerine ekonomik, askerî ve teknik destek verdi (Antil, 2018, s. 90). 1966-1969 dönemindeyse ÇHC'nin Afrika'ya olan ilgisi, iç değişimler ve büyük Proleter Kültür Devrimi tarafından engellendi. ÇHC, iç anlaşmazlıkların çözülmesinin ardından Afrika kıtasında yeni ilişkiler kurmaya başladı (Amon, 2021, ss. 10-13). 1970'li yıllarda ÇHC'nin Afrika politikasının ve bölge devletleriyle ilişkilerinin beş temel özelliği vardı. Birincisi; ÇHC'yle diplomatik ilişkileri olan Afrika devletlerinin sayısı giderek arttı. 1967 yılında ÇHC'nin Afrika'da 13 diplomatik misyonu vardı; ÇHC giderek diplomatik misyonlarını artırdı, böylece 1974 yılında bu sayı 30'a yükseldi (Ngoie Tshıbambe, 2007, ss. 611-612). İkincisi; ÇHC, 1971 yılında Tayvan'dan koltuğu alarak BM Güvenlik Konseyinin daimi üyesi oldu ve birçok Afrika devleti, ÇHC'yle siyasi bağları yıllar içinde büyüdüğü için bu durumu memnuniyetle karşıladı. ÇHC'nin BM Güvenlik Konseyinin daimî üyesi olması, bu örgütün uluslararası barış ve güvenliği koruma kapasitesinin güçlendirilmesine katkıda bulunacaktı (Hache, 2007, ss. 27-28). Üçüncüsü; Zambiya-Tanzanya demir yolu projesi, kıtada 1970'li yılların en büyük projesiydi ve ÇHC, Afrika'da bu projeyle birlikte daha prestijli projelere girişti. Ayrıca ÇHC tarafından Afrika devletlerine yardım etmek için federal binalar, stadyumlar, fabrikalar, altyapı, sağlık ekipleri ve öğrenci değişim programları teklif edildi. Dördüncüsü; ÇHC, emperyalizme son verilmesi çağrısında bulunan milliyetçi hareketleri destekledi. Afrika'daki milliyetçi hareketlere emperyalist Batılı devletlerin etkisinden kurtulmaları amacıyla birkaç kez askerî destek de sağladı. Beşincisi; ÇHC, dünyadaki iki blokla üçüncü dünya ülkeleri arasında bir ikiliğin varlığını vurgulayarak ikincisinin hayatta kalmasına yardımcı oldu (Cabestan, 2020, ss. 11-12).

2.2.3. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dış Politikasında Afrika'nın Önemi

ÇHC, Cibuti Cumhuriyeti de dâhil olmak üzere Afrika devletlerini uluslararası mücadelede siyasi destek verebileceği en güvenilir devletler olarak görmektedir. Bu nedenle ÇHC'nin Afrika devletleriyle ilişkileri, hem ÇHC için ve hem de Afrika devletleri için siyasi önem taşımaktadır (Sun, 2014, ss. 3-5). Ayrıca bu ilişkiler, ÇHC'nin gelişmekte olan diğer devletlerle ilişkileri için de önem arz etmektedir. Bu bağlamda Afrika'nın ÇHC'nin dış politikasındaki önemi iki faktörle anlaşılabilir.

Birincisi; ÇHC'nin Afrika devletleriyle ilişkilerini geliştirmesi, Afrika devletlerinin ÇHC'yle arasında iş birliği sağlanması için çok önemlidir. ÇHC'nin bağımsız, barışçıl ve çok yönlü dış politikasıyla sosyalizme olan ulusal bağlılığı, geçmişte yaşananlara veya bugünün ve geleceğin getirebileceklerine rağmen ÇHC'nin sağlam duracağı ve gelişmekte olan devletleri destekleyeceği sözünü içermektedir. Hiç şüphe yok ki gelişmekte olan devletlerin toplam gücü, hem uluslararası ticaretteki payı hem de uluslararası ilişkilerde söz hakkı açısından artmaya devam etmektedir (Tseng, 2008, ss. 84-88). ÇHC, büyük ve gelişmiş bir ülke iken Afrika, gelişmekte olan ülkelerin en fazla yoğunlaştığı kıtadır. Bu nedenle ÇHC'nin Afrika devletleriyle ilişkilerinin gelişmesi, ÇHC yönetiminin ana hedefinin gelişmekte olan devletlerin uluslararası statüsünü genişletmek ve iki taraf arasında ortaklık, iş birliği ve refahı artırarak yeni bir uluslararası düzen kurmak olduğu bu bağlamda görülmelidir (Yalın, 2009, ss. 7-11).

Afrika kıtasının kuzeyiyle güneyi arasındaki mevcut ilişkilerin bazı açılardan zayıf göründüğü göz önüne alındığında bu durum önemlidir. Bu bağlamda gelişmekte olan devletlerin toplu refahını artırmak ve küreselleşmenin meyvelerini paylaşmalarını sağlamak, dünyada barış ve kalkınma için geniş kapsamlı etkilere sahiptir.

İkincisi; ÇHC'yle Afrika devletleri arasındaki iş birliğinin çok kutuplu bir dünya düzenini güçlendirmek ve bu devletlerin uluslararası konumlarını ve etkilerini desteklemek için önemli olduğu düşünülmektedir. ÇHC'nin, ekonomik reform yolunu benimsemesinden itibaren bu devletin uluslararası imajı ve konumu muazzam bir şekilde büyürken aynı zamanda uluslararası ilişkilerdeki etkisi de artmıştır. Bu bağlamda ÇHC'ye göre Afrika devletleri, mevcut uluslararası sistemin dünya meselelerinde önemli aktörlerdir (Uchehara, 2009, ss. 96-99). Afrika devletlerinin çoğu, Soğuk Savaş sonrası dönemin başlarında siyasi çalkantı ve ekonomik durgunluktan muzdarip olsa da şimdilerde siyasi ve ekonomik olarak istikrar dönemine girmiştir. İstikrar dönemine giren bu devletlerin çoğunun aynı zamanda uluslararası arenadaki konumları da değişmiştir ki ÇHC'yle Afrika devletleri arasındaki iş birliğinin örtüştüğü yer de burası olmuştur. Afrika devletleriyle ÇHC'nin önemli uluslararası konularda geniş bir anlaşmaya vardığı açıktır. Geleneksel olarak ortak çıkarlara hizmet eden konularda birbirleriyle iş birliği ve koordinasyon içindedirler. Taraflar, uluslararası ilişkilerde çok taraflılığı, demokrasiyi, dünya barışını ve uyumunu öne çıkaran

BM'nin amaç ve ilkelerinin benimsenmesini teşvik etmek için birlikte çalıştılar (Looy, 2006, ss. 1-3).

Ayrıca ÇHC'yle Afrika devletleri arasındaki iş birliği, "tek ÇHC politikası"nın başarısına ve her şeyden önce ÇHC'nin başarılı bir şekilde yeniden birleşmesine katkıda bulunabilir. Tayvan'da ise uluslararası izolasyondan kurtulmak için Afrika devletleri diplomatik ilişkilerin merkezi olarak görülmektedirler. Afrika devletlerinin çoğu "tek ÇHC politikası"nda ısrar etmesine rağmen paranın cazibesine karşı koyamayan ve Tayvan'la ilişkisini sürdüren birkaç Afrika devleti vardır ki bu da ÇHC'nin Afrika politikasını olumsuz etkilemektedir. Bununla birlikte özellikle son dönemde ÇHC'nin gücünün hızlı bir şekilde gelişmesiyle giderek daha fazla Afrika devleti Tayvan yerine ÇHÇ'yi seçmektedir. Afrika devletleri içindeki etkisi giderek zayıfladığından Tayvan artık eskisi kadar önemli görülmemektedir (Niquet-Cabestan, 2006, s. 362).

2.2.4. Ekonomik Kalkınma Konusunda Çin Halk Cumhuriyeti'yle Afrika Devletleri Arasındaki İş Birliği

Son dönemde uluslararası ilişkilerde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Dünyanın en büyük ikinci ekonomisine sahip olan ÇHC, uluslararası arenada vazgeçilmez hâle gelmiştir (Su, 2010, ss. 447-448). Ekonomik büyümeyle birlikte ÇHC aynı zamanda Cibuti Cumhuriyeti de dâhil olmak üzere Afrika devletlerine yönelik daha aktif ve etkin politika benimsemiştir. Bu bağlamda ÇHC, Afrikalı devletlerle ilişkilerin ekonomik boyutuna yoğunlaşarak halklar arasında eşitliği savunan, karşılıklı gelişme ve paylaşıma odaklanan bir politika uygulamıştır. Bu politika, yoğun ekonomik ilişkiler üzerinden siyasi ilişkilerin gelişimini hedefleyen ÇHC'nin yumuşak gücüne katkıda bulunmuştur. Ayrıca bu politikayla ÇHC, Afrika devletleri üzerinde rakiplerinin ve özellikle Tayvan'ın etkisini azaltmayı da başarmıştır (Aydın ve Tekin, 2015, ss. 2-6). Bu politika sayesinde ÇHC, Afrika devletlerinin çoğunluğu tarafından takdir edilen bir ortaklık kurarak kendi ekonomik kalkınması için yeni bir çıkış yolu da bulmuştur. Çünkü ÇHC, uluslararası sahnede nüfuz arayışının ötesinde ekonomik kalkınmasını desteklemek için önemli ham madde ihtiyaçlarına gereksinim duymaktadır. Bu bağlamda Cibuti Cumhuriyeti de dâhil olmak üzere Afrika devletleri, ÇHC'nin ürünleri için yeni pazarlar olurken ÇHC'nin artan ham madde ihtiyaçlarını da karşılamıştır. Bunun karşılığında ÇHC, Cibuti Cumhuriyeti de

dâhil olmak üzere Afrika'nın kalkınmaya ihtiyacı olan devletlerine yardım ve altyapı tesisleri yapmayı vaat etmiştir (Chaponnière, 2008b, ss. 13-15). Böylece Çinli şirketler, ÇHC yönetiminin desteğiyle yatırım yapmaya ve Afrika devletlerine taşınmaya teşvik edilmiştir. Bu koşullar altında Afrika devletlerindeki ÇHC varlığı, bu devletlerin kalkınmasındaki zorluklara yeni bir boyut kazandırmak için yeni bir soluk getirmiş gibi görünmektedir. Kronik az gelişmişlikle karakterize edilen Afrika devletleriyse ÇHC'nin vaatlerini büyük bir coşkuyla karşılayarak bunları Batı politikalarının başarısızlıklarına bir alternatif olarak görmektedir. Gerçekten de ÇHC'yle gerçekleştirilen ticaret, yoksul nüfuslara ucuz ürünler sağlarken Afrika devletlerinin ekonomilerini de canlandırmıştır. Böylece Çinli yatırımcılar kıtanın altyapısını geliştirmeye de yardımcı olmuşlardır. ÇHC'nin bu politikası, Cibuti Cumhuriyeti de dâhil olmak üzere Afrika devletlerinin uluslararası alanda daha iyi tanınmasına ve kurumlar içindeki yerlerini talep etmesine de olanak tanımıştır. Afrika devletlerindeki belli başlı sivil toplum kuruluşlarıysa ÇHC'nin faaliyetlerindeki aşırılıklarını, iyi kalkınmaya yönelik saldırılarını kınayarak iyi yönetişimin önündeki engelleri eleştirmiştir (Kılıç, 2019, ss. 75-79).

2.2.4.1. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ekonomik Gelişmesi

ÇHC, 1950'li yıllarda dünyanın en fakir ülkelerinden biriyken sürdürülebilir büyüme stratejileri sayesinde ülke, 2000'li yıllarda gelişmiş bir gelir düzeyine ulaştı. 2020'li yıllara gelindiğindeyse inşa ettiği büyük ölçekli ve planlı ekonomisi sayesinde ÇHC, sergilediği yüksek gelişme potansiyeliyle dünyanın önde gelen ekonomik güçlerinden biri hâline gelmiş ve hemen hemen ülkenin tamamında halk nispeten rahat bir hayata ulaşmıştır (Dai, 2016, ss. 15-16). Kademeli olarak gerçekleştirilen reformlar ve mevcut kurumların kullanımı ve yenilerinin oluşturulması, ÇHC'nin ekonomisinde derin bir dönüşüm sağlamıştır. Büyümesi büyük ölçüde yaptığı yatırımlara dayandığından üretimde de artış olmuş, böylece kazanılan servetten nüfusun tüm kategorileri faydalanabilir duruma gelmiştir. Ancak çoğu sektörde, piyasalardaki gelişmelere rağmen devletin ve partinin rolü ekonomik kararlardaki önemini korumuştur. Bu bağlamda ÇHC, tüm dünyada pazar payını artırarak ekonomik performansını iyileştirmeye devam etmiştir (Saray, 2007, ss. 663-665).

2.2.4.1.1. 1949-1978 Döneminde Çin Halk Cumhuriyeti Ekonomisi

1935 yılından 1976 yılına kadar Komünist Partinin lideri olan Mao Zedong'a göre ÇHC, 1950'li yılların başında çok fakirdi. Dolayısıyla onun için ÇHC'nin gecikmesi de bir avantajdı (Duteil, 2009, s. 2). Tayvan'daki Milliyetçi Partiyi devirdikten sonra Ekim 1949 yılından itibaren ÇHC'yi yöneten Komünist Parti, aşağıdakilerle karakterize edilen zayıf bir ekonomik temelle karşı karşıya kalmıştı (Dai, 2016, ss. 15-16):

- Endüstriler ve işletmelerin %78'i yabancı sermaye tarafından ve %17'si siyasi otoritelerle güçlü bağlantıları olan aileler tarafından kontrol edilirken geri kalan %5'i de ulusal kapitalistler tarafından kontrol ediliyordu.
- Ön yargılı olmasına rağmen modern ve güçlü bir endüstriyel yapı vardı. Tüketim mallarının üretimi, endüstriyel üretiminin %70'ini oluşturuyordu. Ağır sanayiyse ağırlıklı olarak ham madde üretimine yönelikti.
- Batılı devletlere göre çok düşük olan sanayi üretimi kıyı bölgelerinde yoğunlaşmıştı.
- Altyapı, döneme göre yeterli gelişmemişti.
- Millî eğitimin gelişme düzeyi çok düşüktü.

Siyasi rejimin doğası, gelişmek için ÇHC'nin SB modelini izleyeceği anlamına geliyordu. O dönemin hükûmet politikası, Batılı şirketlere verilen tekel ayrıcalıklarını ve imtiyazları kaldırmak ve ağır sanayinin gelişimine odaklanan planlı bir sosyalist ekonomi kurmak için özel şirketleri kamulaştırmaktı. Ağır sanayinin az gelişmişliği, özellikle de takım tezgâhı üreticilerinin eksikliği, gençliklerinden itibaren ÇHC'yi büyük güçler kadar güçlü kılmak amacı taşıyan Çinli liderler tarafından kalkınmanın önündeki en büyük engeller olarak görülüyordu (Çalık, 2011, ss. 186-188).

Kore Savaşı'ndan sonra ÇHC'deki komünist rejime düşman gözüyle bakan Batılı devletler tarafından izole edilen ÇHC, sanayi sektörünü geliştirmek için 1950'li yıllarda ancak SB'nin yardımına güvenebilirdi. Bu yardımsa 1960'lı yılarda ÇHC'yle SB arasında büyüyen ideolojik ve stratejik ayrılık nedeniyle sona erdi (Apremont, 1958, ss. 510-511).

ÇHC hükûmeti tarımda, istenen sonuçları vermeyen kolektivizasyona hızla başladı. Aslında tarım teknolojilerinde önemli bir modernizasyon olmaksızın üretim araçlarını bir

araya toplayarak topluca çalışmak, teşvikteki sorunların giderilmesiyle büyük ölçüde telafi edilmesine rağmen yalnızca küçük birkaç sinerji sağladı. Bu bağlamda tarım sektöründe çok az büyüme kaydedilebildi (Deng, 2000, ss. 5-6). Genel olarak o dönemde ÇHC hükûmetinin yararlanabileceği avantajlarsa şunlardı (Çalık, 2001, ss. 186-191):

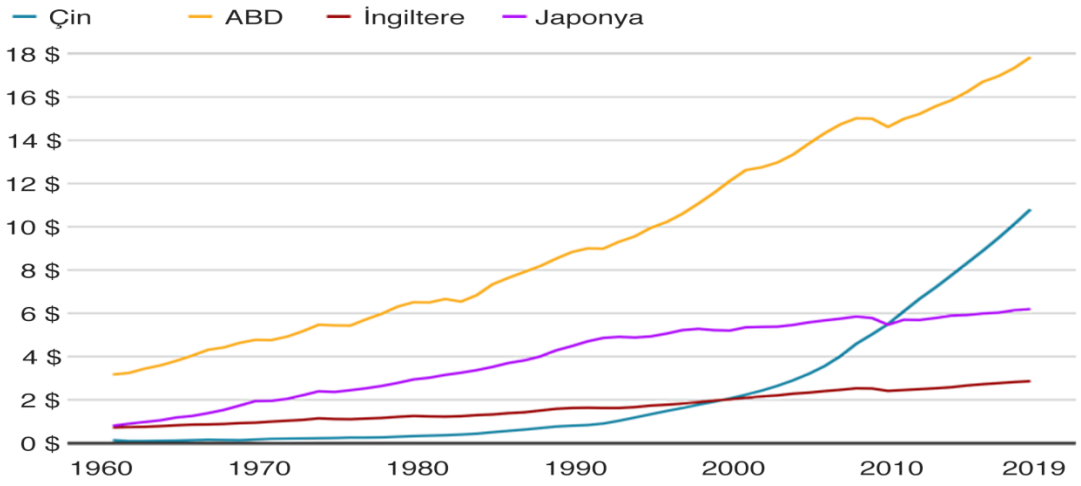
- Batılı devletlere kıyasla teknolojik ve ekonomik gelişmenin çok hızlı büyüme olasılığının bulunmasıydı.
- 1920'li yıllardan itibaren savaş döneminden miras kalan, değerini kanıtlamış, verimli ve disiplinli bir siyasi ve idari teşkilata sahip olmasıydı.
- Köylülerin, toprak sahiplerinin topraklarını böldüğünü ve işçi sınıfının fabrikalarda güç kazandığını bilerek kendilerini bu devletin efendisi gibi hisseden insanların coşkusuydu.
- Çok çalışkan ve tasarruflu bir nüfusun olmasıydı. Çok güçlü Japon ordusuna direnmek, çok baskın ve ABD destekli milliyetçi bir partiyle arasındaki iç savaşı ve ABD'yle müttefiklerine karşı Kore Savaşı'nı kazanmak gibi imkânsız bir görevde başarılı olan Çinli liderlerin çoğu, ekonomik kalkınma açısından da her şeyin mümkün olduğuna inanıyordu. Bu hırsla ÇHC hükûmeti 1953 yılından itibaren modern endüstrilerin gelişimini hızlandırmak için bir dizi beş yıllık plan benimsemişti. Bu bağlamda gerçekçi olmayan bir hedefle Birleşik Krallık'ı 10 yılda, ABD'yi de 15 yılda yakalamayı hedefliyordu. Odak noktasıysa 1957 yılında 5,35 milyon ton olan çelik üretiminin büyümesini hızlandırmaktı.

2.2.4.1.2. Çin Halk Cumhuriyeti'nin 1978 Ekonomik Reformu

ÇHC, merkezî olarak planlanmış bir ekonomiden "sosyalist piyasa ekonomisi" olarak adlandırılan ekonomiye geçiş sırasında büyük yapısal ve kurumsal değişiklikler gerçekleştirdi. Reformların amacı, ÇHC ekonomisini kademeli olarak modernize etmek ve merkezden uzaklaştırarak yerel inisiyatifi teşvik etmek için tüm ekonomik sektörlerde "pragmatik" değişiklikler gerçekleştirmekti. Reformlar yapılırken belirli bir ekonomik model veya yabancı bir devletteki belirli bir kalkınma örneği izlenmedi; tam tersine ÇHC, "kendi tarzı"yla bir sosyalist piyasa ekonomisine geçiş sürecinde ilerledi. Deng Xiaoping'in reformları, bazı durumlarda deneysel yönlerle karakterize edildi ve ülkenin büyük bir kısmının belirli sosyoekonomik koşullarına da çok uygundu (Saray ve Gökdemir, 2007, ss. 663-665).

Reformlar altı aşamaya ayrılır. İlk aşama (1979-1984) esas olarak tarım ve kırsal hayata dair reformlarla ilgiliydi. İkinci aşama (1985-1988), yavaş ve zor bir fiyat liberalizasyonu süreciyle devlet tekelinin kademeli olarak azaltılmasını, yerelleşme sürecini ve piyasa açılış kurallarının gelişimini gördü. Üçüncü aşama (1989-1991), makroekonomik ve döngüsel nitelikteki sorunları çözmeyi amaçladı (Singh, 1994, ss. 660-662). ÇHC'nin ekonomik politikalarının dördüncü aşaması (1992-1996), ülkenin kademeli olarak piyasa liberalizasyonuna açılmasına izin verecek uygun bir kurallar sisteminin kurulmasıyla karakterize edildi. Beşinci aşamada (1997-2001), devlete ait işletmelerin yeniden yapılandırılması ve özelleştirilmesinin yanı sıra uluslararası ticaret ilişkilerindeki değişiklikler, ÇHC'nin DTÖ çerçevesindeki gelişme süreciyle sıkı sıkıya bağlantılı olarak merkezî hâle geldi. Son olarak, 2002-2007 döneminde Pékinconsensus adlı bir olguya göre ana strateji, ÇHC'nin yurt dışındaki doğrudan yatırımlarının artması ve uluslararası, ticari ve siyasi ilişkilerin güçlendirilmesiyle çıkış stratejisi oldu (Subaşı Ertekin, 2017a, ss. 15-17).

Şekil 2.4: GSYİH (Dolar)

Kaynak: DB, 2019; British Broadcasting Corporation [BBC] News, 2019.

2.2.4.2. Afrika Devletlerindeki Çin Halk Cumhuriyeti Yatırımları

Cibuti Cumhuriyeti de dâhil olmak üzere Afrika devletleri, ticaretin ötesinde ÇHC yatırımları için tercih edilen bir yer, liderleri tarafından desteklenen büyük Çinli şirketlerin küreselleşme stratejisinde bir tür araç olarak görülmüştür. Zira 2004 yılında küreselleşmenin ÇHC ekonomisi için önemli bir eksen olduğunu açıklayan Başkan Hu Jintao, ÇHC'nin Afrika devletleriyle dayanışma ve iş birliğini daha da artıracağını vurguladı. Afrika

devletleriyse ÇHC yatırımları ve şirketleri için elverişli bir ortam sunmuştur. Özellikle Soğuk Savaş sonrasında Batılı devletlerin bölgeye ilgisizliği nedeniyle çoğu zaman orada yalnızca sınırlı rekabetle karşılaşmışlardır (Yin, 2020, s. 5). Çinli şirketler tarafından yüklenen maliyetler ve ÇHC'nin hem yatırımlar hem de insanlar için güvenliğin yeterince sağlanamadığı "boş" alanları tercih etmesi, ÇHC'nin ekonomik girişimini büyük ölçüde kolaylaştırmıştır. ÇHC, büyük Batılı şirketlerin alamayacağı riskleri almıştır. Son dönemde ÇHC Sudan petrolünün en büyük müşterisiyse bu durum, Çinli şirketlerin aramadan rafinaj ve nakliyeye kadar Sudan petrol endüstrisini inşa etmiş olmalarından kaynaklanmaktadır. ÇHC, Batılı devletler tarafından kontrol edilen yatırım programlarının aksine, şeffaflık veya iyi yönetim kurallarına saygı açısından genel koşulların tamamen yokluğundan ve avantajlı ortaklıkların kurulmasından da yararlandı (Mlambo ve diğerleri, 2018, ss. 82-84).

ÇHC, Cibuti Cumhuriyeti de dâhil Afrika devletlerinde yadsınamaz bir maliyet avantajına sahiptir. Altyapıyı geliştirme yatırımlarında ÇHC'nin tekliflerinden %50'den fazla olan Batılı ve özellikle Fransız şirketleri elenmiştir. ÇHC'nin yatırımları, inşaat sektörünün dışında, enerji, ham madde ve madencilik ürünleri gibi ÇHC ekonomisini özellikle ilgilendiren sektörlerle giderek artan bir şekilde tarım sektörüne yönelik olmuştur (Cooper, 2019, ss. 6-7).

2.2.4.3. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Afrika Devletlerinin Altyapılarına Yatırımları

ÇHC, önde gelen yatırımcı ve ana ekonomik ve ticari ortak hâline gelene kadar Cibuti Cumhuriyeti de dâhil Afrika devletleriyle ilişkilerini geliştirerek iş birliğine yönelmiş ve bölgedeki varlığını pekiştirmiştir. Engellerin ve direnişlerin çok olmasına, diğer küresel ve bölgesel güçlerle ve özellikle de Hindistan ve Brezilya gibi devletlerle rekabetin keskin olmasına rağmen ÇHC, Afrika devletlerinde yol, liman ve havaalanı altyapılarını geliştirmeye devam etmiştir. Özellikle 2000 yılından itibaren yatırımlar, kalkınma yardımları, altyapı inşası için destek ve Afrikalı liderlerle diyalog gibi konularda Afrika devletlerindeki ÇHC varlığının güçlendiği görülmüştür (Courmont, 2016, ss. 165-168). ÇHC'yle Afrika devletleri arasındaki bu yeni iş birliği, 2000 yılının Ekim ayında 45 Afrika devletini bir araya getiren ilk forumda gerçekleşti ve 12 Ocak 2006 tarihinde ÇHC'nin Afrika devletleriyle ilgili politikasına ilişkin bir belgenin yayınlanmasıyla dikkat çekti. Bu belgede siyasi, ekonomik, askerî ve kültürel düzeydeki iş birliklerinin amaçlarından bahsedilmiştir. Bu diplomatik girişim, Afrika devletlerinin ÇHC için o dönemden itibaren

artan önemini bir kez daha göstermiştir. Bazı alanlar, ÇHC ekonomik uyanışına damgasını vuran özel ekonomik bölgelerle orada yapılan yatırımların önemi açısından karşılaştırmalara konu olacak kadar büyük bir gelişim göstermiştir. Ancak bu alanlardaki başarının Afrika devletleri örneğinde de değerlendirilmesi gerekmektedir (Soyyitğit, 2020, ss. 276-280).

2.2.4.4. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Afrika Devletlerinde Doğal Kaynak Arayışı

ÇHC'nin yaşadığı olağanüstü gelişmeye ham maddeyle enerji kaynakları, özellikle de doğal gaz ve petrole yönelik artan talepleri de eşlik etmiştir. Ayrıca doğal kaynakların sağlanması, ÇHC'nin Afrika devletlerinde söz konusu enerji kaynaklarına yaklaşımının en önemli hedeflerinden biri olmuştur. Son dönemde Afrika devletleri, ÇHC için geniş bir pazar ve ekonomik büyümesini sürdürmek için gerekli olan doğal kaynaklara ve enerjiye erişim kaynağıdır (Hellendorff, 2010, ss. 7-8).

2013 yılında yayınlanan British Petroleum'un (BP) yıllık enerji raporuna göre ÇHC, ABD'den sonra dünyanın en büyük ikinci petrol tüketicisi ve en büyük petrol ve ham madde ithalatçısı oldu. Çünkü kömür, ÇHC'nin enerji tüketiminin %70'ini oluştururken çevre ve nüfus üzerinde olumsuz bir etki yaratmıştı. ÇHC, artan petrol ihtiyacını karşılamak ve özellikle ithalatın %50'sinin temin edildiği Suudi Arabistan ve İran başta olmak üzere Orta Doğu bölgesine bağımlılığını azaltmak için tüm kıtalardan tedarik arayışlarına girişti. Bu bağlamda ÇHC, petrol ihtiyacının %20'sini Afrika devletlerinden ithal etmeye başlamıştır. En büyük tedarikçileriyse karşılığında önemli ÇHC yatırımlarından yararlanan Angola, Libya, Nijerya ve Sudan'dır. Ayrıca ÇHC'nin kendi adına dördüncü petrol üreticisi ülke olduğu unutulmamalıdır. Çinli petrol şirketleri, ÇHC rezervlerini artırmalarıyla birlikte petrol üretiminin bir kısmını da uluslararası pazarlara satmaktadır (Subaşı Ertekin, 2017b, ss. 204-210).

Petrol talebinin giderek arttığı bir dönemde ÇHC, petrol şirketlerini güçlendirerek arzını güvence altına almak için enerji üreticileriyle tercihli erişim sözleşmeleri imzalamıştır. Bu durum, petrol fiyatlarının artmasına ve böylece enerji fiyatlarının yükselmesine neden olmuştur. Afrika devletleriyse gelir elde edebilmek için petrol ve maden yataklarını işletmek amacıyla yatırım yapabilecek şirketlere yönelmişlerdir. Bu bağlamda Çinli şirketler, Afrika devletlerinin petrol veya madencilik sektörlerine yatırımlar gerçekleştirmişlerdir. ÇHC'nin petrol ve madencilik sektörlerindeki yatırımlarınaysa üretici Afrika devletlerine

borç iptali, bağışlar, düşük faizli krediler veya teknik yardım ve sıklıkla altyapı inşaatı şeklinde mali yardım eşlik etmiştir (Hache, 2007, ss. 30-32). ÇHC stratejisi, basit bir ticaret alışverişinin ötesine geçmiştir çünkü kaynaklara uzun vadeli erişim sağlama eğilimine yönelmiştir. Örneğin petrol sektöründe Çinli şirketler mevduat satın almakta, arama ve nakliyeye yatırım yapmaktadırlar. Ayrıca ÇHC, deniz yoluyla ham madde ve petrol ihracatını sağlamak için Kenya'daki Lamu Limanı, Tanzanya'daki Bagamoyo Limanı gibi Afrika devletlerinin limanlarına yatırım yapmıştır. Son olarak da askerî donanmasını teknelerinin rotasını izlemek için donatmıştır (Meidan, 2008, ss. 95-97).

ÇHC'nin diğer ithalatlarıysa Gabon ve Moritanya'dan demir cevheri; Gine'den boksit; Güney Afrika'dan kömür; Zambiya ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nden niyobyum, kobalt, bakır; Ekvator Ginesi'nden odun; Nijer'den uranyum üzerinde yoğunlaşmıştır.

2.2.4.5. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Afrika Devletleriyle Ticari İlişkileri

ÇHC, ekonomik olarak dünyanın en büyük ikinci ülkesidir. Afrika'ysa gelişmekte olan ülkelerin de bulunduğu bir kıtadır. ÇHC ve Afrika devletlerinin toplam nüfusu, dünya nüfusunun üçte birinden fazladır. Ekonomik kalkınmayı ve sosyal ilerlemeyi teşvik etmek, ÇHC ve Afrika devletlerinin karşı karşıya olduğu ortak sorumluluktur. Buna ek olarak ÇHC ve Afrika devletleri arasındaki ekonomik ilişkiler, son yirmi yıldır kalkınma uzmanları ve profesyonellerin büyük ilgisini çekmiştir. Bunun arkasında, ÇHC'yle iş birliğine ilişkin fırsatlar ve zorluklar açısından Afrika devletleri için önemli konular yatmaktadır (Titiloye Ademola ve diğerleri, 2009, ss. 488-491). 2000 yılından itibaren ÇHC, Afrika devletlerinin ticaretinde vazgeçilmez bir ortak hâline gelmiş, yatırımları ve bu devletlere yönelik finansal akışları da tartışma götürmez bir şekilde artmıştır. Böylece ÇHC, Afrika devletlerinin kalkınma süreçlerinin bir parçası olarak karşılıklı ekonomik ilişkilerin sürdürülmesi gereken kıtada önemli bir aktör hâline gelmiştir. ÇHC ve Afrika devletleri, gelişme yılları boyunca verimlilik, eşitlik, karşılıklı yararlılık ve karşılıklılık ile karşılıklı gelişme ilkelerine saygı duyarak kendi kaynaklarının ve ekonomik yapılarının tamamlayıcı avantajlarından tam olarak yararlanmışlardır. Böylece ÇHC'yle Afrika devletleri, karşılıklı fayda ve ilerleme sağlamak için ekonomik iş birliği çerçevesinde ticari ilişkilerini geliştirmeye devam etmişlerdir. Afrika Ticaret ve Ekonomik Ortaklığıysa her iki tarafın ortak çıkarlarına hizmet ederek Afrika devletlerinin BM Binyıl Kalkınma Hedefleri'ne ulaşmasına yardımcı

olmuş, bu bağlamda ÇHC'yle Afrika devletlerinin ortak refahını ve ilerlemesini desteklemiştir (Lafargue, 2005, s. 7).

İlk başlarda ÇHC'yle Afrika devletleri arasındaki ekonomik ilişkiler, taraflar arasındaki ticarete ve ÇHC'nin Afrika devletlerine yönelik yardımlarına dayalıydı. Daha sonraları tarafların çabaları sayesinde ekonomik ilişkiler gelişerek iş birliği seviyesine çıkmıştır. Özellikle 2000 yılında Çin-Afrika İş Birliği Forumunun (Forum on China-Africa Cooperation-FOCAC) kurulmasından itibaren ekonomik iş birliği çerçevesinde ticari ilişkiler daha da artıp canlanarak yatırım, ticaret, altyapı ve kapasite geliştirme kapsamlı bir şekilde ilerlemiştir. Ayrıca turizm ve finans alanları da genişletilerek iş birliği seviyesine taşınmıştır (Perret, 2007, ss. 34-35).

2.2.5. İlişkileri Etkileyen Diğer Faktörler

2.2.5.1. Eğitim

Eğitim, ÇHC'nin Cibuti Cumhuriyeti de dâhil Afrika devletleriyle ilişkilerin önemli bir parçasıdır. ÇHC'yle Afrika devletleri arasındaki eğitim alanındaki ilişkiler 1950'li yıllarda başlamıştı. ÇHC'nin Afrika devletleriyle arasındaki ilişkilerin gelişerek iş birliği seviyesine taşınmasıyla birlikte eğitim alanındaki ilişkiler de gelişti. Özellikle FOCAC'ın kurulmasıyla eğitim alanındaki ilişkilerin de iş birliği seviyesine çıkarılması için kurumsal çerçeve oluşturuldu (Jean, 2017, s. 17). Böylece 2000 yılından itibaren ÇHC'yle Cibuti Cumhuriyeti de dâhil Afrika devletleri arasındaki ilişkilerde yeni bir çağa girilerek eğitim alanında iş birliği mekanizması sağlanmıştır. Eğitim programlarının çeşitlendirilmesi, Afrikalı öğrencilerin ÇHC'deki üniversitelere gitmeleri için bursların sağlanması, Afrika devletlerindeki üniversitelerde Çin dili ve kültürü kurslarının açılması gibi eğitim alanındaki taahhüdüyle karşı karşıya kalan ÇHC, dünya sahnesine bakış açısıyla gelecek dönemde eğitimin kaynaklarını artıracak bir gelişmenin kahramanıdır (Yande, 2018, ss. 44-46).

Afrika devletlerindeki ÇHC varlığı, akademik ve uzmanlık alanlarında geniş bir şekilde tartışılmıştır. Yapılan analizlerden ham madde tedariki ve altyapı sektöründe esas olarak yatırımcı rolü oynayan bir ÇHC imajı ortaya çıkmaktadır. Öte yandan eğitime dair iş birliğindeki rolü nispeten daha az araştırılmıştır. ÇHC'nin Afrika devletleri arasındaki

eğitim alanındaki iş birliği, yeni dönemde taraflar arasındaki ilişkilerin derinleştirilmesinin önemli bir parçasıdır. 2013 yılında ÇHC Devlet Başkanı Xi Jinping, Tanzanya'daki Nyerere Uluslararası Konferans Merkezinde bir konuşma yaptı ve "gerçek, gerçek, yakınlık ve samimiyet" ile karakterize edilen yeni bir ilişki türü önerdi. Bu ilişki türü, ÇHC'nin Afrika devletleriyle arasındaki iş birliğinin daha da derinleştirilmesini içermektedir. Bu durum, ÇHC'nin uzun vadeli stratejik seçimidir ve ÇHC'yle Afrika devletlerinin yeni dönemde ortak kalkınma ve refaha ulaşmasının tek yoludur (Ehizuelen, 2018, ss. 577-580).

BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütünün (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization-UNESCO) "Küresel Eğitim İzleme Raporu 2017-2018"e göre, dünyada okula gitmeyen çocukların en yüksek oranı Sahra Altı Afrika'da bulunmaktadır. Afrika'da 32,6 milyon çocuk okumamaktadır ve bunların %55'i kızdır. Afrika'nın uzun vadedeki gelişimi için yayınlanan "Gündem 2063"te ise Afrika kıtasının sürdürülebilir kalkınması için değişim ajanlarını ve yeni nesil Afrikalıların eğitimini Afrikalıların önemli bir hedefi olarak açıkça ortaya koymaktadır. Kıtada kaliteli bir eğitim ve öğretim sisteminin kurulması önerilerek Afrika kıtası için etkin insan kaynakları yetiştirilebilecek, Afrika değerlerine sahip olan, AfB'nin vizyon ve emellerini gerçekleştirebilecek kapasitede formüle edilmiştir. Bu hedefe ulaşmak için Afrika dışından daha fazla ortakla iş birliği geliştirmelidir. Bu bağlamda ÇHC'yle Afrika devletleri arasındaki eğitim alanındaki ilişkiler sürekli gelişerek çok disiplinli, çok seviyeli ve çok yönlü bir iş birliğine dönüşmüştür (Bodomo, 2014, ss. 6-10).

ÇHC'nin Afrika devletleri arasındaki eğitim alanındaki iş birliğinin en temel ve kalıcı anahtarı, insanların ne istedikleriyle ne umdukları arasındaki iletişimdir. ÇHC'yle Afrika devletleri arasında eğitim topluluğu oluşturmak; eşit, kapsayıcı, karşılıklı ve aktif bir eğitim alışverişi ve iş birliği modeli oluşturmak; ÇHC ve Afrika devletleri halklarının karşılıklı anlayışını daha da geliştirecektir (King, 2014, ss. 152-154).

Kişiler arası bağlantılar dile dayalıdır. Dil, görünmez bir yoldur ve devletler arasında etkili iletişimin anahtarıdır. Bu nedenle dilsel birlikte çalışılabilirlik, ÇHC'nin Afrika devletleriyle arasındaki eğitim alanındaki iş birliği için önemli bir temeldir. Son dönemde ÇHC yönetimi, özellikle Konfüçyüs Enstitülerinin kurulması ve gelişmesi için Afrika devletlerine Çinli öğretmenler göndermiştir. Bu öğretmenlerin misyonu, Çince dil eğitimi sağlamak, dünya çapında kültürel alışverişi teşvik etmek ve ÇHC'yle bulundukları devletler arasında

karşılıklı yarar ve kazan-kazan konusunda ısrar ederek iş birliğinin oluşmasına teşvik etmektir. 19 Aralık 2005 tarihinde Kenya'daki Nairobi Üniversitesinde Afrika'daki ilk Konfüçyüs Enstitüsü kuruldu. 2022'ye gelindiğindeyse Cibuti Cumhuriyeti de dâhil Afrika'nın 41 devletinde 54 Konfüçyüs Enstitüsü ile 30 Konfüçyüs sınıfı kurulmuş ve çeşitli türlerde toplam 1,4 milyondan fazla öğrenciye eğitim verilmiştir (Jean, 2017, ss. 17-20).

2.2.5.2. Sağlık

Sağlık; mutlu bir yaşamın başlangıç noktası, insanlığın ebedi arayışı, ülke refahının ve insanların mutluluğunun önemli bir simgesidir. Çünkü sağlık, insani gelişme için esastır ve sağlıklı bir nüfus, ulusun küresel gücünün oluşmasının ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasının temelidir (Tambo ve diğerleri, 2017, s. 36). BM Sürdürülebilir Kalkınma Ajansı 2030, her yaştan insanın sağlıklı yaşaması ve refahını geliştirmesi gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır. AfB'nin 2063 Gündemi, tropikal hastalıkların ortadan kaldırılması, bulaşıcı hastalıkların tam kontrolü ve 75 yıllık yaşam beklentisi gibi önemli kalkınma hedeflerini içermektedir. ÇHC, sağlık ve tıp alanındaki hizmetlerine öncelik vererek gelişmekte olan devletlerin sağlık ve tıp alanındaki hizmetlerine yardımcı olmak için küresel sağlık yönetimine aktif olarak katılmıştır (Tambo ve diğerleri, 2017, s. 39).

ÇHC'yle Cibuti Cumhuriyeti'nin de dâhil olduğu Afrika devletleri arasında tıbbi misyon üyelerinin gönderilmesini, tıbbi malzemelerin sağlanmasını, dostluk hastanelerinin inşasını ve kısa süreli ayakta tıbbi konsültasyonları da kapsayan halk sağlığı alanında iş birliği gerçekleştirilmiştir. Ayrıca ÇHC; Afrika devletlerindeki 50 tıbbi ve sağlık yardım projesini güçlendirmeye, Afrika Hastalık Önleme ve Kontrol Merkezinin binasının ve dostluk hastaneleri gibi projelerin inşasına karar vermiştir. Bu bağlamda halk sağlığına dair bilgi alışverişi daha da geliştirilecek, var olan veya yeniden ortaya çıkan HIV/AIDS gibi bulaşıcı hastalıklarla mücadele konusunda ortak projeler yürütülecek, Afrika devletleri için daha fazla uzman doktor yetiştirilecek ve bu devletlere tıbbi misyonların gönderilmesi sürdürülerek geliştirilecektir (Tambo ve diğerleri, 2017, s. 40).

ÇHC, 1963 yılında ilk sağlık ekibini Cezayir'e gönderdiğinden itibaren istatistikler bugüne kadar Cibuti Cumhuriyeti de dâhil 50'den fazla Afrika devletine 21.000 sağlık personeli

gönderdiğini, 220 milyon insanı tedavi ettiğini ve 80.000 saat eğitim verdiğini göstermektedir (Murru, 2021, s. 4).

2013 yılının Ağustos ayında Pekin'de, ÇHC ve Afrika devletlerinin Sağlık Bakanları düzeyinde Sağlık İş Birliğinin Geliştirilmesine İlişkin Konferans düzenlendi. Bu konferansın teması "Yeni Durumda ÇHC-Afrika Devletleri Arasındaki Sağlık İş Birliğinin Temel Alanları" idi. Açılış töreninden sonra ÇHC ve Afrika devletlerinin Sağlık Bakanları konferansta sağlıkla ilgili değerlendirmeler yaptılar. Konferansın sonunda sağlık bakanları, ortaklık anlaşması imzalayarak "Pekin Deklarasyonu"nu yayınladılar. Ulusal Sağlık ve Aile Planlaması Komisyonu Direktörü Li Bin, konferansta yaptığı konuşmada, ÇHC'yle Afrika devletleri arasındaki iş birliğinin kapsamını ve ölçeğini genişlettiğini söyledi. ÇHC, sağlık stratejisi geliştirme ve sağlığı geliştirme konusundaki deneyimlerini Afrika devletleriyle paylaşmaya, bu devletlerle iş birliği yapmaya ve bu iş birliği stratejilerinin de yerel önceliklere ve en acil sağlık geliştirme ihtiyaçlarına uygun olmasını sağlamaya hazır olduğunu açıkladı (Murru, 2021, ss. 1-4).

2018 yılının Eylül ayında Cibuti Cumhuriyeti de dâhil 53 Afrika devletinin liderleri ve dünyanın saygın uzmanları, FOCAC'ın Yedinci Trienal Zirvesi için Pekin'de bir araya geldiler. Zirvenin sonucunda ÇHC ve Afrika devletleri arasındaki iş birliğini güçlendirmeyi amaçlayan sekiz ana girişimin uygulanmasına odaklanan 2019-2021 dönemini kapsayan FOCAC Pekin Eylem Planı kabul edildi. Girişimlerden bazıları endüstriyel, ticari ve kültürel tanıtımı içeriyordu ve halk sağlığı, ÇHC'yle Afrika devletleri arasındaki sağlık iş birliği planları için en önemli öncelik olarak sıralandı. FOCAC Zirvesi'nden sadece bir ay önce ÇHC-Afrika Devletleri Arasındaki Sağlıkta İş Birliği Üst Düzey Toplantısı da halk sağlığında iş birliğinin önemini vurgulamıştı. 2018 yılında gerçekleştirilen FOCAC'ın Yedinci Trienal Zirvesi'nden itibarense halk sağlığı alanında ÇHC'yle Afrika devletleri arasındaki iş birliği derinleşmeye devam etmiştir. Bu bağlamda Çinli sağlık personelleri sadece yüz milyonlarca Afrikalı hastayı tedavi etmekle kalmamış, aynı zamanda Afrika devletlerindeki on binlerce sağlık personelini eğitmiştir (Yande, 2018, ss. 46-48). 2018 yılında Pekin'de gerçekleştirilen FOCAC'ın Yedinci Trienal Zirvesi'nde karara bağlanan Sağlık Girişimi ise aşağıdaki alanlarda iş birliğine özel önem vermiştir:

Afrika Hastalık Önleme ve Kontrol Merkezinin Kurulmasına Yardım: Cibuti Cumhuriyeti de dâhil Afrika devletlerindeki halk sağlığı sistemlerinin kapasitesini güçlendirerek daha etkin olmasını sağlamak amacıyla ÇHC, Afrika Hastalık Önleme ve Kontrol Merkezinin kurulmasına ve Genel Müdürlük binasının da inşasına yardımcı olmuştur. Afrika Hastalık Önleme ve Kontrol Merkezinin yanı sıra bölgesel iş birliği merkezlerine ve kilit devletlere de teknik değişim, ortak araştırma, personel eğitimi gibi çalışmalarını yürütmek için Çinli uzmanlar göndermiştir (Killeen ve diğerleri, 2018, ss. 5-12).

Dostluk Hastanelerinin Kurulmasına Yardım: ÇHC; Sierra Leone, Gine ve Cibuti Cumhuriyeti de dâhil olmak üzere birçok Afrika devletinde dostluk hastaneleri kurulmasına yardımcı olmuş ve böylece tıbbi ve sıhhi koşullarının iyileştirilmesine katkıda bulunmuştur. Buna ek olarak ÇHC; hastane tesislerini iyileştirmek, operasyon ve tıbbi teknoloji ekipleri göndermek, hastaneler arasında eşgüdüm sağlamak ve hastanelerin inşası gibi çeşitli alanlarda iş birliği başlatmayı teşvik etmiştir. ÇHC; uzmanların hizmetleri, doktorların sevki, tıbbi personelin eğitimi, tıbbi donanımın sağlanması, tedavi, öğretim, araştırma ve önleme yönlerini bütünleştiren tıbbi ve sıhhi tesisler kurmak amacıyla hastanelerin işletilmesi ve yönetimine destek olmuştur. Afrika devletlerindeki dostluk hastaneleri, bu devletlerdeki üst düzey kuruluşlardır (Green, 2018, ss. 998-999).

Tıbbi İş Birliğini Güçlendirmek: Tıbbi iş birliğini güçlendirmek için ÇHC, sıtma gibi yeniden ortaya çıkan ve tekrarlayan salgın hastalıklarla ilgili projelere ve Afrika devletlerinin duyarlı bir halk sağlığı sistemi kurmasına yardımcı olmak için bölgesel iş birliği merkezlerinin oluşmasına katkıda bulunmuştur. Bulaşıcı hastalıkların gözetimi ve laboratuvarları açısından Afrika devletlerindeki kapasitelerin güçlendirilmesine ve ayrıca AIDS'in önlenmesi ve tedavisine yönelik yardım projelerinin uygulanmasına destek sağlamıştır. Ayrıca ÇHC, Afrika devletlerinin hızlı etki yeteneklerine sahip bir halk sağlığı sistemi oluşturmasına yardımcı olmak için ilgili uluslararası kuruluşlarla iş birliği yapmıştır. Bunlara ek olarak beyin cerrahisi, kardiyovasküler hastalıklar, doğum ve jinekoloji, pediatri ve diğer alanlarda uzmanlaşmış 100 hekime eğitim verilmiştir (Gao ve Nkengasong, 2019, ss. 177-178).

2.2.5.3. Barış ve Güvenlik Alanında İş Birliği

21. yüzyılın başlangıcı, uluslararası ilişkilerdeki dönüşümün devam etmesine ve küreselleşmede daha fazla ilerlemeye tanık olmuştur. Barış ve kalkınma, bu yüzyılın da ana teması olmaya devam etmiştir. Tüm halkların ortak arzusu olan barışın korunması, kalkınmanın teşvik edilmesi ve iş birliğinin güçlendirilmesi, zorlayıcı tarihsel eğilimi temsil etmektedir. Öte yandan uluslararası ilişkilerdeki belirsizlikler ve istikrarsızlaştırma faktörleri de artmaktadır. Her türlü güvenlik kaygısı iç içedir. Barışın gelişmesi zor olmasına rağmen daha da acil olmaya devam etmektedir (Ayissi, 2008, ss. 21-22).

Afrika devletlerinin bağımsızlıklarını kazanmalarından itibaren kıtada şiddet gittikçe yoğunlaşmış ve çatışmalarda artış yaşanmıştır. Bu durum, Afrika devletlerinin ekonomik büyümesiyle sosyal ilerlemesini ve dolayısıyla da kıtanın gelişimini engellemiştir. Somali, Mali ve Nijerya başta olmak üzere Afrika'nın bazı bölgelerinde şiddetin yaşanması, çatışmaların yeniden canlanması ve dinî aşırılığın yükselmesiyle bu bölgelerin ve dolayısıyla da kıtanın istikrarsızlaşmasına neden olmuştur. Ayrıca deniz haydutluğu ve uyuşturucu kaçakçılığı da kıtada hızla kök salmış ve Gine-Bissau gibi devletlerin kalıcı olarak zayıflamasına yol açmıştır. Afrika kıtası için temel zorluk, ekonomik ve sosyal kalkınmanın yanı sıra demokrasinin güçlendirilmesinde ilerlemeler sağlayabilmesi için en savunmasız bölgelerindeki şiddet ve kırılganlığın üstesinden gelmek olacaktır (Gluhbegovic, 2016, ss. 1-5).

ÇHC'yse barışçıl kalkınma yolunu takip ederek bağımsız bir dış politika izlemiştir. Bu bağlamda ÇHC; dünyada barış, istikrar ve refaha katkıda bulunmak için barış içinde bir arada yaşamanın beş ilkesi temelinde, başta Afrika devletleri olmak üzere dünyanın tüm devletleriyle dostane ilişkiler kurarak iş birliğine yönelmiştir (Bijian, 2005, ss. 20-22). Ayrıca fazla sayıda az gelişmiş ülkenin bulunduğu Afrika kıtası, barış ve güvenliğin sağlanması için önemli bir bölgedir. Bu bağlamda ÇHC'nin Afrika devletleriyle arasındaki ilişkiler, yeni koşullar altında yeni fırsatlar da sunmaktadır. ÇHC, Afrika devletlerindeki sürdürülebilir büyümeyi teşvik etmek amacıyla ÇHC'nin bu devletlere yönelik politikasının hedeflerini ve bunları gerçekleştirmeye yönelik önlemleri, ayrıca gelecek dönemde çeşitli alanlarda iş birliği önerilerini sunmakta ve uzun vadeli Afrika devletleriyle karşılıklı yarar sağlayan ilişkilerini yeni bir aşamaya getirmektedir (Cabestan ve diğerleri, 2021, ss. 7-9).

Diğer taraftan ÇHC'yle Afrika devletleri arasındaki barış ve güvenlik konusundaki iş birliği, ÇHC'nin siyasi gelişimine ve ekonomik büyümesine de katkı sağlamıştır. 1956 yılında ÇHC'yle Mısır arasında diplomatik ilişkilerin kurulması, ÇHC'nin Afrika devletleriyle arasındaki ilişkilerinin önünü açmıştır. 1950'li yılların sonlarına doğruysa Cezayir bağımsızlık hareketine ÇHC'nin askerî yardım sağlaması, ÇHC'yle Afrika devletleri arasındaki barış ve güvenlik konusundaki iş birliğinin perdesini açmıştır. Soğuk Savaş sonrasında ÇHC'nin dünyaya açılmasıyla birlikte Afrika devletlerindeki çıkarları da istikrarlı bir şekilde artmıştır (Debelo, 2017, ss. 1-2). Bu bağlamda barışçıl ve güvenli bir Afrika kıtasının, ekonomik açıdan, yalnızca ÇHC ve Afrika halklarının ortak çıkarlarına değil aynı zamanda dünya halklarının çıkarlarına da uygun olduğu söylenebilir.

1990'lı yılların başında, ÇHC'nin Afrika devletleri arasındaki barış ve güvenlik konusundaki iş birliği değerini zaten kanıtlamıştı. İlk olarak, BM Güvenlik Konseyinin daimî bir üyesi olarak ÇHC'nin, Afrika devletlerinin karşılaştığı zorluklara pratikte etkin bir şekilde yanıt verebilmek amacıyla uluslararası toplumu Afrika'da güvenliğin inşasına önem vermeye çağırmak için aktif olarak güvenlikle ilgili olan konferanslar düzenledi. İkincisi, Afrika devletlerinde barış ve güvenliğin inşası için büyük miktarda fon sağlamaya çalıştı. Ayrıca BM Barışı Koruma Operasyonlarına katılım, ÇHC'nin Afrika devletlerine yaptığı güvenlik yardımının üçüncü büyük bileşenidir (Berhe ve Hongwu, 2013, ss. 16-29).

ÇHC'nin Afrika devletleri arasındaki barış ve güvenliğe dair iş birliği en üst seviyede sağlanırken aynı zamanda taraflar arasındaki siyasi ilişkiler de gelişmeye devam etmiştir. 2000 yılında FOCAC'ın kurulması ve FOCAC'ın ilk bakanlar toplantısının da Pekin'de gerçekleşmesi, ÇHC'nin Afrika devletleriyle arasındaki ilişkilerin gelişmesini büyük ölçüde desteklemiştir. Toplantıda, "Pekin Bildirisi" ve "ÇHC'nin Afrika Devletleri Arasındaki Ekonomik ve Sosyal Kalkınma İş Birliği Programı" olmak üzere iki önemli belge kabul edildi. Bu bağlamda ÇHC'yle Afrika devletleri, FOCAC'ı kurarak istikrarlı, eşit ve karşılıklı yarar sağlayan uzun vadeli ilişkileri ortaklık seviyesine yükseltmeye karar vermişlerdir. FOCAC'ın kurulması, barış ve güvenlik konusunda iş birliği de dâhil olmak üzere ÇHC'nin Afrika devletleriyle arasındaki kapsamlı iş birliğini de teşvik etmiştir (Sibiri, 2021, ss. 6-12).

2000 yılından itibaren Afrika devletlerindeki güvenlik sorunları genel olarak azalmış olmasına rağmen yeni güvenlik tehditleri ortaya çıkmaya da devam etmiştir. Bu dönemde

Afrika kıtasında geleneksel olan ve geleneksel olmayan güvenlik kaygıları iç içe geçmiş; terör, etnik çatışmalar, ulusötesi suçlar ve gıda krizleri gibi geleneksel olmayan güvenlik faktörleri giderek önem kazanmıştır (Berman ve Sams, 2000, ss. 24-26). Bu sorunlara karşılık olarak ÇHC ve Afrika devletleri, barış ve güvenlik konusundaki iş birliğini daha da geliştirmek için ÇHC-Afrika Devletleri Güvenlik Topluluğunu kurmuşlardır. Ayrıca ÇHC, barış ve güvenlik konusu da dâhil Afrika devletleriyle arasındaki iş birliğine engel olan sorunları tespit etmek amacıyla "ÇHC'nin Afrika İşleri Özel Temsilcisi" görevini oluşturmuştur. Özel Temsilci, resmî diplomatik kanalların ötesinde iletişim kanallarını genişleterek iletişim ve koordinasyona müdahale etmek için Hükûmet Başkanının kişisel temsilcisi olarak hizmet etmektedir (Gebrehiwot Berhe ve Hongwu, 2013, ss. 16-29).

ÇHC'nin Afrika devletleriyle arasındaki siyasi ilişkiler yoğunlaştıkça ekonomik ve ticari iş birliği; toplumlar arası iletişim ve kültürel değişimler gerçekleştikçe de güvenlik alanında iş birliği güçlenmiştir. ÇHC Devlet Başkanı Xi Jinping, 2018 yılında gerçekleşen FOCAC'ın Pekin Zirvesi'nin açılış töreninde şunları söyledi (Grieger, 2019, s. 4): "ÇHC, barış ve güvenliğe dair iş birliğini desteklemek amacıyla ÇHC-Afrika Barış ve Güvenlik İş Birliği Forumu'nu kurmaya karar verdi. Ayrıca ÇHC, barış ve istikrarın korunması için AfB'ye askerî yardım sağlamaya devam edecektir."

ÇHC; Afrika'da devletleri desteklemeyi, güvenliği sağlamayı ve terörle mücadele etmeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda ÇHC-Afrika Barış ve Güvenlik İş Birliği Forumu; ÇHC'yle Afrika devletleri arasında barış ve güvenlik konulu alışverişlerini geliştirmeleri amacıyla bir platform oluşturmak üzere kurulmuştur, korsanlıkla ve terörle mücadele gibi alanlarda 50 güvenlik yardımı projesinin uygulanmasını teşvik etmeyi hedeflemiştir. Bu çerçevede 2019 yılında ÇHC'yle Afrika devletleri, ÇHC-Afrika Barış ve Güvenlik İş Birliği Forumu'nun ilk toplantısını gerçekleştirmiş ve tarafların güvenlik alanındaki iş birliğinin güçlendirilmesine dair faydalı sonuçlar elde etmiştir. Birincisi, ÇHC'yle Afrika devletleri arasında üst düzey ziyaretler gerçekleşmiş ve bu da ÇHC'yle Afrika devletlerinin arasındaki askerî ve savunma alanlarındaki iş birliğinin güçlendirilmesine katkıda bulunmuştur. İkincisiyse, ÇHC'yle Afrika devletleri arasındaki güvenlik alanındaki iş birliğinin genişliği ve derinliği artmış, Afrika devletlerindeki gıda ve sağlık gibi önemli güvenlik sorunlarıyla ilgili konularda bir dizi ilerleme kaydedilmiştir (Sibiri, 2021, ss. 6-11). Ayrıca ÇHC-Afrika Devletleri Güvenlik Topluluğunun çabaları da ÇHC'yle Afrika devletlerinin

güvenlik alanındaki iş birliğinin sağlam temelli ve uzun vadeli olmasını sağlamıştır (Berhe ve Hongwu, 2013, ss. 1-3).

ÇHC Devlet Başkanı Xi Jinping'e göre barış, insanlığın ortak bir arzusu ve asil bir hedefidir. Amacı ve görevi barışı korumak olan BM Barışı Koruma Operasyonları ise dünyada barış ve güvenliğin sağlanmasının önemli bir yoludur. Barışı Koruma Operasyonları çatışma bölgelerine güven, yerel nüfusa umut getirir. Diğer güçler gibi ÇHC de çok taraflı barışı koruma sistemine ve bundan kaynaklanan operasyonlara katılmıştır (Servais, 2017, ss. 26-28). Örneğin son dönemde ÇHC, Afrika kıtasında 12 barışı koruma operasyonuna katılarak yaklaşık 3.000 asker göndermiştir. Ayrıca 2003 yılından itibaren ÇHC; Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Liberya ve Sudan'a askerî olmayan birimler göndermiştir. Yaklaşık 1.280 Çinli askerse Afrika kıtasındaki barışı koruma operasyonlarında faaliyetlerini hâlâ devam ettirmektedir. ÇHC'nin Afrika kıtasındaki barışı koruma operasyonlarına katılımı Afrikalı devletler tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Ancak ÇHC, Darfur'a yapılacak gerçek bir askerî müdahaleye karşı muhalefetinde olduğu gibi etkisini kullanmaktan kaçındığı eylemlerle siyasi sınırlar da koymuştur (Rogers, 2007, ss. 1-4).

3. BÖLÜM
İKİLİ İLİŞKİLER

3.1. SİYASİ İLİŞKİLER

3.1.1. Diplomatik İlişkilerin Kurulması

1949 yılından itibaren Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) Afrika kıtasına ilgisi artmıştı. Özellikle ÇHC, ortak tarihî geçmişinden ve ortak mücadelenin göreceli öneminden dolayı Afrika'yı ayrıcalıklı bir kıta olarak görmüştü. Bu bağlamda ÇHC, Afrika devletleriyle benzer bir geçmişe sahip olduğunu düşünürken halklarını da sömürgeciliğin bedelini ödeyen "kardeş halklar" olarak değerlendirmişti. 1970'li yıllara gelindiğindeyse ÇHC, söz konusu bu gerçeklere kıtaya dair stratejilerini de eklemleyerek uygulamaya koydu (Mlambo ve Mlambo, 2018, ss. 259-261).

1970'li yıllarda Deng Xiaoping tarafından başlatılan ekonomik reformlarla birlikte ÇHC'nin uluslararası sistemdeki ağırlığı giderek arttı. ÇHC'nin Cibuti Cumhuriyeti'yle arasındaki ilişkiler de ÇHC'nin uluslararası sistemde ağırlığının artmaya başladığı bir dönemde başladı. 8 Ocak 1979 tarihinde başkent Cibuti'de ÇHC Büyükelçiliğinin açılması ile diplomatik ilişkiler kuruldu. Fakat Soğuk Savaş'ın yaşandığı 1979-1991 döneminde Fransa'nın etkinliğinde olan Cibuti Cumhuriyeti, geleneksel olarak hem Fransa'nın koruma alanı hem de Batı Bloğu'nun kalesi olarak kabul edilmekteydi (Lasserre, 2021). Bu bağlamda Fransa'nın koruma alanı adı altında uyguladığı Afrika politikası nedeniyle eski Fransız sömürgesi olan bu devletin, başka bir ifadeyle Fransa'nın nüfuz bölgesinde bulunan Cibuti Cumhuriyeti'nin yalıtılmış yapısından dolayı Batı Bloğu'na rakip olan ÇHC gibi devletlerle ilişkilerinin gelişimi engellendi. Bağımsızlığını kazandıktan sonra Cibuti Cumhuriyeti, Fransa tarafından ekonomik olarak desteklendiğinden ve Etiyopya'yla Somali gibi bölgesel güçlerin açgözlülüğüne karşı güvence altına alındığından dolayı Soğuk Savaş döneminde Fransa'yla ikili ilişkisi dışında hiçbir şekilde bağımsız bir dış politika yürütemedi. Özellikle böyle bir dönemde Cibuti Cumhuriyeti gibi bir Afrika devletinin aynı anda birkaç güçten destek alması neredeyse imkânsızdı (Leboeuf, 2019, ss. 12-33). Cibuti Cumhuriyeti, Soğuk Savaş döneminde hem ekonomik kırılganlığını gidermek hem de savaş hâlindeki komşularının tehdidine karşı caydırıcılığı ve genel olarak

da güvenliğini sağlamak amacıyla bir savunma anlaşması yaparak Fransa'yla bağlarını güçlendirdi. Bu bağlamda devlet olarak sorumluluklarını yerine getirebilmek ve egemenliğini pekiştirmek için Fransa'nın bütçe yardımından sürekli yararlanmaya başladı. Aslında Cibuti Cumhuriyeti'yle Fransa arasındaki bu güçlü ilişki; politik, ekonomik, eğitim, askerî, savunma gibi alanlarda yapılan anlaşmalarla sonuçlandı. Ayrıca Doğu Bloğu devletleriyle yakın ilişkilere sahip olan komşuları arasında Cibuti Cumhuriyeti'nde Batı yanlısı yönetimin korunması Fransa için oldukça önemliydi. Bütün bu faktörler, ÇHC'yle Cibuti Cumhuriyeti arasında diplomatik ilişkiler kurulsa da ilişkilerin gelişimini imkânsız hâle getirdi. Ayrıca Soğuk Savaş döneminde ÇHC, hem bugünkü finansal güce sahip değildi hem de Afrika kıtasında bazı başarısızlıklar yaşamıştı. Özellikle bu dönemde Cibuti Cumhuriyeti'yle siyasi ilişkilerin gelişimi için girişimde bulunma imkânı olmaması, ÇHC'yi sadece kamu binaları inşa etmeye zorladı. Bu bağlamda ÇHC; Halk Sarayı, Cibuti Cumhuriyeti Millî Takımı için Gouled Futbol Stadyumu ve okullar inşa etti. Ayrıca 1980'den itibaren kesintisiz tıbbi misyonlar göndererek yerel halkın sağlığına özen gösteren çok önemli eserler bıraktı (Guoqing, 2009). Soğuk Savaş döneminde ÇHC'yle Cibuti Cumhuriyeti arasında geliştirilmeye çalışılan ilişkiler, hem coğrafi olarak uzak olmasından hem de ortak çıkarları bulunmamasından dolayı siyasi boyuttan ziyade ekonomik boyutlu oldu. Ayrıca ilişkilerdeki bu durum, uluslararası sistemin etkisinden dolayı da sınırlı kaldı. Çünkü Fransa, Cibuti Cumhuriyeti'nin diğer devletlerle ve özellikle de ÇHC'yle siyasi ilişkiler geliştirmesine engel oldu. Soğuk Savaş sonrası dönemdeyse Cibuti Cumhuriyeti, daha aktif ve etkin bir politika benimseyerek diğer devletlerle ve özellikle de ÇHC'yle siyasi ilişkilerini geliştirmiştir (Idle ve Lasserre, 2021, ss. 9-11).

3.1.2. İkili İlişkilerde Yakınlaşma

Soğuk Savaş sonrası dönemde daha aktif ve etkin bir politika benimseyen Cibuti Cumhuriyeti, dış ilişkilerinin daha dinamik ve faal olmasını sağlamıştır (Idle ve Lasserre, 2021, ss. 11-13). Gerçekten de 1999 yılında Cibuti Cumhuriyeti'nde cumhurbaşkanı seçilen Ismael Omar Guelleh, 1977-1999 döneminde görev yapan devletin ilk Cumhurbaşkanı Hassan Gouled'in desteği ve yönlendirmesiyle dış politikayı yeniden düzenlemiştir. Böylece Cumhurbaşkanı Ismael Omar Guelleh, dış politikada yeni yaklaşımlar benimseyerek ilişkilerini çeşitlendirmiştir. Yani bu politikayla Cibuti Cumhuriyeti; başta ÇHC olmak üzere dünyanın birçok devletiyle siyasi, ekonomik, savunma, askerî, eğitim, sağlık gibi

alanlarda ilişkilerini geliştirerek dış ilişkilerine yeni boyutlar katmış, Fransa'yla da "devletlerin egemen eşitliği" ilkesi çerçevesinde ilişkilerini sürdürmeye özen göstermiştir. Bu dönemde Fransa'ysa Cibuti Cumhuriyeti'nin bu politikasını destekleyerek hem bu devleti kaybetmemiş hem de Doğu Afrika bölgesindeki güç mücadelesine doğrudan katılmıştır (Idle, 2019; Olika, 2018, ss. 136-137). ÇHC de dış ilişkilerine yeni boyutlar katan Cibuti Cumhuriyeti'yle ilişkilerin gelişmesi için girişimlerde bulunmuştur. ÇHC, inşaat sektörüyle sınırlı olan Soğuk Savaş dönemindeki politikasını tekrar canlandırmasının ardından Cibuti Cumhuriyeti'nde gerçekleştirilemeyen kalkınma projeleri için de finansman olmuştur.

1999 yılında Ismael Omar Guelleh'in cumhurbaşkanı seçilmesiyle birlikte Cibuti Cumhuriyeti'nin ÇHC'yle ilişkileri gelişmeye başlamış, 2011 yılından itibarense iş birliği seviyesine çıkmıştır. 2017 yılında da Cibuti Cumhuriyeti'nde ÇHC askerî üssünün kurulmasıyla ikili ilişkiler stratejik ortaklık seviyesine dönüşmüştür. ÇHC'nin, Batılı devletlerin etkinliğinde olduğu düşünülen Cibuti Cumhuriyeti'ndeki bu atılımı, Cibuti Cumhuriyeti'nin geleneksel ortakları olan Batılı devletlerin ve özellikle de Fransa'nın endişelenmesine yol açmıştır. Fransa'nın Cibuti Cumhuriyeti'ndeki etkinliği ÇHC'nin artan varlığıyla sınırlanmıştır. Bununla birlikte Cibuti Cumhuriyeti, küreselleşme sayesinde mümkün olduğu kadar çok devletle bağlantı kurmak için uluslararası arenada siyasi bir açılım yapma özgürlüğü elde ettiğinden Fransa'yla ikili ilişkilerini de sorgulayabilmiştir. Başka bir ifadeyle eski bir Fransız kolonisi olan Cibuti Cumhuriyeti, siyasi eylemlerini kendi yararına kullanabilmesini özellikle küreselleşmenin ortaya çıkışına borçlu olmuştur (Idle ve Lasserre, 2021, ss. 11-13).

Bağımsızlığını kazanmasından itibaren Fransa'nın koruma alanında olan Cibuti Cumhuriyeti, 2011 yılında Fransa'yla savunma antlaşmasını yeniden düzenlendi ve ülkenin iç işlerine askerî müdahale olasılığı ortadan kalktığı için de Fransa'nın koruma alanı sona erdi (Cantonnet, 2017, ss. 20-21). Gerçekten de uluslararası jeopolitik durumun evrimiyle bu tür müdahalelerin çağa uymamasından dolayı Fransa, artık eski olan bu hükmü sona erdirmek zorunda kalmıştı. Bu durum, Fransa'nın Cibuti Cumhuriyeti'ndeki nüfuzunu kaybetmiş olsa bile artık eski sömürgesiyle bağlarını kopardığı ve bölgeyi güvencesi altında tutma rolünden çekildiği anlamına gelmemiştir. Zira Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un 2019 yılının Mart ayında Cibuti Cumhuriyeti'ne yaptığı ziyaret, Cibuti Cumhuriyeti'yle ÇHC arasındaki ilişkilerin stratejik ortaklık

seviyesine rağmen Fransa'yla Cibuti Cumhuriyeti arasındaki ikili ilişkileri güçlendirmeye yönelik bir yaklaşımın parçası olarak görülmüştür.

İkili ilişkilerde yakınlaşma, diğer Afrika devletleri gibi Cibuti Cumhuriyeti'nin de ÇHC'yi hem uluslararası arenada önemli bir oyuncu hem de gecikmiş kalkınma projelerini finanse edecek siyasi iradeye sahip kaçınılmaz bir ekonomik güç olarak görmesinden kaynaklanmıştır. Bu, hem Afrika devletlerinin hem de ÇHC'nin yararına olan bir durumdur (Styan, 2020, ss. 194-195). Bu bağlamda 1999-2011 döneminde Cibuti Cumhuriyeti'yle ÇHC arasındaki ilişkiler gelişerek güçlendirildi, karşılıklı ziyaretler gerçekleştirildi, Cibuti Cumhuriyeti'nden ÇHC'ye eğitim için öğrenciler gönderildi, ÇHC'nin inşaat sektörüne yönelik politikası çeşitlendirilerek yeniden başlatıldı ve ikili ilişkiler iş birliği seviyesine çıkarılması için çalışmalar gerçekleştirildi. 2001 yılında ÇHC'de ilk Cibuti Cumhuriyeti diplomatik misyonunun oluşturulması, ikili ilişkilerdeki bu coşkunun en önemli adımlarından biriydi. Pekin'de Cibuti Cumhuriyeti Büyükelçiliğinin açılması, ikili ilişkilerin gelişmesinde belirleyici bir faktör olmuştur. Bu bağlamda iki devlet arasında ticari faaliyetler artmış ve daha fazla öğrenci değiş tokuşu gerçekleşmiştir. Ayrıca 2000 yılında Çin-Afrika İş Birliği Forumunun (Forum on China-Africa Cooperation-FOCAC) kurulmasıyla da ikili ilişkilerin gelişerek iş birliği seviyesine çıkmasına katkısı olmuştur (Cibuti Cumhuriyeti Büyükelçiliği, 2020).

Cibuti Cumhuriyeti'nin ÇHC'deki diplomatik varlığı Soğuk Savaş döneminde söz konusu bile değilken Soğuk Savaş'ın bitmesi ve iki kutuplu sistemin sona ermesiyle ve esas olarak da Cibuti Cumhuriyeti'ni temsil etme konusundaki Fransız geleneğinin son bulmasıyla mümkün olmuştur. Zira Soğuk Savaş döneminde Pekin'de Cibuti Cumhuriyeti'nin Büyükelçiliği olmadığı gibi herhangi bir siyasi temsilciliği de yoktu. Ayrıca ÇHC'nin gerçekleştirdiği ekonomik reformlar, yaygınlaşan küreselleşme, ÇHC'nin uluslararası arenada yoğun bir şekilde varlığını hissettirmesinde ve dolayısıyla ÇHC'yle Cibuti Cumhuriyeti arasındaki ilişkilerin gelişmesinde belirleyici faktörler olmuştur. Kısaca Cibuti Cumhuriyeti, ÇHC'yle siyasi, ekonomik, savunma, askerî, eğitim, sağlık gibi alanlarda ilişkilerini geliştirerek dış ilişkilerine yeni boyutlar katmış, geleneksel ortakları ve özellikle de Fransa'yla ilişkilerini sürdürmeye de ayrıca özen göstermiştir (Idle ve Lasserre, 2021, ss. 11-13).

3.1.3. İkili İlişkilerde İş Birliğinden Stratejik Ortaklığa

Deng Xiaoping'in 1979 yılında ekonomik reformları başlatmasından itibaren ÇHC'nin uluslararası sistemdeki ağırlığı giderek arttı. Soğuk Savaş sonrası dönemdeyse ÇHC, yükselen ekonomisi ve siyasi etkisiyle küresel bir güç hâline gelmiştir (Cabestan, 2013, s. 150). Özellikle bu dönemde ÇHC'nin olağanüstü ekonomik gelişimi, devletin dış politikasını etkilemiş ve ÇHC'nin birçok bölgede etkinliğini artırmasına da yol açmıştır. Bu bağlamda ÇHC'yle Afrika devletleri arasındaki siyasi, ekonomik, savunma, askerî, eğitim, sağlık gibi alanlardaki ilişkiler de özellikle bu dönemde yoğun bir şekilde gelişmiştir. Bu gelişme esas olarak, ÇHC'nin kayda değer ekonomik yükselişinin, sanayileşmesinin, dolayısıyla hem stratejik hem de gereksinim duyduğu ham maddelere erişimini güvence altına alma ihtiyacının yanı sıra, Batılı devletlerin egemen olduğu çok kutuplu bir uluslararası sistemde Afrika devletleriyle ilişkileri geliştirerek derinleştirme ihtiyacının bir sonucu olarak gerçekleşti. Zira ÇHC, dünya görüşü bakımdan Batılı devletlerin dünya görüşünden pek çok yönüyle tamamen farklıdır (Hellendorff, 2010, ss. 2-3).

ÇHC, 2020 yılı verilerine göre 14.72 trilyon Amerika Birleşik Devletleri (ABD) doları Gayri Safi Yurt İçi Hâsılayla (GSYİH) dünyanın ikinci ekonomik gücü konumundadır. Aynı zamanda dünyanın en büyük ihracatçısı ve hem dünyanın en büyük ikinci enerji üreticisi hem de dünyanın en büyük ikinci enerji tüketicisidir. Bu, ÇHC'nin küresel çapta etkileyici olan ekonomik durumunun bir göstergesidir. Soğuk Savaş sonrası dönemde ve özellikle de 2000'li yıllardan itibaren hızlandırılmış ekonomik kalkınmayla birlikte sürekli büyüyen ÇHC, artık gıpta edilen bir duruma gelmiş ve dünyadaki varlığını artırmıştır (Dai, 2016, s. 15).

Aden Körfezi'nin girişinde bulunması sebebiyle önemli bir stratejik konuma sahip olan ve Afrika Boynuzu'nun "Barış Vahası" olarak bilinen Cibuti Cumhuriyeti, sömürgeciliğe ve emperyalizme karşı mücadelede tarihî geçmişinin ortak olmasından dolayı ÇHC'yi ayrıcalıklı bir devlet olarak görmüştür. 1977 yılında bağımsızlığını kazanmasından itibaren Cibuti Cumhuriyeti, ÇHC'yle ilişkilerini geliştirmeye çalıştı. Hatta 8 Ocak 1979 tarihinde iki devlet arasında diplomatik ilişkiler de kuruldu. Fakat iki devlet arasında diplomatik ilişkiler kurulsa da Fransa'nın koruma alanında olması nedeniyle Cibuti Cumhuriyeti'nin ÇHC'yle ilişkileri Soğuk Savaş döneminde sağlıklı ve istikrarlı bir gelişim göstermedi (Styan, 2020, ss. 194-195).

Soğuk Savaş sonrası dönemdeyse ekonomik gelişim sağlayan ÇHC'nin dışa açılmasıyla Cibuti Cumhuriyeti'nin de dâhil olduğu Afrika devletleriyle kurulan ilişkilerdeki gelişme ve derinleşme, ÇHC'nin dünyayla bütünleşmesinin doğal bir sonucudur. ÇHC'yle Cibuti Cumhuriyeti ilişkilerinin dinamiklerine daha yakından bakılırsa ÇHC'nin kıtayı nasıl etkilediğine ışık tutmak mümkündür. Cibuti Cumhuriyeti'yle ÇHC arasındaki ilişkiler, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde gelişerek devam etmiştir. Bu bağlamda gelişen ilişkiler, 2011 yılından itibaren iş birliği seviyesine çıkmış ve 2017 yılından itibaren de stratejik ortaklık seviyesine dönüşmüştür. 2017 yılından itibaren ilişkiler özellikle askerî, ekonomik ve savunma alanları olmak üzere siyasi, eğitim, sağlık, kültür gibi alanlarda yoğunlaşmıştır. Yani siyasi güven derinleştikçe ikili ilişkiler de güçlenmiştir (Idle ve Lasserre, 2021, ss. 11-12).

Genel olarak değerlendirildiğinde Cibuti Cumhuriyeti'yle ÇHC arasındaki ikili ilişkiler, 1979 yılında diplomatik ilişkilerin kurulmasıyla başlamışsa da 1999 yılında Cibuti Cumhuriyeti'nde Ismael Omar Guelleh'in cumhurbaşkanı seçilmesiyle gelişmeye başlamış, 2011 yılında Cibuti Cumhuriyeti üzerinde Fransa'nın koruma alanının sona ermesiyle iş birliği sürecine girmiş ve 2017 yılında da Cibuti Cumhuriyeti'nde ÇHC askerî üssünün kurulmasıyla stratejik ortaklık seviyesine dönüşmüştür (Styan, 2020, ss. 194-195).

2011 yılında Fransa'nın koruma alanının sona ermesiyle birlikte dış politikada ilişkilerini çeşitlendiren Cibuti Cumhuriyeti; ÇHC'yle siyasi, ekonomik, savunma, askerî, eğitim, sağlık gibi alanlarda ilişkilerini geliştirerek iş birliğine dönüşmesi için girişimlerde bulundu. Cibuti Cumhuriyeti'nin bu girişimini memnuniyetle karşılayan ÇHC Devlet Başkanı Xi Jinping; ÇHC'nin, her iki tarafa yarar sağlayacağı ve her iki tarafın da kazanacağı örnek bir iş birliği geliştirebilmek için hazır olduğunu belirtti. ÇHC'nin Cibuti Cumhuriyeti'yle ilişkilerini geliştirerek iş birliğine dönüştürme yaklaşımı, diğer faktörlerden ziyade Doğu Afrika'daki bu eski Fransız kolonisinin ekonomik kalkınması için yatırımları ve gerekli olan altyapı projelerini gerçekleştirmek amacıyla büyük miktarlarda krediler vermeye dayanmıştır. İkili ilişkilerin hızlı bir şekilde geliştirilerek iş birliğine dönüştürülmesi bağlamında Cumhurbaşkanı Ismael Omar Guelleh, ÇHC'yi öncelikli ve vazgeçilmez bir ortak olarak gördüğünü açıkladı. Bu açıklama, başta Fransa olmak üzere Batılı devletleri fazlasıyla tedirgin etmiş olsa da bu durum, ikili ilişkilerin temelinin sağlamlığının yanında aynı zamanda Cibuti Cumhuriyeti'nin ÇHC'yle karşılıklı çıkarlara dayalı politikasını

sürdürme konusunda ortaya koyduğu güçlü iradeyi de ifade etmiştir. İkili ilişkilerde gelişen iş birliği, daha sonraları Cibuti Cumhuriyeti'nde ÇHC askerî üssünün kurulmasıyla stratejik ortaklık seviyesine dönüşmüştür (Mbya, 2017). Bu çerçevede ÇHC Devlet Başkanı Xi Jinping, iki devlet arasındaki ilişkilerin geliştiğini vurgulayarak ÇHC'nin, Cibuti Cumhuriyeti'yle ilişkilere büyük önem verdiğini belirtti (Xinhua Multimédia, 2019). İkili ilişkilerde iş birliğinin, Cibuti Cumhuriyeti'nde toplam maliyeti 14 milyar doları aşan (Oxford Business Group, 2017) ve ÇHC tarafından hem finanse edilen hem de yürütülen birçok proje dikkate alındığında zaten stratejik ortaklık seviyesine dönüştüğü söylenebilir. Ayrıca ÇHC'nin Cibuti Cumhuriyeti'nde kendi çıkarları için projeler yürüttüğüne dair yorumlar yapılsa da aslında ÇHC, bu projeler sayesinde ilişkileri stratejik ortaklık seviyesine dönüştürmeyi hedeflediği de söylenebilir. ÇHC, ülkedeki yatırımların Cibuti Cumhuriyeti'nin bulunduğu bölgedeki merkezî konumunu güçlendirerek aynı zamanda Afrika Boynuzu'ndaki diğer devletlerle ekonomik bütünleşmesini kolaylaştırmak için stratejik ortaklık yoluyla Cibuti Cumhuriyeti yönetiminin güvenini kazanmak istemiştir (Annunziata, 2016).

Ayrıca Cibuti Cumhuriyeti'yle ÇHC, stratejik ortaklık kapsamında siyasi ilişkilerini derinleştirerek diğer devletlere de örnek teşkil etmişlerdir. Bu ilişkiler, ÇHC Devlet Başkanı Xi Jinping tarafından şu ifadelerle vurgulandı: "ÇHC ve Cibuti Cumhuriyeti, aralarındaki iş birliğinin bir model olması için karşılıklı güvenlerini ve ortaklıklarını derinleştirmeye devam edecekler (Li, 2017, s. 1)." Yapılan bu açıklama, hem Cibuti Cumhuriyeti'nin hem de diğer Afrika devletlerinin güvenini kazanma amacındaki ÇHC stratejisinin vizyonunu yansıtmış ve ÇHC'nin, kendi ekonomik kalkınma girişiminin gelişimine destek için Afrika devletlerine hem bağımlılığı hem de ihtiyacı konusundaki kararlılığı ve ciddiyeti anlaşılmıştır. Afrikalı liderlerse Afrika'daki birçok yerin altyapı inşasının finansmanı konusunda aldandıklarını düşünmeleri şöyle dursun, iki tarafın çıkarları kesişiyor olsa bile ÇHC'nin yaklaşımının her şeyden önce kendi çıkarlarını ön planda tutan bir perspektifin parçası olduğunun farkına varmışlardır. Bu bağlamda Cibuti Cumhuriyeti de ÇHC'nin mali desteğiyle inşa edilen altyapılar sayesinde alt bölge, Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı (Common Market for Eastern and Southern Africa-COMESA) ve ÇHC için de hizmet verecek olan bir lojistik merkezi olmayı güçlü bir şekilde hedeflemiştir (Forgues, 2019).

İkili ilişkilerdeki iş birliğinin stratejik ortaklık seviyesine dönüştürülmesi için somut adımlar da atıldı. Bu bağlamda üst düzey karşılıklı ziyaretler gerçekleştirildi (Styan, 2020, ss. 194-195). ÇHC Dışişleri Bakanı Wang Yi, 2014 yılının Ocak ayında Cibuti Cumhuriyeti'ne gerçekleştirdiği resmî ziyaret esnasında gazetecilere verdiği demeçte, Cibuti Cumhuriyeti'yle ÇHC arasındaki ilişkilerin barış içinde bir arada yaşama ve karşılıklı yarara dayalı iş birliğinin bir modeli olduğunu belirttikten sonra "İkili ilişkilerimizin mevcut durumundan memnunuz. Cibuti Cumhuriyeti önemli bir stratejik konuma sahiptir. ÇHC, Cibuti Cumhuriyeti'ni önemli bir ortak olarak görmektedir. Bu bağlamda ÇHC'yle Cibuti Cumhuriyeti arasındaki ilişkileri uzun vadeli bir stratejik perspektif içinde geliştirerek daha da ilerletmeyi amaçlıyoruz (Human Village, 2020)." dedi. ÇHC Dışişleri Bakanı Wang Yi'ye göre son 35 yılda Cibuti Cumhuriyeti ve ÇHC, ortak kalkınmayı sağlamak amacıyla karşılıklı yarara dayanan eşitlik ruhu içinde birbirlerine saygı duyarak destek verdiler (Human Village, 2020).

Gerçekleştirdiği resmî ziyarette ÇHC Dışişleri Bakanı Wang Yi, önce Cibuti Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mahamoud Ali Youssouf'la ve daha sonra da Cibuti Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Ismael Omar Guelleh'le görüşme yaptı. Yaptığı bu görüşmeleri verimli olarak nitelendiren ÇHC Dışişleri Bakanı Wang Yi, görüşmelerin dostane bir ortamda gerçekleştiğini ve bu durumun geniş bir fikir birliğine varmayı mümkün kıldığını ifade ettikten sonra Cibuti Cumhuriyeti'nin ihtiyaçlarını karşılamak için karşılıklı yarara dayalı iş birliğini daha da geliştirmeye hazır olduklarını belirtti. Bu bağlamda ÇHC Dışişleri Bakanı Wang Yi, ilk olarak Cibuti Cumhuriyeti'nin jeostratejik konumundan hareketle Doğu Afrika'yla bağlantı konusunda teşvik etmek için altyapı inşasında iş birliğini derinleştireceğini, ikinci olarak da Cibuti Cumhuriyeti'nde eğitim ve insan kaynaklarının yetiştirilmesi alanında projelerin hayata geçirilmesiyle toplumsal refah dair desteklerini artıracağını vurguladı. Ayrıca ÇHC Dışişleri Bakanı Wang Yi, Cibuti Cumhuriyeti'yle ÇHC arasındaki ilişkilerin genişleyerek devam edeceğini, bu çerçevede doğal kaynakların kullanımı ve ayrıca bilgiyle iletişim teknolojileri gibi alanlarda yeni iş birliği kurmayı hedeflediklerini de ekledi. Tüm bu açıklamalardan sonra ÇHC Dışişleri Bakanı Wang Yi, ÇHC'nin güvenlik ve savunma alanında Cibuti Cumhuriyeti'yle karşılıklı yarara dayalı iş birliğini geliştirerek stratejik ortaklık seviyesine çıkarma niyetinde olduğunu ilan etti. Bu bağlamda 2008 yılından itibaren Birleşmiş Milletler (BM) kararlarının uygulanması çerçevesinde ÇHC donanmasının Aden Körfezi ve Somali kıyılarında barışı

koruma misyonları kapsamında 16 filo gönderdiğini hatırlattı. ÇHC Dışişleri Bakanı Wang Yi, bu bölgede toplam 5300 gemiye refakat ettiklerini ve bölgenin güvenliğine katkıda bulunduklarını, aynı zamanda barışı koruma operasyonlarına da katkıda bulunduklarını ifade etti (Human Village, 2020). Ayrıca ÇHC Dışişleri Bakanı Wang Yi, Cibuti Cumhuriyeti'nin ÇHC filosunun mola verdiği önemli bir tedarik merkezi olduğunu da sözlerine ekledi: "Bu vesileyle Cibuti Cumhuriyeti'ne bu konudaki desteği ve yardımları için teşekkür ediyorum ve bu alanda Cibuti Cumhuriyeti'yle sağlam ve kalıcı bir ortaklık geliştirmeyi umuyoruz (Human Village, 2020)."

Gerçekleştirdiği resmî ziyaretten sonra ÇHC basınına yaptığı açıklamadaysa Dışişleri Bakanı Wang Yi, ÇHC'nin bütün çok taraflı forumlarda Afrikalı devletlerin meşru davalarını desteklediğini ve tüm bu forumlarda Afrikalı ulusların çıkarlarını savunduğunu ifade etti. ÇHC Dışişleri Bakanı Wang Yi, her şeyden önce kendi devletinin barış ve güvenliği için ÇHC ile Afrika devletleri arasında bir iş birliği ve ortaklık girişimi başlattığını hatırlatarak "Barış cenneti olan Cibuti Cumhuriyeti'nde güvenlik ve barışa dair konulara değinmek son derece önemli. ÇHC, Afrika kıtasında barış ve istikrar için üzerine düşeni yerine getirmeye devam etmeyi planlıyor (Human Village, 2020)." dedi. Bu bağlamda ÇHC Dışişleri Bakanı Wang Yi, Afrika Birliği (AfB), Cibuti Cumhuriyeti ve tüm Afrika devletleriyle Afrika kıtasında güvenliği sağlamak ve barışı pekiştirmek için somut ve ortak eylemlerini güçlendirmeyi amaçladıklarını sözlerine ekledi (Human Village, 2020).

İkili ilişkilerdeki iş birliğinin stratejik ortaklık seviyesine dönüştüğü bir dönemde Cibuti Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Ismael Omar Guelleh, ÇHC'ye resmî bir ziyaret gerçekleştirdi. 23 Kasım 2017 tarihinde gerçekleşen ziyarette Cumhurbaşkanı Ismael Omar Guelleh, Çinli yetkililer tarafından Büyük Halk Salonunda karşılandı. Bu ziyaret esnasında iki devlet arasındaki ekonomik iş birliğini güçlendirecek çok sayıda anlaşma imzalandı. ÇHC'nin Cibuti Cumhuriyeti'ne karşı ilgisinin ekonomi, ticaret gibi konulardan barış, güvenlik, savunma gibi konulara kaydığından dolayı ziyaret esnasında ayrıca bu konular da görüşüldü. Cibuti Cumhuriyeti Pekin Büyükelçisi Abdallah Abdillahi Miguil verdiği bir röportajda, Cumhurbaşkanı Ismael Omar Guelleh tarafından gerçekleştirilen ÇHC ziyaretinin hem iki devlet hem de vatandaşları arasındaki sağlam ilişkilerin bir kanıtı olduğunu söyledi. Büyükelçi Abdallah Abdillahi Miguil'a göre Cibuti Cumhuriyeti, "Afrika'nın Singapur'u" olmayı hedeflediğinden ÇHC'yle Cibuti Cumhuriyeti liderleri arasında gerçekleşen

toplantılar veya ziyaretlerde serbest ticaret ve ekonomik iş birliği gündemde olmalıdır (French.china.org.cn, 2017).

Yaklaşık bir buçuk yıl sonra bu sefer Cibuti Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mahamoud Ali Youssouf, ÇHC'ye resmî bir ziyaret gerçekleştirdi. Gerçekleştirdiği resmî ziyaret esnasında 20 Şubat 2019 tarihinde Pekin'de Cibuti Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mahamoud Ali Youssouf, ÇHC Dışişleri Bakanı Wang Yi'yle bir araya gelerek görüşme yaptı. ÇHC'yle Cibuti Cumhuriyeti arasındaki diplomatik ilişkilerin kurulmasının 40. yıl dönümüne denk gelen bu görüşmede, 40 yıl boyunca uluslararası arenada yaşananlara rağmen ikili ilişkiler eşitlik ilkesi çerçevesinde adaletli ve karşılıklı çıkar anlayışıyla değerlendirildi ve Cibuti Cumhuriyeti'nin gelişiminin hızlandırılmasına destek olunacağı vurgulandı. Görüşmede, hayati konulara dair tarafların endişeleri dikkate alınarak karşılıklı güven ve yarara dayalı iş birliğini tarafların stratejik ortaklığa dönüştürdüğü belirtildi. Ayrıca görüşmede, "Bir Kuşak Bir Yol" Projesinin ortak inşası ve FOCAC'ın Pekin Zirvesi'nin kazanımlarının uygulanmasına dair fırsatları, FOCAC'ın "Sekiz Girişim"i kapsamında ÇHC'yle Cibuti Cumhuriyeti stratejik ortaklığının sürdürülebilir gelişimi ve Cibuti Cumhuriyeti'nin ihtiyaçlarıyla ÇHC'nin avantajları ilişkilendirilerek değerlendirildi. Görüşme sonrasında açıklama yapan ÇHC Dışişleri Bakanı Wang Yi, Afrika kıtasında barış ve güvenliğe daha fazla katkıda bulunmak amacıyla terörizm ve deniz haydutluğuyla mücadele için Cibuti Cumhuriyeti'yle iş birliğini geliştirerek güçlendirmeye hazır olduklarını belirtti (Human Village, 2020).

Görüşme sonrasında açıklama yapan Cibuti Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mahamoud Ali Youssouf'sa ÇHC'nin kuruluşunun 70. yıl dönümünü kutladıktan sonra Cibuti Cumhuriyeti'nin, ÇHC'nin kalkınmaya dair başarılarına hayran olduğunu söyledi. Hemen ardından Dışişleri Bakanı Mahamoud Ali Youssouf, "40 yıldır Cibuti Cumhuriyeti'yle ÇHC arasındaki alışverişler her zaman samimi ve dostane olmuştur. Cibuti Cumhuriyeti'yle ÇHC arasındaki ilişkiler, ÇHC'yle diğer Afrika devletlerinin ilişkilerine örnek teşkil etmektedir. Cibuti Cumhuriyeti, ÇHC'yle aralarındaki güçlü dostluğa değer vermektedir. Bu bağlamda uzun vadede ÇHC'yle stratejik ortaklığın geliştirilmesi için çalışmaya devam edecektir. Cibuti Cumhuriyeti, iki devletin ortak çıkarlarını korumak için BM gibi uluslararası örgütlerde ÇHC tarafının adil tutumunu desteklemeye devam edecektir (Çin Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı [ÇUKİA], 2019)." dedikten sonra sözlerine

şöyle devam etti: “Cibuti Cumhuriyeti, ÇHC Devlet Başkanı Xi Jinping tarafından önerilen FOCAC’ın “Sekiz Girişim”ini memnuniyetle karşılamakta, ÇHC’nin Afrika'da barış ve güvenliği teşvik etme çabalarını desteklemektedir. Afrika'da barış ve güvenliğin korunmasının yanı sıra, “Bir Kuşak Bir Yol” Projesinin ortak inşası gibi konularda iş birliğini geliştirerek güçlendirmeyi istemektedir (ÇUKİA, 2019).” Tüm bu açıklamalardan sonra devlet yönetimi açısından ÇHC'nin deneyimlerinden ilham alarak faydalanma arzusunu da ifade eden Dışişleri Bakanı Mahamoud Ali Youssouf, ÇHC’ye ekonomik kalkınmaya teşviklerinden ve insanların yaşamını iyileştirmeye dair çabalarından dolayı teşekkür etti. Ayrıca devletin sürdürülebilir kalkınmasına destek için daha fazla Çinli şirketi Cibuti Cumhuriyeti'ne yatırım yapmaya davet etti (ÇUKİA, 2019).

Şekil 3.1: Resmî Ziyaret Esnasında Bir Kare

Kaynak: Xinhua Multimédia, 2019.

İki yıl sonra Cibuti Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Ismael Omar Guelleh, ÇHC’ye ikinci resmî ziyaretini gerçekleştirdi. Gerçekleştirdiği resmî ziyaret esnasında 28 Nisan 2019 tarihinde Pekin'de Cibuti Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Ismael Omar Guelleh, ÇHC Devlet Başkanı Xi Jinping’le görüştü. Görüşme esnasında ÇHC Devlet Başkanı Xi Jinping, ÇHC'nin Cibuti Cumhuriyeti'nin ekonomik ve sosyal kalkınmasına destek sunmaya, kalkınma konusunda deneyim alışverişinde bulunmaya ve rekabetçi Çinli şirketleri Cibuti Cumhuriyeti'ne yatırım yaparak faaliyetlerini genişletmek için teşvik etmeye devam edeceğini söyledi (The Second Belt..., 2019). Cibuti Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Ismael Omar Guelleh’se “Bir Kuşak Bir Yol” Projesinin benzersiz olduğunu, uluslararası kalkınma

ve iş birliğini destekleyeceğini, bu bağlamda birbirine bağlı ve daha iyi bir dünya inşa edilmesine yardımcı olacağını belirtti. Ayrıca Cumhurbaşkanı Ismael Omar Guelleh, bazılarının asılsız suçlamalarının Cibuti Cumhuriyeti'nin ÇHC'ye olan güvenini zayıflatmayacağını özellikle vurguladı. Görüşmenin sonunda iki lider, "Bir Kuşak Bir Yol" Projesinin ortak yapımı başta olmak üzere kalkınma, ekonomi ve diğer çeşitli sektörlere dair ikili iş birliği anlaşmalarının imza törenine katıldı (Xinhua Multimédia, 2019).

ÇHC Dışişleri Bakanı Wang Yi, 2020 yılının Ocak ayında Cibuti Cumhuriyeti'ne resmî bir ziyaret gerçekleştirdi. Bu ziyarette ÇHC Dışişleri Bakanı Wang Yi, önce Cibuti Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mahamoud Ali Youssouf'la ve daha sonra da Cibuti Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Ismael Omar Guelleh'le görüşme gerçekleştirdi. 09 Ocak 2020 tarihinde Cibuti Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mahamoud Ali Youssouf'la görüşen ÇHC Dışişleri Bakanı Wang Yi, ikili ilişkilerin gelişimini çok takdir ettiğini, ÇHC'nin Cibuti Cumhuriyeti için samimi, güvenilir ve uzun vadeli bir ortak olduğunu belirtti. ÇHC'nin temel çıkarları bağlamında endişe duyduğu konulara dair Cibuti Cumhuriyeti'nin verdiği güçlü destekten dolayı teşekkür eden ÇHC Dışişleri Bakanı Wang Yi, ayrıca ÇHC'nin Cibuti Cumhuriyeti'yle ilişkilerine stratejik ve uzun vadeli bir perspektiften bakmaya, Cibuti Cumhuriyeti'yle karşılıklı siyasi güveni geliştirerek derinleştirmeye, inşaat sektörüyle başlayan karşılıklı yarara dayalı ikili iş birliğinin gelişimini teşvik etmeye ve ÇHC'yle Cibuti Cumhuriyeti'nin stratejik ortaklığını yeni bir düzeye taşımaya hazır olduğunu da söyledi. ÇHC Dışişleri Bakanı Wang Yi'ye göre ÇHC, terörizm ve deniz haydutluğuyla mücadele için iş birliğini güçlendirmeye, Cibuti Cumhuriyeti'yle birlikte barışı korumaya ve bu bağlamda Afrika'nın barış ve güvenliğine daha fazla katkıda bulunmaya hazırdır. Bu çerçevede iki devletin, hem kendilerinin hem de diğer gelişmekte olan devletlerin ortak çıkarlarını korumak amacıyla uluslararası ilişkilerde koordinasyonu ve iş birliğini daha da güçlendirmesi gerekmektedir (Xinhua Multimédia, 2020).

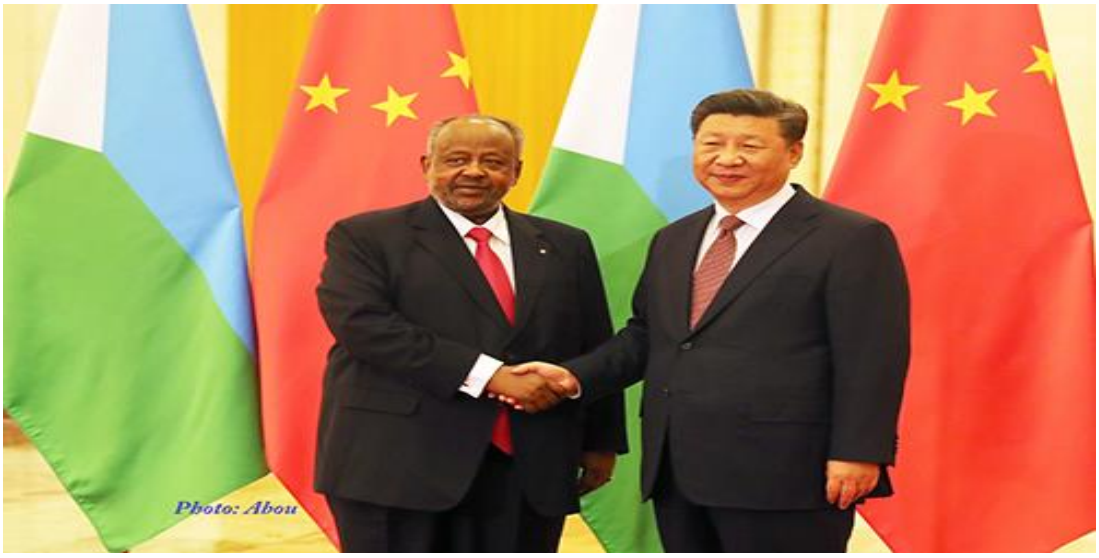
ÇHC'ye özverili yardımları ve uzun yıllar boyunca Cibuti Cumhuriyeti'ne verdiği tüm destekleri için teşekkür eden Cibuti Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mahamoud Ali Youssouf'sa ÇHC Dışişleri Bakanı Wang Yi'nin 2020 yılının başlarında Afrika'ya yaptığı ziyaretin, ÇHC'nin Afrika devletleri ve Cibuti Cumhuriyeti'ne dair dostluk duygularının bir kanıtı olduğunu söyledi. Ayrıca Cibuti Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mahamoud Ali Youssouf, diplomatik ilişkilerin kurulmasının 41. yıl dönümüne denk gelen bu ziyaretin

her iki devlet tarafından da kutlanmayı hak ettiğini ve "Bir Kuşak Bir Yol" Projesinin inşasında önemli bir yere sahip olan Cibuti Cumhuriyeti'nin, ÇHC'nin doğal bir ortağı olduğunu belirtti. Cibuti Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mahamoud Ali Youssouf'a göre iki devletin, "Bir Kuşak Bir Yol" Projesiyle FOCAC'ın ortak inşaatının bir parçası olarak mavi ekonomi ve dijital ekonomi gibi alanlarda karşılıklı yarara dayalı iş birliğini derinleştirmesi gerekmektedir. Bu bağlamda daha fazla Çinli şirketin Cibuti Cumhuriyeti'ne gelerek yatırım yapmasının memnuniyetle karşılandığını, ayrıca iki devletin yerel yönetimleri arasında daha fazla iş birliğinin de teşvik edilmesi gerektiğini vurguladı. Bütün bu açıklamalarının yanında Cibuti Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mahamoud Ali Youssouf, Cibuti Cumhuriyeti'nin ÇHC'yle ortak çıkarlara dair uluslararası ve bölgesel sorunlarla ilgili iletişim ve koordinasyonu güçlendirmek istediğini de özellikle belirtti (Human Village, 2020).

ÇHC Dışişleri Bakanı Wang Yi'nin Cibuti Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Ismael Omar Guelleh'le gerçekleştirdiği görüşmedeyse ikili ilişkilerin derinleşerek geliştiği ve çeşitli alanlarda verimli sonuçlar alındığı, iki devlet halkının birbirine dostane duygular beslediği ve bu bağlamda devletlerin birbirlerinin dostu ve stratejik ortağı olduğu belirtildi (Xinhua Multimédia, 2020).

Genel olarak değerlendirildiğinde coğrafi avantajını öne çıkaran Cibuti Cumhuriyeti, ÇHC'yle ilişkilerinde iş birliği yaparak Doğu Afrika bölgesinin hem en istikrarlı hem de en dinamik devletlerinden biri hâline gelmiştir. Diplomatik ilişkilerin kurulmasından itibaren ikili ilişkiler daima sorunsuz ve sağlıklı bir şekilde gelişerek devam ederken çeşitli alanlardaki karşılıklı yarara dayalı iş birliğinden de verimli sonuçlar alınmıştır. Bu bağlamda ikili ilişkiler, hem karşılıklı saygı hem de karşılıklı yarara dayalı iş birliğiyle karakterize edilen bir örnek olarak görülebilir. Son dönemdeyse ikili ilişkilerdeki iş birliği, stratejik ortaklık seviyesine dönüşmüştür. Özellikle ÇHC Devlet Başkanı Xi Jinping'le Cibuti Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Ismael Omar Guelleh'in kişisel taahhüt ve yönlendirmeleriyle iki devlet arasında kurulan bu stratejik ortaklık, karşılıklı siyasi güvenle istikrarlı bir şekilde devam etmiştir. Güçlenerek devam eden stratejik ortaklık çeşitli alanlarda meyvelerini verirken kurulan dostluğun derinlere kök salması, hem iki devlete hem de halklarına önemli faydalar sağlamıştır.

Şekil 3.2: ÇHC Devlet Başkanı ve Cibuti Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı

Kaynak: Xinhua Multimédia, 2019.

3.2. EKONOMİK İLİŞKİLER

Hint Okyanusu'na açılan Cibuti Cumhuriyeti, son dönemde hem bölgesel güçlerden hem de küresel güçlerden yatırım çekmiştir. Bu bağlamda küresel bir güç olan ÇHC ile Cibuti Cumhuriyeti arasında siyasi, savunma, askerî, eğitim, sağlık gibi alanlarla birlikte özellikle ekonomi alanında da farklı boyutlarda ilişkiler geliştirilerek iş birliği kurulmuştur (Blanchard ve Collins, 2019).

3.2.1. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Cibuti Cumhuriyeti'ndeki Ekonomik Yatırımları

ÇHC'yle Afrika devletleri arasındaki ekonomik ilişkiler, son dönemde uzmanların büyük ilgisini çekmiştir. Bu ilginin arkasında, ÇHC'yle Afrika devletleri arasındaki ilişkilerden doğan fırsatlar ve zorluklara dair konular yatmaktadır. 2000 yılından itibaren ÇHC, kıtanın ana ticaret ortağı hâline gelirken Afrika'ya yaptığı yatırımlar ve finans akışı da önemli ölçüde artmıştır. Böylece ÇHC, Afrika devletlerinin kalkınma süreçlerinin bir parçası olurken karşılıklı yarara dayalı ekonomik ilişkileriyle de kıtada önemli bir aktör hâline gelmiştir. Cibuti Cumhuriyeti'ndeyse ÇHC'nin ekonomik destekleriyle bu devletin son dönemdeki etkileyici büyümesine olumlu katkısı yaygın olarak kabul görmektedir (Ognimè, 2013, ss. 37-39).

İkili ilişkilerin tarihi Soğuk Savaş dönemine dayansa da ekonomi alanındaki ticari ilişkiler sağlıklı, istikrarlı ve kesintisiz bir şekilde gelişmiştir. ÇHC, özellikle son dönemde FOCAC ve "Bir Kuşak Bir Yol" Projesi çerçevesinde yaptığı yatırımlar ve finans akışı bağlamında Cibuti Cumhuriyeti'yle ekonomik ilişkilerini geliştirerek iş birliği seviyesine çıkarmıştır. Bu bağlamda ÇHC'nin finanse ettiği pek çok şirket inşaat sektörüne girmek veya bu sektörde fırsatları aramak için Cibuti Cumhuriyeti pazarına yönelmiştir (Saxena, Dabaly ve Singh, 2021, ss. 111-112).

Soğuk Savaş dönemi boyunca Batılı devletlerin etkinliğinde olan Afrika kıtasında 2000 yılından itibaren ÇHC önemli bir aktör olarak varlığını göstermiştir. Böylece yabancı yatırımcıları ağırlayan Cibuti Cumhuriyeti de ÇHC'nin ilgi alanına dâhil olmuştur.

ÇHC, Cibuti Cumhuriyeti'nde ticaret, yatırım ve finansman alanlarındaki etkinliğiyle dikkat çekmiştir. Cibuti Cumhuriyeti'nin de dâhil olduğu neredeyse bütün Afrika devletleri, her geçen gün çeşitliliği artan bir şekilde ÇHC'den yabancı yatırımcı almaya devam etmiştir. Petrol ve madencilik endüstrileri hâlâ ilk sırada olsa da finansal hizmetler, inşaat ve imalat endüstrileri son dönemde Çinli yatırımcıların Afrika'daki etkinliklerinin yarısını oluşturmuştur. ÇHC bankaları, kıtadaki büyük ölçekli altyapı yatırımlarını desteklemiştir ve çoğu özel olan 2200'den fazla Çinli şirket, bugünlerde Afrika devletlerinde faaliyet göstermeye devam etmiştir (Regissahui, 2019, ss. 385-389).

2010 yılından itibaren ÇHC'yle Afrika devletleri arasındaki ilişkiler önemli ölçüde gelişmiştir. Kurulduktan sonra FOCAC, diplomatik ve iş birliği girişimlerinde dikkat çekici bir artışla stratejik iş birliğini teşvik etmiştir. ÇHC'yle kurulan ticari ilişkiler, şüphesiz Afrika devletlerinin ekonomik büyümesine katkıda bulunmuştur. Özellikle emtia ihracatçıları, artan fiyatların eşlik ettiği sürekli talepten yararlanmış ve Afrika'nın petrol dışı doğal kaynakları son dönemde daha rekabetçi hâle gelmiştir. ÇHC'yle Afrika devletleri arasında gerçekleşen ticaretteki iş birliği yeni bir aşamaya girerken özellikle tarım ve sanayide ihracatı çeşitlendirmesi beklentileri oldukça gerçekçidir (Uchehara, 2009, ss. 101-103).

3.2.1.1. “Yeni İpek Yolu” Projesinde Cibuti Cumhuriyeti’nin Rolü

ÇHC, Afrika devletlerinin sürdürülebilir ekonomik kalkınmalarını sağlamak için “Yeni İpek Yolu” Projesini başlatmıştır. Başta Cibuti Cumhuriyeti olmak üzere Afrika kıtasındaki hemen hemen bütün devletler, ÇHC’nin “Yeni İpek Yolu” Projesinde önemli bir role sahiptirler ki bu konu, bu başlık altında incelenecektir.

ÇHC'nin 1949 yılından itibaren devam eden yükselişi, onu dünyanın en eski uygarlığının nihai rüyasını gerçekleştirmeye daha da yakınlaştırmıştır. Özellikle de Devlet Başkanı Xi Jinping döneminde ÇHC, başat güç olmak için çok büyük bir çaba sarf etmiştir. Gerçekten de Devlet Başkanı Xi Jinping, ÇHC'nin dünyadaki yeri konusunda selefi olan eski Devlet Başkanı Hu Jintao'dan çok daha hırslı bir rol üstlenmiştir. 2013 yılında ABD'nin karşısında ilk kez ticari güç hâline geldikten sonra amacı diplomatik, askerî, bilimsel gibi alanlarda strateji geliştirerek uluslararası ilişkilerde hem teknolojik hem de mekânsal olarak başat bir güç olmaktır. Bu bağlamda son dönemde ÇHC, Afrika kıtasının ekonomik kalkınmasında önemli bir rol oynamıştır. Bugünlerde de Devlet Başkanı Xi Jining'in, ÇHC'nin “Yeni İpek Yolu” Projesinin bir parçası olarak Afrika kıtasına milyarlarca dolarlık yatırım yapmıştır (Hossari ve diğerleri, 2018, s. 2).

ÇHC Devlet Başkanı Xi Jining döneminde geliştirilen en iddialı proje olan ve son dönemde ivme kazanan, ayrıca dünya siyasetinde de zemin kazanmaya başlayan “Yeni İpek Yolu” Projesi, küresel ekonomiyi altüst etme potansiyeline sahip devasa bir projedir. Yüksek gelirlerin de kaynağı olan bu proje altyapının geliştirilmesi suretiyle yüzden fazla devletle ÇHC'yi birbirine bağlamayı amaçlayan bir dizi yatırımı kapsamaktadır. Bu bağlamda ÇHC, diğer projelerin yanı sıra demir yolları, limanlar ve ekonomik bölgeler inşa etmek için dünya çapında milyarlarca dolarlık yatırım yaparak borç vermiştir (Kutluay Tutar ve Bahsi Koçer, 2019, ss. 619-622).

ÇHC için bu projenin birden fazla ekonomik hedefi vardır. “Yeni İpek Yolu” Projesinin resmî hedeflerinden biri, bölgesel ekonomik kalkınmadır. 2015 yılındaki Boao Forumu sırasında Devlet Başkan Xi Jinping, ÇHC’yle "Yeni İpek Yolu” Projesi devletleri arasındaki yıllık ticaret hacminin “on yıl içinde 2500 milyar doları aşması” yönündeki umudunu açıkça dile getirdi (Larcon ve Vadcar, 2019, ss. 5-7). ÇHC hükûmetinin eylem

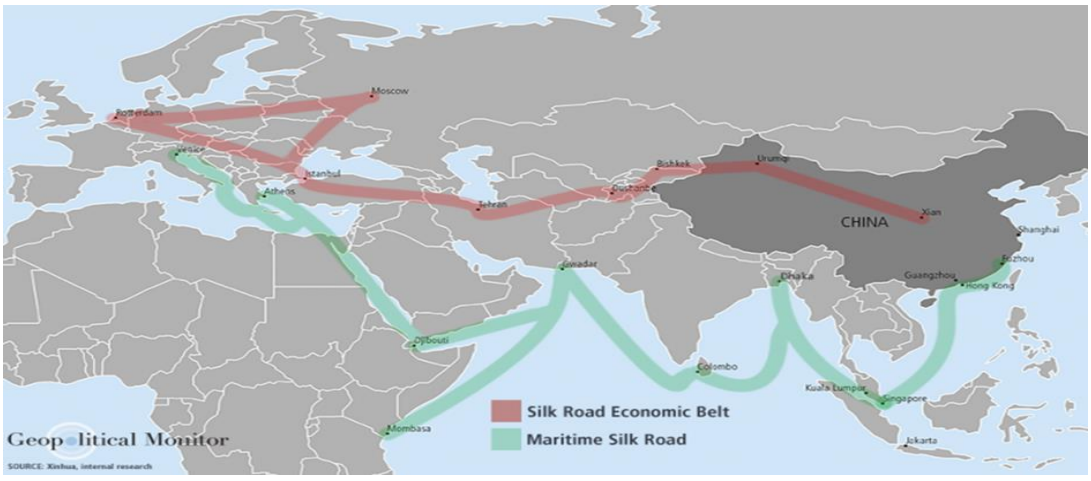
planı olarak İpek Yolu'nun "serbest ve düzenli ekonomik akışları, etkin kaynak dağıtımını ve pazar bütünleşmesini teşvik etmeyi; İpek Yolu üzerindeki devletlerin daha yüksek standartlara dayalı iş birliği ve ortaklaşa bölgesel bir kooperatif mimarisi oluşturmayı; ekonomi politikalarını daha iyi koordine ederek hem daha büyük hem de daha kapsamlı bir bölgesel yönetime öncülük etmeye teşvik etmeyi; hem üretimi hem de ihracatı artırmayı; inşaat ve bayındırlık işleriyle ilgilenen şirketler için yeni pazarlar bulmayı" hedeflediğini belirtti. ÇHC için başka bir ekonomik amaç olan bu yolların oluşturulması, enerji tedarik zincirinin çeşitlendirilmesi ve güvenlik ihtiyacına cevap vermektedir (Garapon, 2017).

Afrika kıtasının ekonomik kalkınmasında önemli bir rol oynayan ÇHC, Devlet Başkanı Xi Jining'in desteğiyle "Yeni İpek Yolu" Projesi kapsamında kıta devletlerine yaklaşık bir trilyon dolar yatırım yapmayı öngörmüştür. ÇHC, bütün Afrika kıtasının ve özellikle kıtanın doğu kesiminin altyapısını inşa etti ki bu durum da Cibuti Cumhuriyeti'nin, Afrika kıtasının önemli bir kavşağında bulunmasından dolayı Doğu Afrika bölgesinde etkin bir rol oynayacağını göstermiştir. Ayrıca son dönemde ÇHC'nin Cibuti Cumhuriyeti'nde önemli yatırımlar yapmasının da etkisiyle Cibuti Cumhuriyeti, ÇHC'yi kendi kalkınması için model olarak görmüştür (Aurégan, 2018, ss. 52-53).

Doğu Afrika bölgesinin "Yeni İpek Yolu" Projesi kapsamında deniz taşımacılığı için bir lojistik merkez olması, Orta Doğu ve Avrupa'ya olan coğrafi yakınlığı göz önüne alındığında şaşırtıcı değildir. Ayrıca Doğu Afrika kıyılarında yakın zamanda keşfedilen petrol ve gaz sahalarının, "Yeni İpek Yolu" Projesi faaliyete geçtiğinde ÇHC'nin bu kaynakları çıkarma ve işletme olasılığını da güçlendirecektir. Cibuti Cumhuriyeti'nde bulunan Doraleh Limanı'nın geliştirilmesi ve daha da önemlisi ÇHC'nin yurt dışındaki ilk askerî tesisinin 2017 yılında bu ülkede açılması, ÇHC hükûmetinin Afrika kıtasına dair dünya çapındaki stratejisinin güçlü göstergelerindendir. Bab-el-Mandeb Boğazı'nın girişine yakın olan bu askerî tesis, ÇHC'nin "Yeni İpek Yolu" Projesinin deniz bileşenini, özellikle de stratejik bir güven kaynağı olmaya devam eden hidrokarbür ithalatını güvence altına almasını sağlamıştır. Sonuç olarak Bab-el-Mandeb Boğazı, yalnızca dünyanın dördüncü en büyük enerji tedarik koridoru olduğu için değil aynı zamanda ÇHC'nin son dönemde en büyük yatırımcısı olduğu Süveyş Kanalı koridoruna zorunlu bir rota olduğu için de stratejik olarak önemlidir (Le Gouriellec, 2018, ss. 524-531).

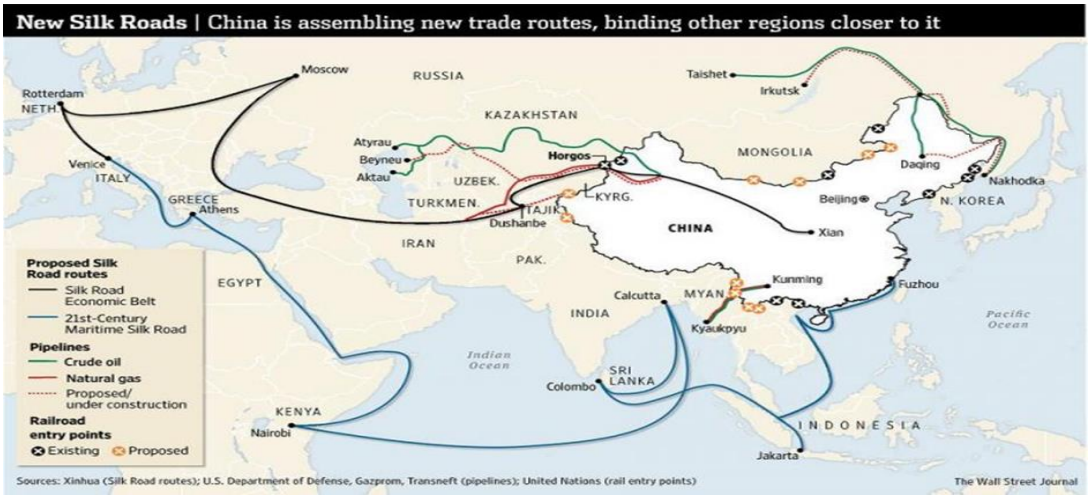
"Yeni İpek Yolu" Projesi kapsamında Cibuti Cumhuriyeti'ne dair değerlendirme şu şekilde yapılabilir: Öncelikle Cibuti Cumhuriyeti dünyanın en işlek deniz yollarından birinin önemli bir kavşağında; Doğu Afrika, Arap Yarımadası, Asya ve Avrupa arasındaki ticaretinin kesiştiği bir noktada bulunmaktadır. Ayrıca son on yılda önemli bir ekonomik büyüme kaydetmiştir. Bu bağlamda siyasi olarak istikrarlı ve ekonomik olarak sağlam bir Cibuti Cumhuriyeti, hem ÇHC'nin bölgedeki diğer devletlerle iş birliğini kolaylaştıracak hem de tüm Doğu Afrika bölgesine fayda sağlayacaktır. Gelişmiş liman ve demir yolu tesislerine sahip olmasının yanında, denize kıyısı olmayan Etiyopya'nın da hem denize hem de limanlara çıkış kapısı olan Doğu Afrika'daki bu küçük devlet, hem ÇHC'nin bölgedeki etkinlikleri bakımından hem de Afrika devletleri için hayati bir merkez olma rolünü üstlenmeyi amaçlamıştır (Styan, 2013, ss. 3-5). Son dönemde ÇHC'yle Cibuti Cumhuriyeti, çeşitli alanlarda ve farklı düzeylerde iş birliğini geliştirerek stratejik ortaklık seviyesine ulaşmışlardır. Zira Cibuti Cumhuriyeti, ÇHC'nin "Yeni İpek Yolu" Projesi için önemli bir aktördür. ÇHC'nin "Bir Kuşak Bir Yol" Projesinin bir parçası olarak Cibuti Cumhuriyeti'ne yaptığı vurgu, bu devletin stratejik konumunun ÇHC'nin Aden Körfezi bölgesindeki ticari faaliyetlerini geliştirmede ne kadar önemli olduğunun bir işaretidir. ÇHC'nin Cibuti Cumhuriyeti'ne artan ilgisi, bu devletin ÇHC için oldukça iddialı olan "Bir Kuşak Bir Yol" Projesinin temel taşı hâline geldiğinin de bir göstergesidir. Bu bağlamda ÇHC de küresel petrol ihracatının %10'unun ve ham maddelerin %20'sinin taşındığı Süveyş Kanalı'nın giriş noktasında bulunan Cibuti Cumhuriyeti'ne odaklanmıştır (Styan, 2020, ss. 193-197).

Şekil 3.3: "Bir Kuşak Bir Yol" Projesi

Kaynak: Geopolitical Monitor, 2019.

Şekil 3.4: "Yeni İpek Yolu" Projesi

Kaynak: The Wall Street Journal, 2021.

Sonuç olarak ÇHC'nin başlattığı "Yeni İpek Yolu" Projesi, ikili ilişkilerde yeni bir sayfa açmıştır. Bu bağlamda iki devlet, "Yeni İpek Yolu" Projesi kapsamında "barış ve iş birliği, açıklık ve kapsayıcılık, karşılıklı öğrenme ve karşılıklı yarar" ruhunu sürdürmüştür. Coğrafi konumundan dolayı Cibuti Cumhuriyeti, "Yeni İpek Yolu" Projesinin kalbinde bulunmaktadır. Bu amaçla ÇHC, çok işlevli Doraleh Limanı'nı geliştirip Addis Ababa-Cibuti demir yolunu inşa etmiştir. Dolayısıyla bu proje kapsamında, Afrika kıtasına giriş için Cibuti Cumhuriyeti'nin Doğu Afrika bölgesindeki önemli bir kapı olduğunu söylemek mümkündür (Cordell ve Rublee, 2019, ss. 14-19).

3.2.1.2. Addis Ababa-Cibuti Demir Yolu

1888 yılında Cibuti şehriyle eş zamanlı olarak inşa edilen ve 1917 yılında açılan Addis Ababa-Cibuti demir yolu hattı (Grozet, 2013), sömürge döneminin en önemli altyapılarından biriydi. Bu demir yolu hattının modernizasyonuna ihtiyaç duyan Cibuti Cumhuriyeti, 1980'li yıllarda Avrupa Ekonomik Topluluğuna (AET) başvurdu. Bu dönemde Eritre hâlâ Etiyopya egemenliğinde olduğundan dolayı AET üyesi devletler, Etiyopya'nın Eritre'deki limanlarını yaygın olarak kullanıyorlardı. Bu nedenle AET, kârlılık konusunda ikna olmadığından dolayı Cibuti Cumhuriyeti'nin sunduğu bu önemli projeye fon sağlamayı reddetti. Gerçekten de Cibuti Cumhuriyeti Merkez Bankasının başkanı bu durumu şöyle ifade etti: "Yirmi yıl boyunca Cibuti Cumhuriyeti makamları Fransızları ve Almanları Addis Ababa-Cibuti demir yoluna yatırım yapmaya ikna etme konusunda başarısız

oldular. Ancak ÇHC geldiğinde biz onları ikna etmek için çaba sarf etmedik. Devletin üretkenliği ve kalkınması üzerindeki etkisi nedeniyle onunla ilgilenmekten çekinmediler (Osman, 2019).” Batılı devletler ve örgütlerden istediği desteği alamayan Cibuti Cumhuriyeti, bu proje için ihtiyaç duyduğu finansmanı ÇHC'den buldu. Dört yıllık kesintisiz çalışmanın ardından ÇHC, 1917 yılından itibaren Addis Ababa ve Cibuti şehirlerini birbirine bağlayan 756 kilometrelik tarihî demir yolu hattını tamamen yenileyerek inşa etti (Imbert-Vier, 2017).

Afrika bölgesi üzerine çalışan bazı uzmanlar; AET'nin Cibuti Cumhuriyeti’nin bu önemli projesini reddetmesini, Doğu Afrika’da istikrarsızlıkların yaşanmasına bağlamışlardır. Zira 1991 yılında Somali’de hükûmetin yıkılmasının ardından yaşanan iç savaş ve 1998 yılında başlayan Etiyopya’yla Eritre arasındaki savaştan dolayı demir yolu hattının yenilenmesi projesinin kârlılığını değerlendirme konusundaki ihtiyatlı yaklaşım, AET tarafından projenin finanse edilmesine engel teşkil eden esas faktörlerdi (Idle ve Lasserre, 2021, ss. 28-29).

Addis Ababa-Cibuti demir yolu hattı, Çinli şirketler tarafından Afrika kıtasında inşa edilen ikinci uluslararası demir yolu olup ilki Zambiya’yla Tanzanya’yı birbirine bağlayan Tazara demir yolu hattıdır. Bununla birlikte Addis Ababa-Cibuti demir yolu hattı, 1970'li yıllarda ÇHC hükûmetinin yardım projesinin bir parçası olarak inşa edilen Tazara demir yolu hattından farklı olarak iki Çinli şirketin, ÇHC’yle Afrikalı devletler arasındaki dostluğu teşvik etmek için kullanmayı taahhüt etmesine rağmen ticari bir projedir (Luracai, 2017).

Başlangıçta Addis Ababa-Cibuti demir yolu, Etiyopya İmparatorluğu ve Fransız sömürgesi olan Cibuti’nin ortak mülkiyetiyle Fransa tarafından yapılmıştı. En başından itibaren iddialı olduğu kabul edilen bu demir yolu hattından beklentiler üst düzeydeydi. Bu demir yolu, hem Etiyopya İmparatorluğu’nun hem de Cibuti'nin sosyoekonomik gelişiminde hayati bir rol oynayacaktı. Ancak zamanla bu hat, demir yollarının kalitesiz olması ve altyapının bakımsız kalmasından dolayı bir darboğaz yaşadı. Tren hizmetlerinin yavaşlığı, sık sık raydan çıkmalar, yüksek tarifeler gibi bir dizi sorun demir yolu taşımacılığına güveni sarstığından bu hat atıllaştı ve alternatif seçenek arayışları söz konusu oldu (Downs, Becker ve Gategno, 2017, ss. 14-15).

Addis Ababa-Cibuti tarihî demir yolu hattını yeniden canlandırmak, karayla çevrili Etiyopya'yı uluslararası Kızıldeniz nakliye rotaları üzerindeki Cibuti Limanı'na bağlamak ve hem ihracat hem de ithalat bağlantısı sağlamak için yeni bir proje hazırlandı. Bu proje hem Etiyopya hem de Cibuti Cumhuriyeti için çok önemliydi. Çünkü Cibuti Cumhuriyeti'ni yalnızca çok odaklı bir ulaşım merkezine dönüştürmekle kalmayacak, aynı zamanda diğer bölgesel limanlarla rekabet avantajını da sağlayacaktı. Ayrıca hazırlanan bu projenin zaman tasarrufu, yol bakım maliyetlerinin azaltılması, yakıt tasarrufu, istihdam yaratılması, kirliliğin azaltılması, döviz kazancı ve gelir yaratma gibi birçok fayda sağlaması da söz konusuydu. Bütün bunlarsa Cibuti Cumhuriyeti'yle Etiyopya'nın hükûmetlerine, yolcularına, halklarına ve genel olarak bütün Afrika toplumuna fayda sağlayacaktı (Idle ve Lasserre, 2021, ss. 28-29).

Addis Ababa-Cibuti demir yolu projesinin tamamlanıp faaliyete geçmesiyle birlikte sağlanan faydalar, ekonominin ulaşım sektöründe yol açtığı değişikliklerde ortaya çıkmıştır. Bu demir yolunun işletilmesiyle birlikte kara yolu yük trafiğinin büyük bir kısmı demir yolu taşımacılığına yönlendirilmiştir. Bu da yoldaki kamyon sayısının azalmasına ve yıllık yol bakımının maliyetinin düşmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca bu demir yolu hattı elektrikle çalıştığından dolayı araçlardan kaynaklı kirlilik azalarak çevrenin korunmasına da katkı sağlamıştır. Aynı zamanda daha az akaryakıt kullanılacağından büyük miktarda yakıt tasarrufu ve dolayısıyla döviz tasarrufu da sağlanmıştır. Bütün bunlarla birlikte bu demir yolu sayesinde hem Cibuti Cumhuriyeti hem de Etiyopya'nın halkına cüzi de olsa istihdam sağlanmıştır (Mohapatra, 2020, ss. 11376-11379).

Addis Ababa-Cibuti demir yolu hattının faydalarından tam olarak yararlanmak için Cibuti ve Doraleh Limanlarında iyileştirme çalışmaları hâlâ devam etmesine rağmen bu demir yolu hattı, uluslararası ticaret koridorunun performansını artırarak iki devlet arasındaki ticareti teşvik etmiştir. Bu durum, Etiyopya'nın sürdürülebilir ve istikrarlı ekonomik kalkınma hedefine ulaşmasına katkı sağlamıştır. Cibuti Cumhuriyeti açısındansa daha iyi bir demir yolu hizmeti, ülke için temel gelir ve istihdam kaynakları olan limanlarını ve bu limanlardaki transit yük taşımacılığını desteklemiştir (Xinhua Multimédia, 2022).

Afrika'daki ilk uluslararası elektrikli demir yolu hattı olan Addis Ababa-Cibuti demir yolu, 2017 yılında tamamlanmasının ardından düzenlenen törenle resmen hizmete girmiştir. 756

kilometre uzunluğundaki bu demir yolu hattı, iki Çinli şirket tarafından finanse edilerek inşa edildi. ÇHC Demir Yolu Mühendisliği Şirketi, Etiyopya'daki Sebeta ve Mieso şehirlerini birbirine bağlayan 320 kilometrelik kısımdan sorumluyken ÇHC İnşaat Mühendisliği İnşaat Şirketi, Etiyopya'daki Mieso şehrinden Cibuti Limanına kadarki 436 kilometreden sorumluydu (Styan, 2020, ss. 195-196).

Şekil 3.5: Addis Ababa-Cibuti Demir Yolu

Kaynak: Şarkul Avsat, 2021.

Addis Ababa-Cibuti demir yolu hattı, iki başkent arasındaki ulaşımı yaklaşık on saate düşürerek iki devlet arasındaki bağları güçlendirmiştir. Etiyopya Ulaştırma Bakanı açılış töreninde yaptığı konuşmada "Bu hat yalnızca Etiyopya'yla Cibuti Cumhuriyeti arasındaki ekonomik ve insani bağları güçlendirmekle kalmayacak, aynı zamanda yeni bir Etiyopya inşa etmeye yönelik mevcut kalkınma çabalarına da katkı sağlayacaktır." dedi (Downs, Becker ve Gategno, 2017, s.14). ÇHC'yse bu hattı Afrika'nın kalkınmasına olan bağlılığının bir sembolü hâline getirdi. Ayrıca bu demir yolu hattı, 1435 mm boşluklu ve 25 kV1 elektrik gücüne sahip olmasından dolayı uluslararası standartların çok üstünde yapılmıştır (Downs, Becker ve Gategno, 2017, s. 15). Bütün bunlarla birlikte bu demir yolu hattının yapımında ÇHC donanımlarının benimsenmesiyle de bu hattın, "Yeni İpek Yolu" Projesinin bir parçası olduğu söylenebilir.

Bu demir yolu hattı, iki devletin ekonomik bütünleşmesine de katkı sağlamıştır. Addis Ababa'daki Cibuti Cumhuriyeti Büyükelçisi Mohamed Idriss Farah, Addis Ababa-Cibuti

demir yolu hattının açılış töreninde yaptığı konuşmada, bu demir yolu hattının Addis-Ababa ile Cibuti arasındaki ekonomik bütünleşme olanaklarını önemli ölçüde genişleteceğini belirtti. Ayrıca Addis Ababa'daki Cibuti Cumhuriyeti Büyükelçisi Mohamed Idriss Farah, Addis Ababa-Cibuti demir yolu hattının açılış töreninden sonra gazetecilere verdiği demeçte "Bu önemli hat, Cibuti Cumhuriyeti'yle Etiyopya arasında önemli bir demir yolu bağlantısı. İki devletin ekonomik bütünleşmesi için çalışıyoruz. Bu hat sadece ekonomik bütünleşmenin bir parçası olarak kalmayıp aynı zamanda Cibuti Cumhuriyeti'yle Etiyopya halklarını da birbirine bağlayacaktır." dedi (Atcha, 2018).

3.2.1.3. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Cibuti Cumhuriyeti Limanlarına Yatırımları

3.2.1.3.1. Cibuti Limanı

Dünyanın ikinci büyük ekonomik gücü konumunda olan ÇHC, ekonomik büyüme hızının azalmadan devam etmesi için yabancı limanlara yatırımlar yapmıştır. ÇHC'nin yabancı limanlara yaptığı yatırımlardan biri de Cibuti Limanı'dır (Zhang ve diğerleri, 2019, ss. 431-435). Cibuti Limanı, başkent Cibuti'nin tarihiyle bağlantılı olup Cibuti Cumhuriyeti'nin gelişimine büyük katkı sağlamıştır. Bu bağlamda 1888 yılında kurulduktan sonra Cibuti Limanı büyük dönüşümler geçirmiş; hem yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası varsayımlar çerçevesinde gelişmiş hem de yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası aktörleri de geliştirmiştir. Cibuti Limanı, hem başkent Cibuti'nin hem de Cibuti Cumhuriyeti'nin gelişimi için bir katalizör olmasının yanında Etiyopya için de ayrıcalıklı bir mola ve ana çıkış kapısı hâline gelmiştir. Bu bağlamda Cibuti Cumhuriyeti stratejik olarak oldukça önemli bir yerdedir. Bu devlet, dünyanın en işlek deniz ticaret yollarından biri olan Bab-el-Mandeb Boğazı üzerinden Hint Okyanusu ve Kızıldeniz'e erişimin kontrol edildiği bir konumdadır (Le Gouriellec, 2020a, ss. 84-86). Ayrıca Orta Doğu ve Doğu Afrika bölgesinde deniz haydutluğundan terörizme kadar pek çok kilit noktada rahatsızlık veren güvenlik sorunlarının çokluğu, Cibuti Cumhuriyeti'nin jeostratejik konumu ve "askerî üs diplomasisi", ülkeyi bölgesel meselelerin merkezine yerleştirmiştir. Bu bağlamda Cibuti Cumhuriyeti, ÇHC'nin uzun vadeli stratejik çıkarları için kritik öneme sahiptir. ÇHC, "Yeni İpek Yolu" Projesi hedefleri için ekonomik ve güvenlik değeri dikkate alındığında Cibuti Cumhuriyeti'nin stratejik konumuna çok önem vermiş ve Cibuti Limanı'na yatırımlar yaparak bu devletle ilişkilerini geliştirmeye özen göstermiştir (Styan, 2013, ss. 3-5). Cibuti

Cumhuriyeti, Kızıldeniz'in girişindeki stratejik konumundan dolayı uluslararası ticarette ülkesini önemli bir platform hâline getirmek için hazır durumdadır. En baştan itibaren devlet, Cibuti Limanı'nın kullanımını iyileştirerek Kenya'daki Mombasa gibi Doğu Afrika'daki diğer büyük limanlarla rekabet etmeyi hedeflemiştir. Cibuti Limanı sadece "Yeni İpek Yolu" Projesi üzerinde önemli bir kavşak noktası değil aynı zamanda ÇHC'nin diğer limanların inşa edilmesi için de kilit bir konumda olduğundan hem Doğu Afrika'nın bu bölgesinde hem de bütün Kızıldeniz bölgesinde uluslararası bir nakliye merkezi hâline gelmiştir. Bu bağlamda ÇHC'yle Cibuti Cumhuriyeti arasında Cibuti Limanı'nın iyileştirilmesine dair önemli anlaşmalar yapılmıştır (Styan, 2013, s. 6).

Cibuti Limanı, bölge devletlerinin limanlarına göre dünyanın önemli ticaret yollarının üzerinde bulunduğundan son derece avantajlı coğrafi konumuyla öne çıkmaktadır. Bu bağlamda ÇHC'nin de desteğiyle Cibuti Limanı, Doğu Afrika'daki modern limanlardan biri hâline gelmiştir. Böylece Cibuti Limanı, önemli bir lojistik merkezi hâline geldiğinden Cibuti Cumhuriyeti'nin ekonomik gelişimine büyük katkı sağlamıştır. Ayrıca Cibuti Cumhuriyeti, ülkesini Doğu Afrika bölgesinde bir ticaret merkezine dönüştürmek için iddialı bir program da izlemiştir (Cabestan, 2012, ss. 58-59). Cibuti Cumhuriyeti'nin bu çabası, ÇHC tarafından finanse edilerek desteklenmiştir. ÇHC yatırımları sayesinde Cibuti Cumhuriyeti, Cibuti Limanı da dâhil limanlarından geçen mallara katma değer kazandırmayı amaçlayan gelişiminin bir sonraki aşamasına geçmiştir. ÇHC'nin Cibuti Cumhuriyeti'ne desteği, büyük altyapı yatırımlarından ülkedeki denizaşırı askerî üssünü kurmaya kadar çok yönlüdür. ÇHC'nin Cibuti Cumhuriyeti'ni "Bir Kuşak Bir Yol" Projesinin bir parçası olarak değerlendirmesinin de etkisiyle ikili ilişkiler, 2017 yılında stratejik ortaklık seviyesine çıkmıştır. İkili ilişkilerin stratejik ortaklık seviyesine çıkmasıyla birlikte Cibuti Limanı, dünyadaki ana liman operatörlerinden biri olan China Merchant'le ortak olmuştur. Böylece Cibuti Limanı, Doğu Afrika'da önemli bir bölgesel ulaşım merkezi hâline gelmiştir (Blanchard ve Collins, 2019).

3.2.1.3.2. Doraleh Limanı

Cibuti Cumhuriyeti'nde yeni açılan Doraleh Limanı, tarihî Cibuti Limanı'ndan farklı olarak Afrika kıtasının en büyük ve teknolojik anlamda da en gelişmiş limanıdır (Le Gouriellec, 2020a, ss. 84-86). Özellikle iyileştirme çalışmaları hâlâ devam eden bu liman

büyük dönüşümler geçirmektedir. Gerçekten de Etiyopya'nın hızlı gelişimi sayesinde dünyanın en hızlı büyüyen bölgelerinden birine açılan ve başta Etiyopya olmak üzere bölgenin ana kapısı olan Doraleh Limanı, her yıl rıhtımlarından ürün boşaltmaya gelen yaklaşık 30.000 gemiyi ağırlamaktadır (Doraleh Çok Amaçlı Liman, 2017). 2018 yılında Etiyopya, dış ticaretin %95'ini Cibuti Cumhuriyeti limanlarından ve bunun da %85'ini Doraleh Limanı'ndan gerçekleştirmektedir. Bu durum, Cibuti Cumhuriyeti'nin ekonomik gelişimine büyük bir katkı sağlamakla birlikte iki komşu devletin birbirlerine karşılıklı ekonomik bağımlılığını da artırmaktadır. Gerçekten 2019 yılında bölge üzerinde çalışmalar gerçekleştiren bazı uzmanlar; Cibuti Cumhuriyeti'nde bulunan limanlar, ülkenin GSYİH'sinin %76'sını oluşturduğunu ve Etiyopya'nın liman kullanım maliyetinin de 1 milyar dolar olduğunu tahmin etmişlerdir (Mourad ve Hébrard, 2019, ss. 13-15). Cibuti Cumhuriyeti, 2017 yılında Doraleh Limanı'yla birlikte ÇHC'nin Export-Import (EXIM) Bankından 590 milyon dolarlık bir yatırım için sözleşme imzaladıktan sonra ultra modern donanımlarıyla bu limanın altyapısını da açtı. Böylece bu limana kara yolu hattının yanı sıra yeni açılan Addis Ababa-Cibuti demir yolu hattı da bağlandı. Bugün Afrika kıtasının en gelişmiş limanlarından biri olan ve son teknolojiyle donatılmış olan Doraleh Limanı, 100.000 tona kadar gemilere hizmet verebilmektedir. 690 hektarlık alanla Doraleh Limanı, Cibuti Cumhuriyeti'nin bugünkü en büyük limanıdır (Business France, 2018).

2018 yılında Cibuti Cumhuriyeti yönetimi, 2006 yılında Dubai Ports (DP) World'le imzalanan ve otuz yıllığına limanın işletmeciliğini bu şirkete veren imtiyaz anlaşmasını "devletin egemenliğini ve ekonomik bağımsızlığını korumak" gerekçesiyle tek taraflı olarak iptal etti. Ayrıca yönetim, DP World'ü imtiyaz için uygun koşulları sağlamak amacıyla Port Autonome International'de Cibuti Cumhuriyeti'nin bazı üst düzey yetkililerine rüşvet vermekle suçladı (Downs, 2017, ss. 10-13). Aynı zamanda yönetim, terminalin kontrolünü sağlayarak DP World çalışanlarını ülkeyi terk etmeye zorladı. Buna cevaben DP World, haklarını ve imzalanan sözleşmenin şartlarını uygulamak için Londra Uluslararası Tahkim Mahkemesine (London Court of International Arbitration-LCIA) dava açtığını duyurdu (Mourad ve Hébrard, 2019, ss. 14-15).

Bu gelişmelerin ardından Cibuti Cumhuriyeti'nin avantajlı coğrafi konumundan dolayı, yani stratejik olarak Afrika Boynuzu'nda, Aden Körfezi'yle Kızıldeniz arasında ve Süveyş Kanalı'na bitişik olmasından dolayı bu devlet, dünyanın en işlek deniz ulaşım yollarının

birinde bulunmaktadır. Ayrıca Cibuti Limanı, hem Cibuti Cumhuriyeti'nin hem de Etiyopya'nın ana deniz limanı olmakla birlikte son dönemde büyük konteyner gemilerin yükünü kaldıramamaktadır. Bu bağlamda Cibuti Cumhuriyeti, hem stratejik fırsattan yararlanmak hem de limanı çeşitlendirmek amacıyla Cibuti şehrinin hemen dışındaki Doraleh'te yeni bir konteyner terminali inşa etmeye karar verdi. Mayıs 2017 tarihinde de Cibuti Cumhuriyeti yönetimi, Doraleh Limanı'nın resmî açılışını gerçekleştirerek devletin en büyük limanı hâline getirdi. Cibuti Cumhuriyeti Limanlar ve Serbest Bölgeler Kurumu ile China Merchants Port Holdings tarafından finanse edilen limanın inşaatı, 2015 yılında 590 milyon ABD doları maliyetle başladı ve bunun en az 405 milyon ABD doları ÇHC'nin kredisiyle finanse edildi (Styan, 2020, ss. 196-197). 690 dönümlük yeni liman altyapısı, büyük konteyner gemileri barındırabilecek son teknoloji ürünü tesislerle donatıldı. Liman, depolama alanının yanı sıra her yıl için iki milyon ton malzeme kapasitesine sahiptir. Cibuti Cumhuriyeti Limanlar İdaresi tarafından yapılan bir basın açıklamasında verilen bilgilere göre dünya standartlarında yeni bir altyapıya sahip olan Doraleh Limanı, her yıl milyonlarca ton çeşitli mal ve on binlerce aracı taşıyabilecek kapasiteye sahiptir (Dutton, 2020, ss. 11-12).

3.2.1.3.3. Cibuti Uluslararası Serbest Ticaret Bölgesi

Cibuti Cumhuriyeti'nde malların depolanması, paketlenmesi ve montaj faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için uluslararası bir serbest ticaret bölgesi kurulmuştur. Cibuti Uluslararası Serbest Ticaret Bölgesi (Djibouti International Free Trade Zone-DIFTZ), Temmuz 2018 tarihinde Cibuti Cumhuriyeti'nde kurulmuş olan Afrika'nın en büyük serbest ticaret bölgesidir. Yaklaşık beş bin hektarlık bir alanı kapsayan DIFTZ'a toplam üç milyar ABD doları yatırım yapılmıştır. "Afrika kıtasının en büyük serbest ticaret bölgesi" olarak nitelendirilen bu bölge, China Merchants Group ve Dalian Port Group'un ortak yatırımıyla finanse edildi. Kızıldeniz kıyısında benzersiz bir coğrafi konumda, ÇHC'yle Afrika kıtası arasındaki deniz ulaşım yolunun önemli bir kavşağında bulunan bu serbest bölge, devlet ekonomisinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu bölgenin tamamlanması sadece Afrika kıtasının ekonomik ve ticari ağında bir dönüm noktası olmakla kalmayıp aynı zamanda "Yeni İpek Yolu" Projesi üzerinde önemli bir "karakol" kurulmasına da olanak sağlamıştır. Cibuti Cumhuriyeti'nde serbest ticaret bölgesi kurulur kurulmaz pek çok işletme mağaza açmıştır (Forgues, 2019).

ÇHC'nin desteğiyle Cibuti Cumhuriyeti, Afrika'nın en büyük serbest ticaret bölgesinin kurulması için girişim başlattı. İlk başlarda bu, Kızıldeniz'deki Arap devletlerinin birleşerek Cibuti Cumhuriyeti limanlarını ilhak ve izole etme girişimlerine bir yanıt olarak algılandı. Daha sonralarıysa ÇHC yapımı DIFTZ, Cibuti Cumhuriyeti'nin Doğu Afrika bölgesinde ticaret ve lojistik için kilit bir merkez olarak konumunu güçlendirmede önemli bir adım olarak kabul edildi. Böylece DIFTZ'in ilk aşaması, Temmuz 2018 tarihinde üç milyar ABD doları maliyetle ve yaklaşık beş bin hektarlık bir alan üzerinde açıldı. DIFTZ, yabancı şirketler için Cibuti Cumhuriyeti'nde sağlam bir üretim ve dönüşüm üssü olmanın yanı sıra liman tesislerine ve devlet hizmetlerine erişim sağlamaktadır. Cibuti Cumhuriyeti Limanlar ve Serbest Bölgeler Kurumuyla China Merchants Port Holdings, ticaret, lojistik ve ihracat işlemlerine odaklanan birkaç sanayi bölgesini kapsayan serbest bölgeyi ortaklaşa işletmektedir. Bölgede, gümrük işlemleri ve yardımı, iş kaydı, çalışan refahı gibi birebir yardım hizmetleri de bulunmaktadır. ÇHC için "Bir Kuşak Bir Yol" Projesi, Çinli işletmeleri Afrikalı devletlerle ekonomik ve ticari bağlarını güçlendirmeye teşvik etmiştir (Khanna, 2019, s. 6). DIFTZ'in önemini ve çekiciliğini Geliştirme Ofisi Başkan Yardımcısı Huang Mingyuan şu şekilde açıkladı: "Bu bağlamda Cibuti Cumhuriyeti'nde bir serbest ticaret bölgesinin kurulması, uluslararası alanda genişlemek isteyen işletmeler için bir hizmet platformu oluşturacak, gümrük prosedürlerinin verimsizliğini, lojistik gecikmeleri, idari yükleri ve hizmet boşluklarını hafifletecek ve ÇHC'yle Afrika devletleri arasındaki ticareti kolaylaştıracaktır (Khanna, 2019, ss. 6-7)."

DIFTZ, yalnızca bir ticaret ve lojistik merkezi olarak Cibuti Cumhuriyeti'nin statüsünü güçlendirmekle kalmamış, aynı zamanda bu devletin vatandaşlarına da istihdam sağlamıştır (Downs, Becker ve Gategno, 2017, s. 13). Cibuti Cumhuriyeti'nin limanlarına bağlı olan bu serbest bölge, yabancı şirketlerin vergiden muaf olmalarını ve yüksek kaliteli lojistik destek almalarını sağlayarak Cibuti Cumhuriyeti'nin ekonomisini çeşitlendirmeyi ve yabancı yatırımcıları da çekmeyi amaçlamıştır. Ayrıca hızla büyüyen Afrika pazarına girmek isteyen çok uluslu şirketler için de malların depolanıp paketlenebileceği stratejik bir merkez olarak hizmet etmiştir. DIFTZ'in yönetimini Çinli şirketler olan China Merchants Group ve Dalian Port Authority üstlenmiştir. Ruanda, Sudan, Somali ve Etiyopya devlet başkanlarının katıldığı bir etkinlikte Cibuti Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Ismael Omar

Guelleh, ÇHC'nin Afrika devletlerine ve özellikle de Cibuti Cumhuriyeti'ne yatırım yapma çabalarını övdü ve DIFTZ'i bir "umut bölgesi" olarak nitelendirdi (Ho, 2019).

Afrika bölgesi üzerine çalışan uzmanlarsa DIFTZ'ı Doğu Afrika bölgesine yatırım fırsatları ve ekonomik faydalar sağlayacak bir araç olarak gördüler. Uzmanlar; DIFTZ'in, ÇHC limanlarını Afrika kıtasına bağlayan ulaşım yollarıyla "Bir Kuşak Bir Yol" Projesini hayata geçirmeyi ve "Yeni İpek Yolu" Projesini de canlandırmayı amaçlayan ÇHC'nin bir aracı olduğuna dikkat çektiler. BM Afrika Ekonomik Komisyonu Genel Sekreteri Abdullah Hamdok da bu girişimin Afrika kıtasındaki ticaretin gelişmesine yardımcı olacağını belirtti (Mutethya, 2018).

DIFTZ'in resmî açılışı, Cibuti Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Ismael Omar Guelleh de dâhil olmak üzere çok sayıda yetkilinin katılımıyla gerçekleşti. DIFTZ'in açılış töreninde ana hedefi şu şekilde açıklandı: "Kızıldeniz ve Aden Körfezi devletlerinin ticari alışverişlerini artırmak ve Cibuti Cumhuriyeti'nin de ticari ve lojistik olarak merkezî konumunu güçlendirmektir (L'orient-Le Jour, 2018)." Bu açılış törenini, hemen ardından gerçekleştirilen Afrika devletleriyle ÇHC arasında ve özellikle de iki kıtanın özel sektörleri arasındaki ekonomik iş birliğini teşvik etmek amacıyla 5-7 Temmuz 2018 tarihlerindeki Çin-Afrika Ekonomik Forumu ve Sergisi izledi (Dutton, 2020, ss. 15-17).

Şekil 3.6: Cibuti Uluslararası Serbest Ticaret Bölgesinin Açılış Töreni

Kaynak: French.china.org.cn, 2019.

3.2.1.4. Etiyopya'yla Cibuti Cumhuriyeti Arasındaki İçme Suyu Projesi

Kuru ve sıcak bir iklimin, yani yıllık 160 mm yağış ve özellikle nisanla eylül ayları arasındaki kurak mevsimde 43 ^{0}C'ye ulaşabilen sıcaklıkların yaşandığı Cibuti Cumhuriyeti, çoğunluğu akiferlerden, yani yer yüzeyinin altındaki su rezervlerinden gelen dünyanın en küçük su kaynaklarından bazılarına sahiptir. İklim değişikliği de Cibuti Cumhuriyeti'nin su sıkıntısına etkili olan önemli bir faktördür. Gerçekten de bağımsızlığından itibaren uluslararası örgütler tarafından kronik bir hidrik stres senaryosundaki bir devlet olarak sınıflandırılan Cibuti Cumhuriyeti, yoksulluk ve susuzlukla mücadele etmektedir. Ayrıca hem teknik hem de finansal kaynak eksikliği, bu devletin her zaman aşmaya çalıştığı bir engel olmuştur. Nüfus artışı ve iklim değişikliğiyle artan şiddetli bir hidrik stresle karşı karşıya olan Cibuti Cumhuriyeti'nde akan nehir yoktur. Halkın tükettiği içme suyunun %95'inden fazlası akiferlerden gelmektedir. Akiferlerden gelen bu su, deniz suyundaki buharlaşmadan dolayı yüksek tuz içeriğine ve uzun raf ömrüne sahip olduğu için ülke halkını sindirim hastalıkları, kardiyovasküler hastalıklar ve böbrek taşlarına karşı savunmasız hâle getirmektedir (Rayaleh, 2004, ss. 7-12). Ancak birkaç yıl öncesine kadar bu su da her yerde mevcut değildi. Halk sadece güvenli içme suyuna ulaşabilmek istemektedir. Öte yandan Cibuti Cumhuriyeti hükûmeti, içme suyu arayışına büyük bir öncelik verdi. Bu öncelik, 2035 yılına kadar suya ve sanitasyona evrensel erişim sağlamayı hedefleyen Ulusal Vizyon 2035 Stratejisinde ana hatlarıyla belirtilmiştir. Sonuç olarak kırsal ve kentsel alanlarda içme suyu sağlamaya ve sanitasyon altyapısını iyileştirmeye yönelik birçok proje, çoğunlukla halktan toplanan fonlarla geliştirilmekte ve desteklenmektedir. Etiyopya'yla Cibuti Cumhuriyeti arasında üçlü bir su ekleme projesinin tamamlanması sayesinde Cibuti Cumhuriyeti'nin ciddi durumdaki su sıkıntısı 2017 yılından itibaren hafifletilebildi (Yifeng ve Zelele, 2017).

Bununla birlikte 2011 yılından itibaren bir elektrik hattıyla birbirine bağlandıktan sonra Cibuti Cumhuriyeti'yle Etiyopya, ÇHC'nin EXIM Bankı tarafından finanse edilen bir sınır ötesi su temini projesini tamamlayarak ekonomik bağlarını güçlendirdi. Cibuti Cumhuriyeti ile Etiyopya arasındaki bu sınır ötesi su temini projesi, ÇHC'nin EXIM Bankından alınan yaklaşık 327 milyon ABD doları kredi sayesinde mümkün oldu. 2012 yılından itibaren üzerinde çalışılan sınır ötesi projeyle Cibuti Cumhuriyeti'nin tatlı su kaynakları eksikliğini gidermek amaçlanmıştır. İnsanların hayatta kalmasını sağlayacak bu projenin iki yılda

tamamlanması öngörülmüştür. Projenin uygulanmasından sorumlu olan CGCOC (China Geo-Engineering Corporation Overseas Construction) Grubu, aynı zamanda projenin tasarımından, inşasından ve yönetiminden de sorumludur. Proje, Cibuti Cumhuriyeti'nin beş büyük şehrine günde 100.000 metreküp yüksek kaliteli içme suyu temin ederek ülke nüfusunun yaklaşık %85'ine fayda sağlayacaktır (Downs, 2017, s. 15; Dutton, 2020, ss. 20-21).

Akifer suyu Etiyopya'dan Ali Sabieh, Arta ve Cibuti şehirlerine proje kapsamında inşa edilecek 102 kilometre uzunluğundaki bir boru hattıyla taşınacaktır. 322 milyon ABD dolarının üzerinde bir maliyeti olan bu projeyle Cibuti Cumhuriyeti'nin su sorunu ortadan kalkacak ve ülke hem yeterli miktarda hem de uygun kalitede suya kavuşacaktır. Böylece Cibuti Cumhuriyeti hükûmeti, su sorunundan kaynaklanan "tüm ekonomik kalkınmanın önündeki bu çok büyük problem"e bir son vermeyi planlamaktadır ki bu durum aynı zamanda yatırımcılar için de önemli bir kazançtır. CGCOC tarafından yönetilen imtiyazlı bir kredi yoluyla ÇHC'nin EXIM Bankı tarafından finanse edilen proje, Etiyopya, Cibuti Cumhuriyeti ve ÇHC hükûmetleri arasındaki iş birliğinin bir sonucudur ki aynı zamanda Doğu Afrika bölgesinde iş birliğini ve bağlantı kurulabilirliğini teşvik etmektedir. Cibuti Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Ismael Omar Guelleh, ÇHC'nin yıllar içinde Cibuti Cumhuriyeti'nin sosyal ve ekonomik kalkınmasını güçlü bir şekilde teşvik ettiğini ve aynı zamanda devlete çok fazla yardım sağladığını belirtti. Bu bağlamda halkın minnettarlığını dile getiren Cibuti Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Ismael Omar Guelleh, projenin tamamlanması ve su kıtlığının çözülmesi konusunda CGCOC'nin gücüne ve uzmanlığına çok inandığını belirtti (Dutton, 2020, ss. 20-21).

3.2.2. Cibuti Cumhuriyeti'nin Çin Halk Cumhuriyeti'ne Borcu

2013 yılında "Bir Kuşak Bir Yol" Projesinin başlatılmasıyla birlikte ÇHC, milyarlarca dolar ayırarak kara yolları, demir yolları ve limanlardan oluşan bir ağın kurulmasını sağladı. ÇHC kredileri, Uluslararası Para Fonunun (International Monetary Fund-IMF) dikkatini bu gerçeğe çekene kadar birçok devletin borç miktarını epeyce artırdı. Hatta IMF eski Başkanı Christine Lagarde, bunun ücretsiz bir yemek olmadığını vurgulayarak durumun vahametini gözler önüne serdi (Niambi, 2019, s. 229). Ancak Afrika devletlerinin ÇHC'ye olan borçları devletten devlete farklılık göstermektedir. Çinli yetkililere göre

2000-2019 döneminde ÇHC, Afrika devletlerine ve işletmelere 153 milyar dolar borç verdi (Jeuneafrique, 2022).

Gerçekten de hükûmetin 2012 yılında başlatılan altyapı yatırımlarından dolayı bölgesel kalkınmayı teşvik etme politikası, Cibuti Cumhuriyeti'nin modern tarihinde eşi görülmemiş miktarda yüksek borçlanmayla sonuçlandı. Bu benzeri görülmemiş durum, Cibuti Cumhuriyeti'nin ciddi bir sorunla karşı karşıya olduğunu düşünen uluslararası finans kuruluşlarının ve uzmanların ilgisini çekmeye devam etmektedir. Aslında IMF'ye göre %85'i ÇHC hükûmeti veya bankalarında tutulan borcun miktarı GSYİH'nin %104'üne ulaşmaktadır (International Monetary Fund [IMF], 2018). Ayrıca IMF'ye göre Cibuti Cumhuriyeti, dış borçla finanse edilen altyapı projelerinin körüklediği önemli miktardaki borç artışından dolayı temerrüt riski yüksek devletler kategorisine girmiştir (Dünya Bankası [DB], 2018). Bu bağlamda China Magazine, Cibuti Cumhuriyeti'nin ÇHC'ye olan borcunun 1,33 milyar doları bulacağına dikkat çekmiştir (Chine Magazine, 2018). Bu miktar, mutlak anlamda önemli olmamasına rağmen Cibuti Cumhuriyeti ülkesel olarak küçüktür ve bu borç, iki milyar dolar olduğu tahmin edilen GSYİH'nin dörtte birinden fazlasına denk gelmektedir (DB, 2019). Cibuti Cumhuriyeti, borcun tehlikeli bir şekilde artmasından dolayı yakın gelecekte yeniden ortaya çıkabilecek ciddi bir iflas riskiyle karşı karşıyadır. Bu konuda Afrika bölgesi üzerine çalışan Fransız uzman Sonia Le Gouriellec, yayınladığı "Cibuti Cumhuriyeti: Küçük Bir Devletin Diplomasisi" kitabında şu ifadelere yer vermiştir: "Cibuti Cumhuriyeti, potansiyel olarak ölümcül bir borç sürdürülebilirliği sorunundan dolayı yakın gelecekte yeniden ortaya çıkabilecek ciddi bir iflas riskiyle karşı karşıyadır (Le Gouriellec, 2020a, s. 18)." Yani Cibuti Cumhuriyeti, borcun tehlikeli bir şekilde yükselmesinin bir sonucu olarak yakın gelecekte potansiyel olarak ölümcül bir borcun sürdürülebilirliği sorununun sonucuyla yeniden ortaya çıkabilir (Le Gouriellec, 2020a, ss. 18-19).

Borç yükünün ötesinde ilginç olan şey, borç servisi yükünün korkusudur. Gerçekten de Fransa Ulusal Bilimsel Araştırma Merkezinin eski Başkanı Thierry Pairault tarafından hazırlanan bir rapora göre, borç servisi yükü 2019-2020 döneminde çarpıcı bir şekilde artarak 2019 yılında 48 milyon dolar olan borç sonraki yıl 82 milyon dolara yükseldi ki bu bir yıldaki borç artış oranı %71'dir. Raporda, bir sonraki yılda yani 2021 yılındaysa en az 104 milyon dolar olacağı tahmin edildi (Pairault, 2020b). Cibuti Cumhuriyeti'nin ÇHC'ye

GSYİH açısından tartışmasız en borçlu devletlerden biri olduğunu belirtmek gerekir. Bununla birlikte 24 Afrika devletinin ÇHC'ye olan borçlarının miktarı da endişe verici düzeyde olduğundan bu durum sadece Cibuti Cumhuriyeti'ne mahsus değildir. Örneğin Kenya'nın borcunun %70'i, Kongo'nun borcunun %66'sı ve Kamerun'un borcunun %70'i ÇHC'yedir (Afrik.com, 2019; Carmody ve diğerleri 2022, ss. 67-68). Cibuti Cumhuriyeti'nin aşırı borçluluk sürecini göz önüne alan pek çok uzman ve yüksek öğretim kurumu, bu politikanın devlet için gerçek bir tehdit oluşturduğuna inandıklarından endişelerin daha da artmasına neden olan değerlendirmelerde bulunmaktadır. Bununla birlikte dış borç sorunu, devletin uzun zamandır beklenen gelişimini sağlamanın tek yolunun borçlanmaktan geçtiğini düşünen Cibuti Cumhuriyeti yönetimini pek etkilemiyor gibi görünmektedir. Bu bağlamda Cibuti Cumhuriyeti hükûmeti, ÇHC'ye borçlarını çok fazla zorluk çekmeden ödeyebileceğinden de emindir. Yetkililere göre Cibuti Cumhuriyeti'ndeki altyapıda eksikliğinin uzun süredir ekonomik kalkınma ve kıta sınırlarının bölgesel bütünleşmesi için ciddi bir engel teşkil ettiği dikkate alındığında hayata geçirilecek altyapı projeleriyle tüm alt bölgeye hizmet verilmesi amaçlanmıştır (Brautigam, 2020, ss. 10-11).

3.3. ASKERÎ İLİŞKİLER

3.3.1. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Cibuti Cumhuriyeti'ndeki Askerî Varlığı

Bir devletin, kendi ulusal çıkarını elde edebilmesi için askerî güce sahip olması gerekir. Bu bağlamda ulusal çıkarı elde etmeye ya da ulusal çıkarı tehdit eden herhangi bir şeyi engellemeye çalışan ÇHC, Devlet Başkanı Xi Jinping'in iktidara gelmesinden itibaren askerî gücünü artırmak için ordusunu geliştirerek modernleşmiştir. Bu çerçevede ÇHC, kendini her zaman ve her yerde savunmaya hazır olduğunu göstermek istemiştir. Bu strateji aynı zamanda dünya çapındaki askerî güçleri yeniden dengelemenin ve barışı sağlamanın da bir yoludur. Çinli yetkililer, barışçıl bir dünyayı savunurken bunun için gerekli olan tedbirleri almaktan da çekinmemiştir (Bitzinger, 2011). ÇHC'yle Cibuti Cumhuriyeti arasındaki ekonomik ilişkiler sürekli gelişmiştir ki 2000-2019 döneminde iki devlet arasındaki ticari borsaların değeri 10,4 milyon dolardan yaklaşık 1,1 milyar dolara yükseldi. Ancak ÇHC, gelişen ekonomik ilişkilerin daha da ötesine geçerek askerî konulara da dâhil olmuştur. Bu, 20 Temmuz 2019 tarihinde ÇHC Devlet Başkanı Xi Jinping girişimiyle Pekin'de gerçekleştirilen ilk ÇHC-Afrika Barış ve Güvenlik İş Birliği

Forumu’nun kapsayıcı temasıydı. Bu, ÇHC için diplomaside ve savunmada önemli bir değişime işaret eden önemli bir durumdur. Bu bağlamda Cibuti Cumhuriyeti’nin bağımsızlığını kazanmasından itibaren Fransız etkisi altında olmasına ve Cibuti Cumhuriyeti’ne özellikle başta ABD olmak üzere Batılı devletler tarafından uygulanan yoğun baskıya rağmen ÇHC’nin bu devletteki askerî varlığı, ÇHC için diplomatik bir zafer olarak değerlendirilmiştir (Downs, 2017, ss. 19-32).

Şekil 3.7: Başkent Cibuti’de Çin Halk Cumhuriyeti’nin Askerî Üssünün Açılış Töreni

Kaynak: AFAM, 2019.

3.3.1.1. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Cibuti Cumhuriyeti'nde Üs Kurma Faktörleri

ÇHC'nin ilk askerî üssünü Cibuti Cumhuriyeti'nde yerleştirme kararını birkaç faktör etkilemiştir. En temel faktör, 2001 yılından itibaren ve özellikle de son on yılda Aden Körfezi’nde yabancı askerî konuşlandırmaların sayısında ve boyutunda önemli artış olmasıdır (Mourad ve Hébrard, 2019, ss. 13-15). Aden Körfezi’nde çok sayıda ve çeşitte bölgesel ve uluslararası güvenlik gücü faaliyet göstermektedir. Karada üsler, limanlar, hava yolu şirketleri, eğitim kampları, yarı kalıcı tesisler ve lojistik merkezler gibi pek çok yabancı askerî üs ve güvenlik tesisi bulunmaktadır. Buna ek olarak kalıcı veya düzenli bir deniz konuşlandırması da söz konusudur ki Kızıldeniz kıyılarında bulunan askerî tesislerin sayısı da çoğalmıştır. Ancak özellikle Bab-el-Mandeb Boğazı çevresinde, Kızıldeniz'in ağzında ve Aden Körfezi'nde askerî bir yoğunluk dikkat çekmektedir (Blanchard ve Collins, 2019).

Bu bağlamda ÇHC de ilk denizaşırı askerî üssünün yeri olarak Cibuti Cumhuriyeti'ni seçmiştir. Nüfusu bir milyondan az olan Cibuti Cumhuriyeti, dünya deniz trafiğinin %40'ını oluşturan Aden Körfezi'yle Kızıldeniz'in birleştiği yerde stratejik bir konuma sahiptir ki devletin bu stratejik konumu deniz ticaretini kontrol etmek ve Afrika pazarlarına erişim sağlamak için idealdir (Chaziza, 2018, ss. 8-9). Bununla birlikte ÇHC'yle Cibuti Cumhuriyeti, çeşitli alanlarda yaptığı anlaşmalarla son yıllarda iş birliğini de geliştirmiştir. Ayrıca iki devlet arasındaki stratejik anlaşmalar, bir deniz üssü kurulmasının çok ötesine de geçmiştir. Şöyle ki; bu anlaşmalar, Cibuti Cumhuriyeti'nin ekonomik ve lojistik yeteneklerini geliştirerek önemli bir altyapı giriş noktası olarak konumunu güçlendirmiştir. Örneğin Cibuti Cumhuriyeti'nin toplam değeri 14 milyar dolar olan 14 büyük altyapı projesinin çoğu ÇHC bankaları tarafından finanse edilmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde ÇHC tarafından Cibuti Cumhuriyeti'nde bir askerî üs oluşturulması; Addis Ababa-Cibuti demir yolu hattının inşası, Cibuti ve Doraleh Limanlarının geliştirilmesi gibi ikili ilişkilerin geliştirilmesi bağlamında gerçekleşmiştir. Sonuç olarak ÇHC'nin Cibuti Cumhuriyeti ve bölgedeki varlığı, ÇHC'nin hem ticari hem de askerî çıkarlarına hizmet etmektedir (Forgues, 2019).

3.3.1.2. Başkent Cibuti'deki Çin Halk Cumhuriyeti Askerî Üssünün Görevleri

2013 yılında "Bir Kuşak Bir Yol" Projesinin başlamasından itibaren ÇHC, Afrika kıtasında önemli bir ekonomik, politik ve güvenlik aktörü olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle ÇHC'nin Afrika devletleriyle ticari bağlarının gelişmesi ve bu devletlerdeki altyapı projelerinin ÇHC tarafından finanse edilmesi sonucunda Afrika kıtasındaki ÇHC vatandaşlarının ve ekonomik varlıklarının sayısı önemli ölçüde artmıştır (Lebœuf, 2019, ss. 43-49). Bununla birlikte bu devletlerden bazıları çatışmalar, terörizm ve deniz haydutluğuyla karşı karşıyadır. Çinli işçilere yönelik artan şiddet içerikli saldırılar, ÇHC halkından harekete geçme çağrıları ve ekonomik kayıplardaki artış, ÇHC hükûmetini harekete geçmeye zorlayan faktörlerden sadece birkaçıdır. Bu bağlamda ÇHC; barışı koruma operasyonları, askerî üs, askerî eğitim ve ÇHC-Afrika Barış ve Güvenlik İş Birliği Forumu aracılığıyla son dönemde Afrika kıtasındaki askerî bağlarını güçlendirmiştir (Niquet, 2006). ÇHC Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Geng Shuang, 2017 yılında başkent Cibuti'de kurulmaya başlanan askerî üssün bölgede barış ve güvenliğin korunmasına destek olmak için sürdürülen çabaların bir parçası olduğunu belirtti. ÇHC Dışişleri

Bakanlığı Sözcüsü Geng Shuang'a göre askerî üssün tamamlanması ve işletilmesi, ÇHC'nin insani yardım misyonlarını yürütme konusundaki uluslararası yükümlülüklerini daha iyi yerine getirmesini sağlayacaktır. Aynı zamanda başkent Cibuti de dâhil Cibuti Cumhuriyeti'nin ekonomik ve sosyal kalkınmasının desteklenmesine de yardımcı olacaktır (Delheure, 2017).

Hâlihazırda başkent Cibuti'de on binlerce askerin bulunduğu ABD ve Fransa üslerinin yanında bir askerî tesisin inşası için Cibuti Cumhuriyeti'yle anlaşma imzalayan ÇHC, yurt dışındaki ilk askerî üssünü kurarak küresel bir deniz gücü olma hedefine doğru önemli bir adım attı (Singh, 2021). Bu bağlamda Cibuti Cumhuriyeti de dâhil Afrika devletleri ile ticari ilişkileri devam eden ÇHC'nin bu devletlerle güvenlik boyutlu askerî ilişkileriyse 2008 yılında başladı. Böylece ÇHC, Aden Körfezi'nde deniz haydutluğuyla mücadele için bir kampanya başlatarak Afrika devletleriyle ilgili güvenlik önlemlerine dâhil oldu. Daha sonraysa ÇHC, deniz haydutluğuyla mücadele etmek amacıyla Doğu Afrika bölgesindeki varlığını sürekli hâle getirmek için Nisan 2019 tarihinde donanmasını 32. kez Aden Körfezi'ne gönderdi. 2008-2018 döneminde bölgede ÇHC donanmasının 26000 personeli konuşlandırılmıştı ve bu personel deniz güvenliği için çeşitli operasyonlar gerçekleştirmişti. Halk Kurtuluş Ordusunun deniz kuvvetleri de donanma personelini desteklemek için bölgede koruma ve yakıt aktarma operasyonları gerçekleştirmişti. 2009-2013 döneminde konuşlanmış olan Halk Kurtuluş Ordusu, Cibuti Limanı'ndan gelen lojistik yardımla desteklenmişti (Downs, 2017, ss. 19-32).

2017 yılında başkent Cibuti'de kurulan ÇHC askerî üssünün bir diğer görevi de terörizmle mücadelede bölge devletlerine destek vermektir. Bu bağlamda üs, ÇHC'in terörizmle mücadele operasyonları yürütmesine imkân vermiştir. Başkent Cibuti'de askerî üs kurulmadan önce ÇHC, terörizmle mücadele ve yabancı istihbarat toplama operasyonları için yasa çıkarmıştı. Başkent Cibuti'deki yabancı askerî üslerin sayısı göz önüne alındığında bu yasa daha da önemli hâle gelmiştir. Ayrıca ÇHC hükûmeti, bu üssü ÇHC'nin Doğu Afrika'daki ekonomik çıkarlarını korumanın yanı sıra deniz diplomasisi yürütmenin de bir aracı olarak görmüştür. Çünkü Cibuti Cumhuriyeti, ÇHC'nin "Bir Kuşak Bir Yol" Projesinin bir bileşeni olan deniz yolunda da önemli bir rol oynamıştır (Cabestan, 2019, ss. 735-741).

Daha önceleri deniz haydutluğuna karşı operasyonlarda ÇHC'nin askerî personelini desteklemek için bölgede koruma ve yakıt aktarma operasyonları gerçekleştiren Halk Kurtuluş Ordusunun deniz kuvvetlerinin ÇHC'nin hem sivil hem de askerî makamları tarafından ana görevleri tanımlanmıştı. Ancak başkent Cibuti'deki askerî üssün 2017 yılında açılmasından itibaren Halk Kurtuluş Ordusunun deniz kuvvetlerinin görev ve yetkileri daha net ve kapsamlı hâle gelmiştir. Aynı zamanda başkent Cibuti'deki askerî üs, ÇHC'ye tatbikatlar ve eğitim organize etme, muharip olmayan tahliye ve acil kurtarma operasyonları yürütme, stratejik deniz rotalarını koruma gibi askerî iş birliği faaliyetlerini gerçekleştirmede yardımcı olmayı amaçlamıştır. Terörizmle mücadele ve istihbarat toplamak da bu tesisin görevleri arasındadır (Idle ve Lasserre, 2021, ss. 41-44). ÇHC'ye göre Cibuti Cumhuriyeti'nin stratejik konumu, "Yeni İpek Yolu" Projesinin deniz yolu kısmını güvence altına almak için devletin statüsüne doğrudan katkıda bulunmaktadır. Ayrıca başkent Cibuti'deki bu askerî üs; ÇHC'nin Afrika devletleriyle ticari alışverişlerini gerçekleştirmeye, ÇHC'nin büyük ölçekli altyapı projelerini tamamlamaya ve Afrika devletlerinde yaşayan ÇHC vatandaşını daha iyi korumaya çalışmaktadır. Bu bağlamda Çinli yetkililer, bölgenin güvenlik bakımından istikrarsızlığı göz önüne alındığında, başkent Cibuti'deki tesisin 2015 yılında Yemen'de Çinliler tarafından gerçekleştirildiği gibi tahliye operasyonlarını kolaylaştıran bir "transfer noktası" olarak kullanılabileceğini doğruladılar (Downs, 2017, ss. 19-32).

Başkent Cibuti'deki ÇHC askerî üssünde deniz ve kara kuvvetleriyle birlikte özel kuvvetler de olmak üzere yaklaşık 2000 personel bulunmaktadır. Bu üs aynı zamanda ÇHC'nin "Bir Kuşak Bir Yol" Projesinin ve özellikle de deniz güzergâhının güvenliğinde kilit bir rol oynamaktadır. Böylece bu üs, ÇHC'nin küresel düzeyde artan siyasi, ekonomik ve askerî etkinliğinin yanı sıra başta ABD olmak üzere Batılı devletlerin egemen olduğu dünya düzeniyle de stratejik rekabeti vurgulamaktadır. Bu bağlamda ÇHC'nin başkent Cibuti'de askerî üs kurma kararının, yalnızca ÇHC'nin Aralık 2008 tarihinden itibaren Aden Körfezi'ndeki deniz haydutluğuyla mücadele operasyonlarına katılımı ve çeşitli sayıda oluşturulan çok uluslu deniz güçleri tarafından motive edilmediği sonucuna varmak mümkündür (Yohannes, 2018, ss. 50-58). Ayrıca ÇHC bu üsle özellikle Afrika, Orta Doğu ve Hint Okyanusu'ndaki güvenliğe dair çıkarlarını daha iyi korumanın yanında aynı zamanda Süveyş Kanalı'ndan geçerek Avrupa'ya giden büyük miktarlardaki ÇHC malını da korumaktadır. Böylece ÇHC ekonomisi de büyümeye devam edecektir. Bütün bunlarla

birlikte bu üs, kara ve deniz yolları üzerindeki devletler arasındaki iş birliğini güçlendirmeye ve bu devletlerdeki altyapıları inşa etmeye yardımcı olmaktadır (Delheure, 2017).

Son dönemde eğitim programlarını genişleterek ve silah satışlarını artırarak Cibuti Cumhuriyeti de dâhil hemen hemen bütün Afrika devletleriyle askerî bağlarını güçlendiren ÇHC, Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü tarafından yapılan bir araştırmaya göre şu anda Rusya Federasyonu'ndan (RF) sonra Sahra Altı Afrika'nın en büyük ikinci silah tedarikçisi ve RF'yle ABD'nin ardından Kuzey Afrika'nın üçüncü büyük tedarikçisi konumundadır (Nsimba, 2018). Öte yandan ÇHC, çeşitli sayıda oluşturulan çok uluslu deniz güçlerine yardım açısından uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmesine yardımcı olacağını söyleyerek başkent Cibuti'deki askerî varlığına haklı sebepler göstermiştir. ABD ve bazı Avrupa devletleriyse ÇHC'nin, dört bin kişinin bulunduğu ABD üssü Camp Lemonnier'e ve Cibuti Cumhuriyeti ekonomisinin temel direkleri olan ana konteyner limanına yakınlığı nedeniyle bölgedeki varlığından endişe duymaktadır (Delheure, 2017).

ÇHC'ye göre Cibuti Cumhuriyeti, "Yeni İpek Yolu" Projesinin deniz yolunun önemli bir bileşeni ve ayrıca Afrika kıtasındaki kara yollarının da bir giriş kapısıdır. Bununla birlikte ABD, "Yeni İpek Yolu" Projesinin ÇHC'ye sağlayabileceği potansiyel güce karşılık dünyanın çeşitli bölgelerindeki ABD gücünün azalmasıyla sonuçlanabileceğinden başkent Cibuti'de kurulan ÇHC askerî üssünden endişe duymuş ve büyük bir tartışmanın parçası hâline getirmeye çalışmıştır. Ancak Cibuti Cumhuriyeti'nde askerî üssü bulunan tek devlet ÇHC değildir aslında, ki bu devlette ÇHC'den önce başka devletlerin askerî güçleri de konuşlanmıştı (Idle ve Lasserre, 2021, ss. 41-44).

3.3.2. Başkent Cibuti'deki Çin Halk Cumhuriyeti Askerî Üssüne Dair Endişeler

İki küresel güç olan ABD ve ÇHC, Asya Pasifik'te birbirlerinin rakibi olup firkateynleri ve savaş uçakları zaman zaman Güney Çin Denizi'nde karşı karşıya gelmişlerdir. Ortak bir sınırı olmayan bu iki devlet, birbirlerinin savaş teknolojilerinin nasıl çalıştığına dair fikir edinmek için uydulara ve siber gözetlemeye güvenerek birbirlerine genellikle uzaktan bakmışlardır (Rudd, 2021). Ancak Asya Pasifik'teki bu iki stratejik rakip, Doğu Afrika devleti olan Cibuti Cumhuriyeti'ndeki üslerinden dolayı komşu olmak zorunda kalmışlardır.

Başkent Cibuti'deki ÇHC askerî üssü, ABD'nin en büyük ve en önemli tesislerinden biri olan Camp Lemonnier'den sadece birkaç kilometre uzaklıktadır (Martineau, 2018).

Doğu Afrika'da küçük bir devlet olan Cibuti Cumhuriyeti'nin, bölgedeki kilit konumundan dolayı küresel güçler için önemli bir stratejik cazibeye sahip olduğu bilinen bir gerçektir ancak hepsi bu kadar değildir, zira aynı zamanda bu devletin enerji kaynaklarının taşındığı dünyanın dördüncü en büyük deniz geçişi olan Bab-el-Mandeb Boğazı'na da kıyısı vardır. Bu bağlamda Cibuti Cumhuriyeti, Afrika kıtasında ÇHC ile bazı Batılı devletler ve ABD arasındaki nüfuz mücadelesinin sahnelerinden biri olmuştur. ABD yönetimine göre ABD yatırımları "sürdürülebilir büyümeye" yol açarken ÇHC yatırımları ise bir tür "bağımlılığı" teşvik etmektedir. Bu bağlamda Temsilciler Meclisi üyesi Bradley Byrne, ABD Savunma Bakanına yazdığı bir mektupta, ÇHC'nin Kızıldeniz'in güney girişinde stratejik bir konumu olan Cibuti Cumhuriyeti'ndeki artan etkisinden duyduğu endişeyi dile getirdi (Vertin, 2019, ss. 2-10).

ÇHC'nin askerî üs kurmasının ardından Cibuti Cumhuriyeti, Batılı devletlerin, Japonya'nın ve özellikle de ABD'nin ilgi odağı hâline geldi. Ancak bazı Batılı devletlerin hâlihazırda Cibuti Cumhuriyeti'nde üsleri vardı. Aslında ÇHC'nin de bir askerî üs kurması, oyuna yeni bir gücün dâhil olması anlamına geliyordu ki bu durum, Batılı devletlerin dikkatini çekti. ÇHC'nin üs üzerinden Cibuti Cumhuriyeti'ndeki etkisini artırmak istemesi beklenen bir durum olsa da ÇHC yönetimi üssün Aden Körfezi'ni kullanan Çinli ticaret gemilerine ve yetkililere lojistik destek ve koruma sağladığını belirtmiştir. ABD Savunma Bakanlığının ÇHC'nin askerî gücüne dair raporunda, ÇHC'nin Cibuti Cumhuriyeti'nden başlayarak Afrika kıtasının genelinde askerî üsler kurması, "ÇHC'nin konvansiyonel askerî güç kullanımını caydırma, yurt dışına operasyon tedarik etme ve stratejik ekonomik koridorları tehlikeye atma yeteneğini artırıyor." şeklinde ifade edildi. ABD Savunma Bakanlığı ayrıca "ÇHC bu üssü, küresel faaliyetleri üzerinde daha geniş siyasi etki için de kullanılabilir. ÇHC'nin birçok cömert yatırımı finanse etmesi ev sahibi devlete fayda sağlasa da çoğu zaman devleti bağımlı hâle getirir." ifadelerini de ekledi (Saxena, Dabaly ve Singh, 2021, ss. 113-116).

Konuyla ilgili daha önce açıklama yapan Cibuti Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mohamoud Ali Youssouf'sa başkent Cibuti'deki ÇHC üssünün ABD'yle ilişkilerini olumsuz

etkilemeyeceğini belirterek "ABD, Fransa, İngiltere, İtalya ve Japonya kuvvetlerini memnuniyetle karşıladığımız gibi Cibuti Cumhuriyeti'ndeki ÇHC varlığını aynı şekilde memnuniyetle karşılıyoruz (Idle ve Lasserre, 2021, s. 44)." dedi. ÇHC'yi Cibuti Cumhuriyeti de dâhil olmak üzere Afrika kıtasında kendisine tehdit olarak gören ve kıtayı istikrarsızlaştırmakla suçlayan ABD ve Batılı devletler, borçlandırma yoluyla Cibuti Cumhuriyeti'nin stratejik kaynaklarını ele geçirebileceğinden endişe ettiklerini belirtmişlerdir (Idle ve Lasserre, 2021, ss. 45-46).

Afrika bölgesi üzerine çalışan bir kısım Batılı uzman, üssün ÇHC'nin hem Afrika kıtasındaki etkisini artırmak hem de ekonomik çıkarlarını korumak için inşa edildiğini söylemiştir. ABD Afrika Komutanı General Thomas Waldhauser ise Mart 2018 tarihinde ABD'nin ÇHC'nin yumuşak gücüyle veya Afrika kıtasındaki yatırımlarıyla boy ölçüşemediğini ve bu nedenle stratejik varlığının ABD çıkarları için bir tehdit oluşturduğunu söyledi. ÇHC, Cibuti Cumhuriyeti de dâhil Afrika devletlerinin en büyük ticaret ortağıdır ve kıtada çalışan bir milyon kadar ÇHC vatandaşı vardır. Bu sivil mevcudiyet göz önüne alındığında ÇHC, gerektiğinde mevcut askerî güçlerinden vatandaşlarının tahliyesini isteyecektir ki bu, Cibuti Cumhuriyeti'ndeki diğer güçlerin çıkarlarına ters düşmeyen bir misyondur. Öte yandan İngiltere merkezli Daily Telegraph'ta yayınlanan bir raporda ABD Savunma Bakanlığı yetkililerinin ÇHC'nin Cibuti Cumhuriyeti'nde artan ticari katılımıyla ilgili endişeleri vurgulanarak bu gelişmenin ABD'nin "hassas istihbarat toplama operasyonlarını Cibuti Cumhuriyeti dışındaki daha güvenli ve ÇHC müdahalesinden daha iyi korunabilecekleri yerlere taşımaya sevk edebileceği" belirtildi (Blanchard ve Collins, 2019).

ABD Başkanı Donald Trump döneminde yaklaşık bir buçuk yıl görevde kalan ABD Dışişleri Bakanı Rex Tillerson, 2018 yılında Cibuti Cumhuriyeti'ne gerçekleştirdiği resmî bir ziyaret esnasında Cibuti Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mohamoud Ali Youssouf'la bir araya geldi ve Afrika kıtasında terörizmle mücadelede iki devlet arasındaki iş birliğinin önemini vurgulayarak muhatabına bir kez daha hatırlattı (Radio France International [RFI], 2018). ABD Afrika Komutanı General Stephen Townsend ise ABD Temsilciler Meclisi Silahlı Hizmetler Komitesinde, ÇHC'nın dünyadaki ilk ve tek askerî üssünün Afrika kıtasında bulunduğunu, Halk Kurtuluş Ordusunun gelecekte uçak gemilerini bile destekleyecek kadar büyük bir iskele ekleyerek bunu genişlettiklerini ifade ettikten sonra

ayrıca ÇHC'nin tüm kıtada başka üs fırsatlarına baktıklarını sözlerine ekledi (Association de Soutien à l'Armée Française [ASAF], 2021).

Afrika bölgesi üzerine çalışan diğer bir grup Batılı uzmansa inşa edilen ÇHC üssünün, uzun süredir devam eden ABD askerî egemenliğine karşı ÇHC'nin büyüyen küresel emellerinin potansiyel etkiler oluşturan bir kilometre taşı olduğunu söylemiştir. Rhode Island'daki Deniz Harp Okulunda stratejik çalışmalar profesörü olan ve Afrika bölgesi üzerinde çalışmalar sırasında ÇHC askerî üssünün uydu görüntülerini inceleyen Peter Dutton "Bu, ÇHC'nin Afrika Boynuzu'ndaki ticari ilişkilerini ve bölgesel çıkarlarını korumak için deniz gücünün genişlemesi olan çok büyük bir stratejik gelişmedir. Yayılmacı güçlerin yaptığı da budur. ÇHC, İngiltere'nin verdiği dersleri 200 yıl önce öğrendi (Delheure, 2017)." dedi.

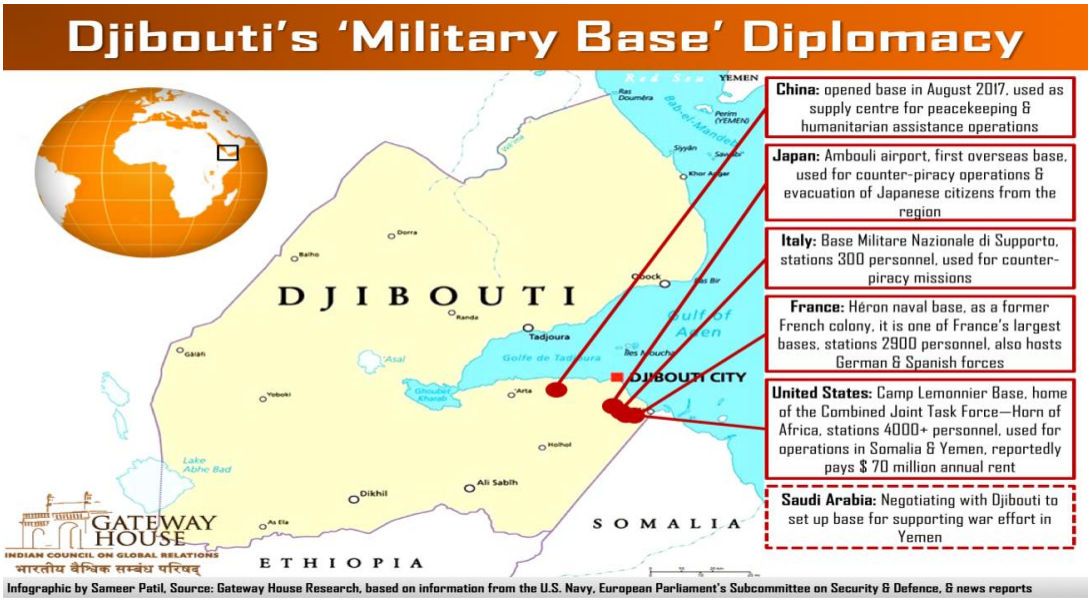
ÇHC yetkilileriyse uluslararası denizciliğe yönelik tehdidin hafifletilmesine yardımcı olan deniz haydutluğuyla mücadele operasyonlarının büyük ölçüde destekleneceğini belirterek başkent Cibuti'deki askerî üssünün önemini vurguladılar. ÇHC Savunma Bakanlığı sorulara verdiği yazılı bir yanıtta "Üs, esas olarak Aden Körfezi'nde ve Somali açıklarındaki barışı koruma misyonlarında ve insani yardımlarda görev alan ÇHC kuvvetlerine dinlenme ve rehabilitasyon sağlamak için kullanılacak (Cabestan, 2019, s. 742)." dedi. Ayrıca Bakanlık, Afrika kıtasında 2400 barış gücü askeri bulunduğunu ve ÇHC gemilerinin Aden Körfezi boyunca birçok devletten altı binden fazla gemiye refakat ettiğini ifadelerine ekledi (Cabestan, 2019, ss. 742-745).

Son dönemde ÇHC, deniz gücünün yeteneklerini artırmak amacıyla modernizasyon çalışmalarına hız vermiştir. Askerî ve kurumsal ilişkiler üzerine makaleler yayınlayan Jane's Defense Weekly'ye göre Mayıs 2020 tarihi itibarıyla ÇHC'nin savunma harcamalarının 178 milyar dolara ulaşacağını öngörmüştür ki bu miktar 2010 yılı rakamlarının iki katı olduğu anlamına gelir. Bu miktar aynı zamanda ABD'den sonra dünyanın en büyük ikinci savunma bütçesini temsil etmektedir; zira 2016 yılında ABD, ordusu için 622 milyar dolardan fazla harcadığını açıkladı. ÇHC'nin savunma sanayisi harcamaları aynı zamanda bütün Batı Avrupa devletlerinin toplam harcamalarından da fazladır. ABD Deniz Harp Akademisinden Çin Denizcilik Araştırmaları Enstitüsü üyesi, ÇHC'nin denizcilik dönüşümü uzmanı ve "China's Maritime Gray Zone Operations" adlı kitabın da editörü

olan Andrew S. Erickson, “Başkent Cibuti’deki tesis, ÇHC'nin büyüyen yeteneklerini ve emellerini görmek için çok ilginç bir mercek.” dedi ve “Bu tesis onlara sadece deniz lojistiği açısından büyük bir destek sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda ÇHC'nin yurt içi ve yurt dışındaki imajını da güçlendirecek (Idle ve Lasserre, 2021, s. 46).” diye de ekledi.

ABD'li yetkililere göre ÇHC, Afrika kıtasında hem askerî hem de ekonomik olarak hız kesmeden genişlemeye devam etmektedir. Bu durumsa ABD’nin bu alanlardan dışlanması ile sonuçlanabileceğinden ABD'yi tedirgin etmiştir. ABD Afrika Komutanlığından bir yetkili konuya dair, ABD'nin Afrika kıtasında terörle mücadele konusunda ulusal çıkar olarak algıladığı şeylerle başa çıkma yeteneğini kaybedebileceğine işaret ederek “ÇHC, yirmi yıldan beri Afrika kıtasında faaliyet gösteriyor ve bunu çok yakın ağlar ve uzun yıllardır devam eden bağlantılarla çok akıllıca yapıyor (RFI, 2018)." dedi.

Şekil 3.8: Cibuti Cumhuriyeti'nin “Askerî Üs” Diplomasisi

Kaynak: Gateway House, 2017.

Son olarak, yerel yatırımlarını artırmanın yanında sınırları dışındaki ilk askerî üssünü 2017 yılında başkent Cibuti’de kuran ÇHC, bölgede askerî üssü olan tek devlet değildir. ÇHC bundan memnun olmasa da başkent Cibuti’de başka devletlerin de askerî üsleri vardır. ÇHC'nin başkent Cibuti’deki askerî üssü, aynı şehirde 3000 askerin bulunduğu bir üsse sahip olan ve fiilen kıtada askerî üstünlük sağlayan ABD tarafından olumlu karşılanmamıştır. ABD askerî personeli, ÇHC’nin askerî tedariklerini limanın durumu aracılığıyla kontrol

edeceğinden tedirgin olmuştur. ABD'nin Doğu Afrika, Kızıldeniz ve okyanustaki operasyonları için Doraleh Limanı hayati önem taşımaktadır. Bu bağlamda ABD, Cibuti Cumhuriyeti'nin dış borcunun %80'inin ÇHC'ye olmasından dolayı borçların ödenmemesi durumunda Doraleh Limanının ÇHC'nin kontrolüne geçebileceğine dair endişe yaşamaktadır (Cabestan, 2019, ss. 742-745).

3.3.3. Küresel Güçlerin Rekabet Merkezi: Cibuti Cumhuriyeti

Bağımsızlığını kazandıktan sonra Cibuti Cumhuriyeti, kendisini hem Doğu Afrika bölgesinin hem de Arap Yarımadası'nın önemli bir aktörü olarak konumlandırmıştır. Doğal kaynaklardan yoksun olan ülkenin bulunduğu konumun jeopolitik özelliklerini akıllıca değerlendirerek ekonomik gelir sağlayabileceğini fark eden Cibuti Cumhuriyeti için bulunduğu konum bir gelir kaynağı hâline gelmiştir. Kızıldeniz'in çıkışıyla Hint Okyanusu kıyısında bulunan Cibuti Cumhuriyeti'nden Bab-el-Mandeb Boğazı'yla Aden Körfezi gibi dünya deniz ticaretinde büyük bir paya sahip olan bölgeler denetlenebilmektedir (Cantonnet, 2017, ss. 9-12). Cibuti Cumhuriyeti'nin jeopolitik konumu küresel güçlerin ilgisini uyandırdığından dolayı bu güçler, Cibuti Cumhuriyeti'nin bu jeopolitik konumundan yararlanmak isteğiyle büyük meblağlar ödemeyi kabul etmişlerdir. Bu bağlamda küresel güçler olan ABD 3000 askerle, Fransa 1400 askerle ve ÇHC 400 askerle başkent Cibuti'de üs kurmuşlardır. Başkent Cibuti'de bulunan üslerdeki asker sayılarına deniz ve kara kuvvetleriyle birlikte özel kuvvetler de eklenince ABD'nin yaklaşık 4500, Fransa'nın yaklaşık 2500 ve ÇHC'nin de yaklaşık 2000 personeli bulunmaktadır. Ayrıca 180 askerle Japonya ve Atalanta Operasyonu kapsamında deniz haydutluğu mücadelesine katılan 90 askerle İtalya ve 50 askerle İspanya da başkent Cibuti'de üs kurmuşlardır (Yohannes, 2018, ss. 50-58). Bu çerçevede jeopolitik ve jeostratejik konumu dikkate alındığında Cibuti Cumhuriyeti, yeni küresel güvenlik stratejisinin temel direği hâline gelmiştir (Diop, 2012). Bu küresel güçlerin askerî üslerine ev sahipliği yapmak, Cibuti Cumhuriyeti'nin uluslararası arenadaki görünürlüğünü artırırken bu üslerin yüksek miktarlara ulaşan kira bedelleriyse devletin GSYİH'sine katkı sağlamıştır (Tinseau, 2019). Ayrıca başkent Cibuti'deki bu askerî üslerin ihtiyaçlarının karşılanması da Cibuti Cumhuriyeti için gelir kaynağı olmuştur (Martineau, 2018). Bu bağlamda Cibuti Cumhuriyeti'nin çok önemli stratejik konumundan yararlanmak isteyen küresel güçler, bütün bu şartları kabul ederek kurdukları askerî üsler için kira ödemişlerdir. Örneğin Fransa, üssün kirası için 30 milyon avro

ödemiştir. ABD'li bir diplomat bu konuya dair "Cibuti Cumhuriyeti Afrika devletlerinin en küçüğüdür ama aynı zamanda en çok imrenilenidir (Leymarie, 2003)." demişti. Benzer şekilde çeşitli gazetelerin köşe yazılarında "Küçük devlet olan Cibuti Cumhuriyeti'nin ABD için eğitim olanakları, modern bir liman ve havaalanı hizmetleriyle yararlı bir destek noktası hâline geldiğini" ifadelerine yer verdi (Leymarie, 2003).

2002 yılında ABD'nin askerî üs kurması, Cibuti Cumhuriyeti için tarihî bir dönüm noktası oldu. Bu, ABD'nin Afrika kıtasındaki ilk askerî üssüdür. Bu durumu 2008 yılında Aden Körfezi'ndeki deniz haydutluğuyla mücadele için oluşturulan Atalanta Operasyonunun Avrupalı kuvvetleri izledi. Önde gelen Asya devletleri de Cibuti Cumhuriyeti'nde askerî üs kurma yarışına katıldılar. Örneğin Japonya, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kendi toprakları dışındaki ilk askerî üssünü Cibuti Cumhuriyeti'nde inşa etmek için 2011 yılında harekete geçti. Cibuti Cumhuriyeti'yle 1979 yılından itibaren diplomatik ilişkilerini sürdüren ÇHC'yse 2017 yılında ilk denizaşırı askerî üssünün açılışını yaptı. Fransa'nın Cibuti Cumhuriyeti'nde 1969 yılından itibaren askerî üssü bulunmaktadır. Küresel güçlerin Cibuti Cumhuriyeti'nde bir üs sahibi olma amaçları, stratejik olarak son derece önemli olan dünyanın bu bölgesindeki çıkarları için mutlak bir öncelik değildir, aynı zamanda dünya meselelerinde merkezî bir rol üstlenmeyi hedefleyen güçler için bir prestij meselesidir. Cibuti Cumhuriyeti'yse üslerden toplam kira bedeli olarak 128 milyon avro gelir elde ederek ekonomisine çok büyük bir katkı sağlamıştır (Yohannes, 2018, ss. 64-72).

Cibuti Cumhuriyeti'nin jeopolitik ve jeostratejik konumu dikkate alındığında küresel güvenlik stratejisinin temel direği hâline gelmesi, küresel güçler olan ABD, Fransa, İspanya, İtalya, Japonya ve ÇHC'nin ülkede varlık göstermesine yol açmıştır. Bu da Cibuti Cumhuriyeti'ni küresel güçler arasındaki nüfuz savaşının merkezine yerleştirmiştir (Idle ve Lasserre, 2021, ss. 47-50).

Küresel güçler, Cibuti Cumhuriyeti'ndeki varlıklarının yalnızca güvenlikle ilgili olduğunu iddia etmişlerdir. Burada bulunma amaçlarını; Süveyş Kanalı, Kızıldeniz, Bab-el-Mandeb Boğazı, Aden Körfezi ve oradan da Hint Okyanusu üzerinden geçerek Avrupa'dan Asya'ya giden deniz ulaşım yollarının ve deniz trafiğinin güvenliğini sağlamak ve aynı

zamanda Aden Körfezi ve Somali kıyılarında deniz haydutlarının tehdit ettiği gemilere refakat ederek seyir güvenliğini sağlamak olarak açıklamışlardır.

Son dönemde küresel güçler olan ABD, Fransa, İtalya, İspanya, Japonya ve ÇHC'nin Cibuti Cumhuriyeti'nde askerî üsleri bulunurken Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) gibi bazı bölgesel güçler de askerî üs kurmak için girişimlerde bulunmuşlardır. Ancak bu ülkedeki askerî üs rekabeti küresel güçler arasında ve özellikle de ABD ile ÇHC arasında yaşanmıştır. Cibuti Cumhuriyeti'nin deniz ticaretinin en yoğun olduğu bölgede olması, Bab-el-Mandeb Boğazı kıyısında bulunması, Orta Doğu'ya yakınlığı ve Afrika'nın giriş kapısı niteliği taşımasından dolayı küresel güçler için ve özellikle de ABD ile ÇHC için stratejik öneminin son derece büyük olması bu iki devlet arasındaki rekabeti daha da artırmıştır. Öyle ki Mayıs 2018 tarihinde Cumhuriyetçi Senatör James Inhofe ve Demokrat Senatör Martin Heinrich, Ulusal Güvenlik Danışmanı John Bolton'a yazdıkları bir mektupta, ÇHC'nin Cibuti Cumhuriyeti'nde artan etkisinden rahatsız olduklarını dile getirerek ÇHC'nin bölgedeki etkinliğine karşı çıktıklarını belirttiler. Bu iki senatöre göre ÇHC, açıkça Bab-el-Mandeb Boğazı'nı kontrol etmeyi planlamaktadır (Africa News, 2018). Ulusal Güvenlik Danışmanı John Bolton'sa Aralık 2018 tarihinde yaptığı bir konuşmada, ÇHC'nin Cibuti Cumhuriyeti'ndeki faaliyetlerini eleştirerek ÇHC'yi Afrika kıtasındaki istikrarı bozmakla itham etti. Ancak ABD'nin, ÇHC'nin Afrika kıtasındaki varlığına dair rahatsızlıkları daha çok söylem düzeyinde kaldığından ciddi bir sonuç elde edilememiştir. ABD'yle ÇHC arasında yaşanan rekabet, Cibuti Cumhuriyeti'nin yönetimini de rahatsız ettiğini söylemek mümkündür. Nitekim Cibuti Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mahmoud Ali Youssouf, ABD'li meslektaşına "ÇHC, Cibuti Cumhuriyeti için çok önemli bir ortaktır." diyerek son derece manidar bir tepki gösterdi ancak bununla beraber "ÇHC'nin Cibuti Cumhuriyeti'ndeki varlığının, ülkesinin ABD'nin sadık ve güvenilir bir müttefiki olmaya devam etmesine hiçbir şekilde engel teşkil etmediğini" de vurguladı (Youssouf, 2018, s. 1).

Başkent Cibuti'de bulunan askerî üsler, Cibuti Cumhuriyeti için önemli bir gelir kaynağıdır. Devlet, askerî üslerden kira bedeli olarak oldukça yüksek miktarda gelir elde etmektedir. Japon üssünün kirası 3 milyon avro, ÇHC'ninki sadece 17 milyon avro iken İtalyan üssününki 22 milyon avro ve Fransız üssününki 30 milyon avrodur (Martineau,

2018). Amerikan üssünün kirası ise 56 milyon avrodur. Cibuti Cumhuriyeti'ndeki askerî üsler, 25. sayfadaki Tablo 2-2'de görülmektedir.

3.4. EĞİTİM VE SAĞLIK İLİŞKİLERİ

3.4.1. Eğitim İlişkileri

ÇHC'yle Cibuti Cumhuriyeti arasındaki eğitim ve öğretim konusunda da ilişkiler gelişerek iş birliğine dönüşmüştür. 2017 yılında yaklaşık 400 Cibutili öğrenci, ÇHC hükûmetinin burslarından yararlandı ve bunun yanında ÇHC'de tarım teknolojisi, liman yönetimi, yoksulluğun azaltılması gibi çeşitli alanlarda eğitim gördü. Bugüne kadar ÇHC, Cibuti Cumhuriyeti'ne toplam 19 sağlık ekibi ve 3 üst düzey tarım uzmanı ekibi gönderdi. İki devletin ortak çabaları sayesinde DIFTZ yakınında yeni bir mesleki eğitim merkezi açılması ve genç Cibutililere yerinde ve ihtiyaçlarına daha uygun eğitim fırsatları sunulması öngörülmüştür. Bu bağlamda diğer alanların yanı sıra Cibuti Cumhuriyeti'nde kapasite geliştirme ve bilgi aktarımına yönelik ÇHC desteği, Cibuti Cumhuriyeti'nin çeşitli sektörlerindeki gençleri hedef alarak eğitim ve öğretim fırsatları, Çinli uzmanların Cibuti Cumhuriyeti'ne konuşlandırılması yoluyla bilgi aktarımı ve ayrıca Cibutililere önemli teknolojik gelişmelere dair katkı sunmayı da kapsamaktadır (Ambassade de la République populaire de Chine à Djibouti, 2021b).

Cibuti Cumhuriyeti'nde yaygın olmayan en son teknolojik gelişmeleri içeren yeni teknoloji girişimlerinin ortasında ÇHC'nin kapasite geliştirme taahhüdü, teknoloji açığını kapatmada çok önemli olmuştur. Modern elektrikli demir yolu ulaşım hattında hiç pratik deneyimi olmayan genç Cibutililer için yeni bir teknoloji olarak görülen demir yolu ulaşım hattı bu duruma örnektir. Bu bağlamda demir yolu ulaşım hattında ustalaşmak için teorik ve pratik bilgi ve beceriler edinmelerini sağlayan ÇHC'nin kapasite geliştirme ve bilgi transferi yardımından büyük ölçüde yararlanan Cibutili gençler, Afrika kıtasının ilk elektrikli Addis Ababa-Cibuti demir yolu hattının işletmesini ve yönetimini Çinli uzmanlardan devralmayı hedeflemektedirler (La Nation, 2021).

24 Ekim 2021 tarihinde başkent Cibuti'deki ÇHC Büyükelçisi Hu Bin, Cibuti Cumhuriyeti Millî Eğitim ve Mesleki Eğitim Bakanı Moustapha Mohamed Mahamoud'u ziyaret etti.

Başkent Cibuti'deki ÇHC Büyükelçisi Hu Bin, ikili ilişkilerdeki stratejik ortaklık seviyesinin sürdüğünü, çok yönlü ikili iş birliğinin metodik olarak ilerlediğini ve birçok iş birliği projesinin her iki devlet halkına da fayda sağladığını söyledi. Cibutili gençlerin büyük bir kısmı geliştirilecek muazzam bir potansiyele sahiptir. Eğitim, Cibuti Cumhuriyeti de dâhil olmak üzere az gelişmiş devletlerin kalkınmasında önemli bir rol oynadığından ÇHC, eğitim alanında karşılıklı öğrenci değişimleri ve iş birliğini güçlendirmek için Cibuti Cumhuriyeti'yle birlikte çalışmayı planlamıştır. Bu durum, Cibutili gençlerin istihdamının artırılmasına, Cibuti Cumhuriyeti'nin ekonomik kalkınmasına ve her iki devlet halkı arasında karşılıklı anlayışın teşvik edilmesine katkıda bulunacaktır (Ambassade de la République populaire de Chine à Djibouti, 2021c).

Cibuti Cumhuriyeti Millî Eğitim ve Mesleki Eğitim Bakanı Moustapha Mohamed Mahamoud'sa ÇHC'ye, Cibuti Cumhuriyeti'ne verdiği sürekli destek için teşekkür etti ve ÇHC tarafından inşa edilen Mükemmellik Okulunun, Cibuti Cumhuriyetinin eğitimini güçlendirme çabalarında eşlik ettiğini vurguladı. Ayrıca bir ÇHC'yle Cibuti Cumhuriyeti arasındaki iş birliği projesi olan Luban Atölyesi, liman ve lojistik yönetimiyle uluslararası ticaret gibi alanlarda gelişmiş mesleki becerilere sahip çok sayıda yeteneği eğitmişti. Cibuti Cumhuriyeti, hem eğitim alanında iletişim ve iş birliğini yoğunlaştırmak hem de her iki devletin halkına daha fazla fayda sağlamak için ÇHC'yle birlikte çalışmaya hazır olduğunu bildirmiştir (Ambassade de la République populaire de Chine à Djibouti, 2021d).

Luban Atölyesi, ÇHC'nin Tianjin Belediyesi tarafından başlatılan uluslararası bir mesleki eğitim programıdır. 2016 yılından bu yana dünya genelinde Tayland, İngiltere, Hindistan, Endonezya, Pakistan, Kamboçya ve Portekiz olmak üzere toplam yedi devlette uygulanmaya başlanmıştır. Cibuti Cumhuriyeti'yse Afrika kıtasında bu programın uygulandığı ilk devlettir. Luban Atölyesi, demir yolu taşımacılığı becerileri eğitimine adanmış bölgesel bir teknik platformdur ve Addis Ababa-Cibuti demir yolu hattında hizmet vermeye ve böylece Cibuti Cumhuriyeti'nin ekonomik gelişimine katkıda bulunmaya başlayacaktır. Öğretim şekli olarak Mühendislik, Uygulama ve İnovasyon Programı'nı; mesleki eğitimin uluslararası standartlarını; temel öğretmen yetiştirmenin önceliğini ve gerekli öğretim kaynaklarını esas alır. Bu program ilk aşamada dört eğitim uzmanlığı sunmayı öngörmüştür. Bunlar; demir yolu işletmesi ve yönetimi, demir yolu

mühendisliği ve teknolojisi, uluslararası ticaret ve lojistik yönetimidir (Ambassade de la République populaire de Chine à Djibouti, 2021d).

Cibuti Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Ismael Omar Guelleh, Luban Atölyesinin açılış törenine katıldı. Açılış töreninde Cumhurbaşkanı Ismael Omar Guelleh, proje aracılığıyla kazanılan becerilerin Cibuti Cumhuriyeti limanlarının ve Addis Ababa-Cibuti demir yolu hattının işletilmesi için hayati önem taşıdığını söyledi. Afrika kıtasının lojistik ve ticareti için küresel bir merkez olmayı hedefleyen Cibuti Cumhuriyeti, ÇHC'yle kurduğu ortaklıklar sayesinde altyapısını son teknolojiyle geliştirmek için büyük yatırımlar yapmıştır. Bu bağlamda Luban Atölyesi de Cibutili gençleri demir yolu ve liman operasyonları ve bunlara dair yeteneklerle donatmayı amaçlamıştır (French.china.org.cn, 2019).

Şekil 3.9: Luban Atölyesinin Açılış Töreninden Bir Kare

Kaynak: La Nation, 2021.

Luban Atölyesinin açılış töreni esnasında Addis Ababa-Cibuti Demir Yolu Hattının Genel Müdür Yardımcısı Hassan Mohamed, Luban Atölyesinin yüksek kaliteli teknik eğitim için güçlü destek sağlayacağını ve demir yolu personelinin daha iyi hizmet verme yeteneğini geliştireceğini söyledi. Başkent Cibuti'deki ÇHC Büyükelçisi Zhuo Ruisheng ise Cibuti Cumhuriyeti'ndeki Luban Atölyesinin "kaliteli eğitim kaynaklarını artırarak diploma ve mesleki eğitim yoluyla uzman ve nitelikli teknisyenler yetiştirmek" misyonu olduğunu vurguladı. Bu durumun da Addis Ababa-Cibuti demir yolu hattının ihtiyaçlarına

ve daha geniş anlamda Cibuti Cumhuriyeti'nin liman ekonomisinin gelişimine katkı sunacağını belirten ÇHC Büyükelçisi Zhuo Ruisheng, ÇHC'yle Cibuti Cumhuriyeti arasındaki iş birliğinin Afrika kıtasındaki bu ilk Luban Programını, "Bir Kuşak Bir Yol" Projesi ve özellikle de "Yeni İpek Yolu" Projesi çerçevesinde tüm alanlarda ÇHC'nin Afrika devletleriyle arasındaki iş birliğinin önemli bir bileşeni hâline getirme istekliliğini ifadelerine ekledi (Chinadaily.com.cn, 2019).

Şekil 3.10: Luban Atölyesinde Bir Simülatör

Kaynak: Chinadaily.com.cn, 2019.

3.4.2. Sağlık Alanında İlişkiler

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) sağlık ve kalkınma arasındaki bağlantıyı "Daha iyi sağlık, mutluluk ve esenlik için şarttır. Sağlıklı nüfus daha uzun yaşadığı, daha üretken olduğu ve daha fazla tasarruf sağladığı için daha iyi sağlık da ekonomik ilerlemeye önemli katkılarda bulunur." şeklinde açıklamıştır (Dünya Sağlık Örgütü [DSÖ], 2009). DSÖ Anayasası'na göre "Ulaşılabilir en yüksek sağlık standardından yararlanmak ırk, din, siyasi inanç, ekonomik veya sosyal durum ayrımı yapılmaksızın her insanın temel haklarından biridir (DSÖ Anayasası, 2020)."

Sağlığın geliştirilmesi konusundaki ikili ve çok taraflı ilişkiler, hassas nüfusların artan ihtiyaçlarını karşılamak için 20. yüzyılın sonlarından itibaren hızla gelişmektedir. Ayrıca

küreselleşmenin hızlanması, sağlığa yönelik tehditleri artırırken kaliteli bakıma erişimin ortak faydalarını gösterdiğinden küresel bir kamu malı olarak sağlık, uluslararası ilişkilerdeki tüm aktörlerin hem küresel çapta hem de koordineli bir şekilde seferber edilmesini gerektirmiştir (Gobbers, 2004, ss. 8-9). ÇHC, özellikle önemli miktarlardaki mali taahhütleri, sıklıkla örnek alınan sağlık sistemi ve ortakları tarafından hem tanınan hem de takdir edilen uzmanlığı sayesinde bu seferberliğin merkezinde yer almıştır ki ÇHC ile Cibuti Cumhuriyeti ilişkileri, sağlık alanındaki iş birliğiyle de dikkat çekmiştir (Burke, 2014, ss. 1-5). 1981 yılından itibaren, yani iki devlet arasındaki diplomatik ilişkilerin kurulmasından sadece iki yıl sonra ÇHC, yerel hastanelerde Cibutili meslektaşlarıyla birlikte yerel nüfusa sağlık hizmeti sunmak amacıyla yaklaşık 400 doktordan oluşan 20 Çinli sağlık ekibini Cibuti Cumhuriyeti'ne gönderdi (Lin ve diğerleri, 2016, ss.1-4).

İki devlet arasındaki sağlık alanındaki iş birliği, Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) salgınının patlak vermesi sonucu tarafların birbirlerine yardım etmeleriyle daha da gelişmiştir. Bu bağlamda Cibuti Cumhuriyeti'ndeki COVID-19 salgınından dolayı ÇHC, çeşitli vesilelerle aşı ve tıbbi ekipman desteği sağlamıştır. Örneğin Nisan 2020 tarihinde bir grup üst düzey Çinli tıp uzmanı, COVID-19 salgınının tehditlerine rağmen Cibutili sağlık uzmanlarına yardım etmek amacıyla Cibuti Cumhuriyeti'ne geldiler ve hem özverili hem de mükemmel tıbbi becerileri sayesinde Cibutili meslektaşlarının takdirlerini kazandılar. Bu üst düzey Çinli tıp uzmanlarının her birine 27 Haziran Ulusal Nişanı Madalyası verildi. Mart 2020 tarihinde ÇHC'deki yetersiz aşı üretimine rağmen hükûmet, Cibuti Cumhuriyeti'ne 300000 doz Sinovac aşısı gönderdi ve böylece Cibuti Cumhuriyeti, Doğu Afrika bölgesinde COVID-19 salgınına karşı Sinovac aşısına erişim sağlayan ilk devlet oldu. DSÖ tarafından lisanslanan Sinovac aşıları kolay saklanabilmesi, uzun ömürlü olması ve son derece etkili olmasından dolayı birçok Cibutili yetkili ve tıp uzmanı tarafından övülerek bu aşıların Cibuti Cumhuriyeti'nin COVID-19'la mücadelesine çok önemli katkı sağladığı vurgulandı (La Nation, 2021).

COVID-19 salgını esnasında Cibuti Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığını ziyaret eden ÇHC Büyükelçisi Hu Bin, Cibuti Cumhuriyeti Sağlık Bakanı Ahmed Robleh Abdileh tarafından sıcak bir şekilde karşılandı. Sağlık alanındaki iş birliğini çok takdir etti ve ÇHC tarafından çeşitli vesilelerle sunulan tıbbi malzemelerle aşılar için hem ÇHC'ye hem de Çinli sağlık ekibine mükemmel tıbbi becerileri ve özverileri için teşekkür etti. Ayrıca sağlık

alanındaki iş birliğini daha da ilerletme taahhüdünü yineledi. Bu bağlamda ÇHC Büyükelçisi Hu Bin, sağlık alanında ÇHC'yle Cibuti Cumhuriyeti arasındaki iş birliğinin her zaman stratejik ortaklığın önemli bir parçası olduğunu belirtti (Ambassade de la République populaire de Chine à Djibouti, 2021a).

COVID-19 salgınının yayılmasından itibaren ÇHC'yle Cibuti Cumhuriyeti, iki devlet arasındaki dostluk ve iş birliği ilişkisini pekiştirerek bu küresel sağlık sorununa karşı dayanışma göstermişlerdir. Özellikle bu son dönemde Cibuti Cumhuriyeti hükûmeti, tüm toplumu seferber ederek yeni salgın dalgalarına karşı çeşitli önlemler almıştır. ÇHC de Cibuti Cumhuriyeti'nin bu çabalarına mümkün oldukça destek sağlamıştır. Bu bağlamda özellikle sağlık alanındaki iş birliğini de sürdürmek ve güçlendirmek isteyen ÇHC, Cibuti Cumhuriyeti'nde bir il olan Tadjoura şehrinde yapımına başlanan Tadjoura Bölge Hastanesi için çalışmalarını Cibuti Cumhuriyeti'yle birlikte yürütmüştür. Her şeyden önce ÇHC, karşılıklı sağlık personeli değişimine ve eğitimine devam etmiştir ki bu da "Herkes İçin Sağlık" anlayışına katkı sağlamıştır (La Nation, 2021).

Şekil 3.11: COVID-19 Salgını İçin Başkent Cibuti'ye Gelen Çinli Tıp Uzmanları

Kaynak: La Nation, 2021.

4. SONUÇ

Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), 1949 yılında Mao Zedong tarafından ilan edildiğinde hem II. Dünya Savaşı'ndan hem de iç savaştan dolayı harap bir ülkeydi. İlk başlarda ÇHC, hızlı bir şekilde toparlanıp gelişmesi için Sovyetler Birliği'nden (SB) destek almıştı. Bu bağlamda ÇHC'nin dış ilişkileri de 1950'li yıllarda sınırlı kalmıştı. 1960'lı yıllardaysa SB'yle Amerika Birleşik Devletleri (ABD) arasındaki ilişkilerde yaşanan yumuşama ve ÇHC'nin dış politika yönelimleri, ÇHC'nin SB'yle ilişkilerinde önce uzaklaşma ardından da kopmaya neden oldu. ÇHC, hem ekonomik hem de politik reformlarla komünist rejimine başka bir yol açtı. Bununla birlikte yapılan reformlar ağır bir insani, ekonomik ve ahlaki bedelle sonuçlandı ve ÇHC neredeyse tamamen izole edildi. ÇHC, bu siyasi izolasyondan 1970'li yıllarda çıkabildi. Önce ÇHC'yle ABD arasında diplomatik ilişkilerin kurulması ve ardından da Deng Xiaoping'in yönetime gelmesi, ÇHC için önemli bir dönüm noktası oldu. 1980'li yıllardaysa ÇHC'nin ekonomisi liberalleşerek dünyaya açılmaya başladı. Soğuk Savaş sonrası dönemde de ÇHC önemli bir ekonomik gelişme kaydederek dünyanın en büyük ikinci ekonomisi durumuna gelmiştir.

1949 yılında kurulan ÇHC'nin Afrika devletleriyle ilişkilerinin tarihi, Çinli denizcilerin Afrika kıtasını keşfetmesine dayansa da ÇHC'nin Afrika kıtasına asıl yönelimi ve Afrika devletlerini tanıması 1950'li yıllara dayanmaktadır. Şöyle ki 1955 yılında gerçekleşen Endonezya'daki Bandung Konferansı ve 1961 yılında düzenlenen Yugoslavya'daki Belgrad Konferansı, ÇHC'nın Afrika kıtasına yönelmesi ve özellikle de Afrika devletlerini tanıması için karşısına çıkan önemli fırsatlardı. Başlangıçta ÇHC, bağımsızlıklarını yeni kazanmış olan Afrika devletleriyle diplomatik ilişkilerini kurdu. Ardından da bu devletleri destekleyerek emperyalizme karşı verilen mücadele mantığı içinde yerel kurtuluş hareketlerinin pekiştirilmesinde aktif rol oynadı. ÇHC'nin Afrika kıtasındaki yükselişi, bu devletlerin açık bir siyasi iradeye karşı pozisyon almasına tekabül etmiştir. Amacıysa enerji ve ham madde kaynaklarını çeşitlendirip bu kaynakları güvence altına alarak ekonomik gelişimini sağlamaktır. Ayrıca ÇHC, Afrika kıtasında siyasi alanda da etkinliğini artırmak istemiştir. 1980'li yıllarda ilişkilerde yaşanan göreli düşüşün ardından ÇHC, 1990'lı yıllarda Afrika kıtasına geri dönmüş ve 2000 yılından itibaren ÇHC'nin Afrika devletleriyle ilişkileri gelişerek iş birliğine yönelmiştir.

ÇHC'yle Afrika devletleri arasındaki ekonomik ilişkiler, ilk başlarda coğrafi ayrılıklar ve zayıf tamamlayıcılıklardan dolayı sınırlı kalmıştı. Fakat ÇHC'nin sanayisindeki gelişimle birlikte ekonomik ilişkilerdeki durum da değişti. Hem ham madde hem de kaynaklarını çeşitlendirme ihtiyacından dolayı ÇHC hükûmetinin Afrika kıtasından yararlanma isteği, ÇHC'yi kıtaya yönelik ekonomik ağırlıklı bir dış politika izlemeye yöneltmiştir. Bu bağlamda 2000 yılında kurulan Çin-Afrika İş Birliği Forumu (Forum on China-Africa Cooperation-FOCAC), büyük ölçekli yatırımları kolaylaştırmak amacıyla diplomatik bir platform olarak hizmet vermektedir. Üç yılda bir düzenlenen bakanlık düzeyindeki konferansları, takip eden üç yıl içinde ikili iş birliğinin odak noktası olacak ana hedefleri belirlemektedir. Dünyanın başka yerlerinde olduğu gibi Afrika kıtasında da faaliyet gösteren Çinli şirketler, finansal destek sağlamaktan sorumlu olan Export-Import (EXIM) Bank ve China Development Bank'a (CDB) güvenmektedir. Bu bağlamda ÇHC'nin Afrika kıtasına ekonomik nüfuzunun çeşitli biçimleri söz konusudur ki Afrika devletlerinde yaklaşık bin civarında Çinli şirket faaliyet göstermektedir. Çinli şirketlerin rekabet avantajları, son derece düşük maliyetlerden, geniş ürün yelpazesinden ve zaman zaman piyasa kurallarına uymayan iş uygulamalarından kaynaklanmasından dolayı Çinli şirketler bu duruma dikkat etmektedir. Bu Çinli şirketler sayesinde Afrika devletlerinde çok sayıda ÇHC vatandaşı çalışmaktadır ki bu sayının gelecek dönemde daha da artacağı öngörülmektedir. Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütüne (Organisation for Economic Co-Operation and Development-OECD) göre bu Çinli şirketler, sayısız ürünüyle Afrika kıtası nüfusunun %85'ine istihdam sağlayan sektörlerde ciddi bir rekabete yol açmaktadır.

ÇHC'yle Afrika devletleri arasındaki ekonomik ilişkilerin yapısı da değişerek dönüşmüştür. Aynı zamanda ekonomik ilişkilerin yoğunluğunda ve düzeyinde de dikkat çekici bir artış olmuştur. ÇHC'yle Afrika devletleri arasındaki ekonomik ilişkiler, önceleri ağırlıklı olarak bakanlık faaliyetleri ve kamu kalkınma yardımlarından oluşmaktaydı. Son dönemdeyse bu ilişkiler, ÇHC'yle Afrika devletleri arasında gerçekleştirilen karşılıklı ihracatlar için pazar ihtiyacına ve Afrika devletlerinin altyapı talebine daha fazla odaklanmasından dolayı Çinli şirketlerle ortak girişimler, kamu kuruluşlarının yerini almıştır. Başka bir ifadeyle ÇHC ve halkı, şu anda Afrika devletlerinin bağışçısı, piyasası, finansörü, yatırımcısı, sanat ustası ve işin esas uzmanı olarak hizmet etmektedir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde çok yönlü bir dış politika benimseyen Cibuti Cumhuriyeti, ilişkilerin daha dinamik ve faal olmasını sağlamıştır. Özellikle 1999 yılında Cibuti Cumhuriyeti'nde cumhurbaşkanı seçilen Ismael Omar Guelleh, yeni yaklaşımlar çerçevesinde dış politikayı yeniden düzenleyerek ilişkilerini çeşitlendirmiştir. Yani Cibuti Cumhuriyeti; Fransa'yla ilişkilerini egemen eşitlik ilkesi çerçevesinde sürdürmeye özen göstermiş, başta ÇHC olmak üzere dünyanın birçok devletiyle de siyasi, ekonomik, savunma, askerî, eğitim, sağlık gibi alanlarda ilişkilerini geliştirerek dış ilişkilerine yeni boyutlar katmıştır. Bu bağlamda her ne kadar 1979 yılında diplomatik ilişkilerin kurulmasından itibaren ÇHC'yle Cibuti Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler gelişmeye başlamışsa da Soğuk Savaş sonrası dönemde bu ilişkilerin gelişimi hızlanmış ve 1999 yılında Cibuti Cumhuriyeti'nde Ismael Omar Guelleh'in cumhurbaşkanı seçilmesinden itibaren de ikili ilişkilerde iş birliği dönemi yaşanarak stratejik ortaklık seviyesine çıkmıştır. Yani 2000 yılından itibaren ikili ilişkiler hızla gelişerek ekonomik, savunma, askerî, eğitim, sağlık gibi alanlarda iş birliğine yönelmiş, 2017 yılında başkent Cibuti'de ÇHC askerî üssünün kurulmasıyla da stratejik ortaklık seviyesine ulaşmıştır. Bu bağlamda 2000 yılında FOCAC'ın kurulması ve 2001 yılında da Pekin'de Cibuti Cumhuriyeti Büyükelçiliğinin açılması, iki devlet arasındaki ilişkilerin iş birliğine yönelmesine büyük katkı sağlamıştır. Ayrıca altyapı geliştirme projelerini desteklemekte oldukça isteksiz olan Batılı devletlerin aksine ÇHC, bu devlete çok büyük miktarlarda mali destek sağlayarak iş birliğinin oluşmasını teşvik etmiştir. Bu kapsamda Cibuti Cumhuriyeti'nde liman ve ulaşım tesislerini inşa eden ÇHC, aynı zamanda Addis Ababa-Cibuti demir yolu hattının inşasıyla Cibuti Cumhuriyeti'nin bölge devletleriyle bütünleşmesine de katkı sağlamıştır. Kısaca ÇHC'nin Cibuti Cumhuriyeti'nde inşa ettiği önemli altyapılar, Addis Ababa-Cibuti demir yolu hattı, Afrika kıtasının en büyük serbest ticaret bölgesi olan Cibuti Uluslararası Serbest Ticaret Bölgesi (Djibouti International Free Trade Zone-DIFTZ), aktif kullanımlı Cibuti Limanı, çok amaçlı Doraleh Limanı, Cibuti Cumhuriyeti ve Etiyopya'nın da dâhil olduğu sınır ötesi içme suyu tesisleri, ikili ilişkilerde iş birliğinin bir göstergesidir.

Ayrıca iki devlet arasında gerçekleştirilen karşılıklı ziyaretler ve sıkı temaslar sayesinde Cibuti Cumhuriyeti'yle ÇHC, ikili ilişkilerdeki iş birliğini stratejik ortaklık seviyesine taşımıştır. Kısa sürede ÇHC, Cibuti Cumhuriyeti'nin önemli bir ortağı ve Cibuti Cumhuriyeti'ne yapılan doğrudan yabancı yatırımların ana kaynağı hâline gelmiştir. Cibuti Cumhuriyeti, ÇHC'nin Afrika kıtasındaki varlığının en dikkat çekici örneğidir. Stratejik konumu,

göreli siyasi istikrarı ve bölgedeki ekonomik ağırlığı sayesinde Cibuti Cumhuriyeti önemli bir doğal kaynak tedarikçisi olmakla birlikte ÇHC'nin Doğu Afrika bölgesi politikası için önemli bir stratejik ortak olarak da hizmet etmektedir. ÇHC'yle Cibuti Cumhuriyeti'nin kırk üç yıl öncesine dayanan ilişkilerinin özellikle son on yılda iş birliğine yönelerek stratejik ortaklık seviyesine dönüşmesi, Doğu Afrika bölgesindeki diğer küresel güçlerin etkisinin zayıflamasına da etkide bulunduğunu söylemek mümkündür. Yani Cibuti Cumhuriyeti'ndeki ÇHC varlığı, ABD ve Batılı devletlerin ve özellikle de Fransa'nın etkinliğini zayıflattığı söylenebilir.

Cibuti Cumhuriyeti'nin, ülkesinde gerçekleştirdiği çok büyük yatırımlar Gayri Safi Yurt İçi Hâsılasının (GSYİH) tamamına yaklaşan aşırı borçluluğuna yol açtı. Özellikle devletin ÇHC'ye olan aşırı yüksek miktardaki borcu, finans kuruluşlarının ve uzmanların endişelenmesine yol açmıştır. Ancak Cibuti Cumhuriyeti için borçluluk kaçınılmaz bir süreçtir ve borçsuz olarak bu devletin istediği gelişmeleri sağlayabilmesi mümkün değildi. Gerçekleştirmek istediği gelişim için son derece elverişli bölgesel ekonomik bağlama sahip olan Cibuti Cumhuriyeti'nin yetkilileri, devletin borcunun geri ödenmesini büyük bir zorluk yaşamadan sağlayabileceklerini iddia etmişlerdir.

Cibuti Cumhuriyeti, Kızıldeniz'i Hint Okyanusu'na bağlayan Bab-el-Mandeb Boğazı'nda bulunmasından dolayı Doğu Afrika bölgesinde stratejik olarak önemli bir konuma sahiptir ve bu durumun farkında olan Cibuti Cumhuriyeti, bu konumunu kendisi için avantaja dönüştürmeye çalışmaktadır. Cibuti Cumhuriyeti'nin konumu, Kızıldeniz ve Aden Körfezi'nde çok yoğun seyreden uluslararası deniz ticareti için de stratejik olarak son derece önemlidir. Bu bağlamda Doğu Afrika bölgesindeki Cibuti Cumhuriyeti, hem Afrika hem de Asya kıtasına açılan kapı işlevi görmektedir. ÇHC, "Bir Kuşak Bir Yol" ve "Yeni İpek Yolu" Projelerine Cibuti Cumhuriyeti'ni de dâhil etmek suretiyle Doğu Afrika bölgesindeki bu devleti bir ticari merkez olarak geliştirerek ÇHC ve Afrika devletleri malları için uluslararası merkeze dönüştürmeyi hedeflemiştir.

Sahip olduğu stratejik konumu sayesinde Cibuti Cumhuriyeti, ülkesinde küresel güçlerin kurmuş oldukları askerî üslerden dolayı küresel düzeyde bir merkez hâline gelmiştir. Sahip olduğu stratejik konumu sayesinde büyük satranç tahtasında yer alan Cibuti Cumhuriyeti'ni küresel güçler tarafından askerî üs kurulması konusunda motive etmiş ve bu devleti âdeta

bir dünya kışlası hâline getirmiştir. Batılı devletlerin bütün itirazlarına rağmen Cibuti Cumhuriyeti, ÇHC'ye Fransa ve ABD ile aynı açıdan bakarak ÇHC'nin ilk denizaşırı askerî üssünün kurulmasını onaylamıştır. Bu bağlamda ÇHC, 2017 yılında başkent Cibuti'de kurulmuş olan yurt dışındaki ilk kalıcı askerî üssünü resmen açtı. ÇHC'nin askerî üssünde 400 personel bulunmaktadır ancak üs potansiyel olarak yaklaşık beş kat daha asker bulundurma kapasitesine sahiptir. Bu durum Batılı devletleri çıkarları bağlamında yerel, bölgesel ve küresel olarak tedirgin etmiştir. ÇHC'yle Cibuti Cumhuriyeti arasında gittikçe güçlenen iş birliği ve artan dostluk bağları, başta Fransa olmak üzere ABD ve diğer Batılı devletleri derin bir endişeye sevk etmiştir. ÇHC'nin Cibuti Cumhuriyeti'ndeki askerî varlığının gerekçesiyse iki faktöre dayanmıştır. Bunların ilki; uluslararası ticaret ve petrol taşımacılığında son derece yoğun bir şekilde kullanılan ve aynı zamanda Batı'nın güvenlik stratejilerinin odak noktası olan Bab-el-Mandeb Boğazı'nda güvenliği sağlamaktır ki ÇHC'nin askerî tesisi sadece deniz trafiğini gözetim işlevi için tasarlanmamıştır. Bu çerçevede Cibuti Cumhuriyeti'ndeki ÇHC'nin askerî varlığının diğer bir gerekçesiyse Doğu Afrika bölgesindeki ÇHC'nin ticari girişimlerini ve buna ek olarak Arap Yarımadası'ndaki çıkarlarını gözetmektir.

ÇHC, stratejisinin bir parçası olarak Cibuti Cumhuriyeti'ni temel projelerinin merkezine yerleştirerek bu devlete verdiği önemi göstermeyi amaçlamıştır. ÇHC'nin Cibuti Cumhuriyeti'ne verdiği önem, siyasi ve ekonomik iş birliğine ek olarak askerî üsle de desteklenmiştir. ÇHC'nin Cibuti Cumhuriyeti yatırımları; ulaşım altyapıları, limanları ve havaalanlarını geliştirme, demir yolu ve su altyapısı, serbest ticaret bölgesi ve Halk Sarayı gibi kamu ve özel bina projeleri de dâhil olmak üzere çok çeşitli alanları kapsamaktadır. ÇHC'nin Cibuti Cumhuriyeti stratejisi, "Bir Kuşak Bir Yol" Projesinin rotasına yönelik planlarının ayrılmaz bir parçasıdır.

Avantajlı coğrafi özelliği sayesinde Cibuti Cumhuriyeti, Afrika kıtasının en çok imrenilen devletlerinden biridir. Bu bağlamda Cibuti Cumhuriyeti'nde bir üs sahibi olmak, dünyanın bu son derece stratejik bölgesindeki çıkarlarını korumak isteyen küresel güçler için mutlak bir öncelik hâline gelmiştir. Ancak küresel güçlerin stratejik alandaki varlıkları, dünya meselelerinde merkezî bir rol oynamayı amaçladıklarından bir ulusal prestij meselesidir. Cibuti Cumhuriyeti, Afrika kıtasının bu bölümünde uluslararası toplum tarafından üstlenilen tüm operasyonlar için bir merkez hâline gelmiştir. Yani ister terörizmle mücadele ister

deniz haydutluğuyla mücadele olsun, ister deniz ulaşım yollarından biri olan Bab-el Mandeb Boğazı'nın güvenliğinin sağlanması olsun, Cibuti Cumhuriyeti bütün bu faaliyetlerin merkezinde yer almaktadır. Operasyonel olarak Aden Körfezi'nde ve Somali kıyılarında gemileri tehdit eden deniz haydutluğu faaliyetlerine karşı mücadeleyle birlikte Süveyş Kanalı, Kızıldeniz, Bab-el-Mandeb Boğazı, Umman Denizi, Hint Okyanusu ve Malakka Boğazı'ndan geçen Avrupa kıtası, Orta Doğu bölgesi ve Asya kıtası arasındaki uluslararası ana deniz ticareti yolunun güvenliğinin sağlanması anlamına gelmiştir. Bu durum, Cibuti Cumhuriyeti'ni ABD, Batılı devletler ve ÇHC arasındaki nüfuz rekabetini çevreleyen meselelerin merkezine konumlandırmıştır. Batılı devletlerin Cibuti Cumhuriyeti'ndeki varlıklarının tek gerekçesi güvenliktir. Tüm bunlara karşılık Cibuti Cumhuriyeti ise bu üslerin varlığından yararlanmaktadır çünkü küresel güçlerin bu üsler için ödediği yıllık kira bedeli yaklaşık 130 milyon dolardır ki bu da devlet ekonomisine çok büyük bir katkı sağlamaktadır.

Cibuti Cumhuriyeti için güvenlik ve mali gelir açısından faydalı olsa da askerî üsleri genişletme politikası, nihayetinde bu devletin ÇHC-ABD geriliminde dikkat çekici bir noktada olmasına neden olmuştur. Çünkü ABD ve müttefikleri, ÇHC'nin gücünden ve Cibuti Cumhuriyeti de dâhil gelişmekte olan devletler üzerindeki artan etkisinden memnun olmamışlardır. Bununla birlikte Cibuti Cumhuriyeti bu gerilimi sakinleştirmek için çaba sarf etmiş, dengeli ilişkilerini sürdürme ve tüm ortaklarının çıkarlarını savunma konusunda kararlılığını yinelemiştir. Bu bağlamda Cibuti Cumhuriyeti, ÇHC'nin çok önemli bir ortağı olduğunu ancak ABD'ninse sadık ve güvenilir bir müttefiki olduğunu vurgulamıştır. Cibuti Cumhuriyeti, küresel ve bölgesel güçler için odak noktası olan statüsünün ve ÇHC'ye olan borcunun boyutunun farkında olmasına rağmen bağımsızlığını, ülkesinde mevcut olan tüm güçlerden koruma konusunda sarsılmaz bir kararlılık sergilemiştir.

Son olarak ÇHC'yle Cibuti Cumhuriyeti, sağlık ve eğitim gibi diğer alanlarda da iş birliğini geliştirmiştir. Bu bağlamda sağlık alanındaki iş birliği güçlenmekte ve genişlemektedir. Diğer bir ifadeyle ÇHC'yle Cibuti Cumhuriyeti arasında sağlık alanındaki iş birliği, uzun zamandır iki devletin stratejik ortaklığının önemli bir bileşeni olmuştur. Gerçekten de ÇHC, Cibuti Cumhuriyeti'ndeki sağlık politikalarını, tıbbi araştırma düzeyinin iyileştirilmesini, salgın önleme ve kontrol sistemlerinin mükemmelleştirilmesini desteklemiştir, ÇHC hükûmeti zaman zaman Cibuti Cumhuriyeti'ne Çinli sağlık ekipleri göndermiştir.

Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) salgınının patlak vermesinden itibaren iki devlet her zaman birbirine destek olmuştur. COVID-19'la mücadelenin en zor zamanında ve Cibuti Cumhuriyeti'nin COVID-19 salgınından etkilendiği dönemde ÇHC hızla harekete geçerek aşı ve tıbbi malzeme desteği sağlamıştır. Başkent Cibuti'deki ÇHC Büyükelçiliğine göre iki devlet, herkes için sağlıklı bir toplumun gelişimini ilerletecek olan sağlık personellerinin değişimini ve karşılıklı eğitimini sürdürecektir.

ÇHC'yle Cibuti Cumhuriyeti arasında insan kaynakları alanındaki iş birliği düzeyi çok daha yüksektir. Bu bağlamda Cibuti Cumhuriyeti'nin gelişmesinde eğitimin önemli rolünün farkındalığıyla ÇHC, eğitim alanında iki taraf arasındaki iletişimi ve iş birliğini artırmak için Cibuti Cumhuriyeti'yle birlikte çalışmayı planlamıştır. Bu durum da gençlerin istihdam olanaklarının artırılmasına, böylece Cibuti Cumhuriyeti'nin ekonomik büyümesine ve iki devletin halkı arasında karşılıklı anlayışın teşvik edilmesine yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

Abdi Yusuf, A. ve Alkan, M. N. (2020). Afrika Boynuzu'nda politik ve ekonomik bir güç olarak Çin Halk Cumhuriyeti. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 218-253.

Abdillahi, A. O. (2012). Géopolitique de Djibouti: Des incertitudes de la naissance à l'espérance de l'âge adulte. A. S. Chiré (Ed.), *Djibouti contemporain* içinde (ss. 143-157). Paris: Karthala.

Africa News. (2018, 31 Mayıs). Bras de fer USA-Chine: La mise au point de Djibouti. https://fr.africanews.com/2018/05/31/bras-de-fer-usa-chine-la-mise-au-point-de-djibouti/ adresinden 13 Kasım 2020 tarihinde erişildi.

Afrik.com. (2019). La dette des États africains envers la Chine. https://www.afrik.com/de-ladette-des-etats-africains-envers-la-chine adresinden 12 Kasım 2020 tarihinde erişildi.

Agence Chinoise De Coopération İnternationale Pour Le Développement. (2019, 20 Şubat). Wang Yi s'entretient avec le Ministre djiboutien des Affaires étrangères. http://chinadaily.com.cn/cidcafr/2019-02/20/c_343476.htmtions-Africa-ECDPM-2017. pdf&hl=en_US adresinden 26 Ekim 2020 tatihinde erişildi.

Aggad, F. (2017). IGAD and the governance agenda: The region may not always be a catalyst. *The European Centre for Development Policy Management (ECDPM)* içinde (ss. 1-3). https://ecdpm.org/wp-content/uploads/IGAD-Governance-Policy-Brief-PEDRO-Political-Economy-Dynamics-Regional-Organisations-Africa-EC DPM-2017.pdf adresinden 11 Kasım 2020 tarihinde erişildi.

Ahmed, O. (2021, Ekim). Mettre la croissance économique au service du développement humain à Djibouti. *Institut d'Etudes Politiques et Stratégiques (IEPS)* içinde (ss. 1-5). https://www.researchgate.net/publication/355174612_Mettre_la_croissance_economique_au_service_du_developpement_humain_a_Djibouti adresinden 2 Aralık 2021 tarihinde erişildi.

Akdağ, Z. (2019). Türkiye-Çin ilişkilerinin tarihsel gelişimi. *Hafıza,* 1(1), 40-57. https://dergipark.org.tr/tr/pub/hafizadergisi/issue/51566/614584 adresinden 22 Aralık 2020 tarihinde erişildi.

Akşam. (2018, 24 Ağustos). Cibuti nerede? İşte merak edilenler. https://www.aksam.com.tr/guncel/cibuti-nerede-mali-ulkesi-nerede-cibuti-ile-ortak-ozelligi-nedir/haber-76 2828 adresinden 21 Eylül 2020 tarihinde erişildi.

AllAfrica. (2014, 9 Ocak). Djibouti: China's foreign minister in Djibouti. *Government of Ethiopia (Addis Ababa)*. https://allafrica.com/stories/201401091410.html adresinden 31 Ekim 2020 tarihinde erişildi.

Ambassade de la République populaire de Chine à Djibouti. (2021a, 17 Ağustos). S.E.M. HU Bin, Ambassadeur de Chine à Djibouti a rendu une visite de courtoisie à S.E.M. Ahmed Robleh Abdileh, Ministre de la Santé. https://www.mfa.gov.cn/ce/cedj//fra/ xwdt/t1900095.htm adresinden 15 Kasım 2021 tarihinde erişildi.

Ambassade de la République populaire de Chine à Djibouti. (2021b, 23 Ağustos). Tribune : «Lutter en solidarité contre la Covid-19 et promouvoir la coopération sino-djiboutienne» HU Bin, ambassadeur de Chine accrédité à Djibouti. http://dj.china-embassy.gov.cn/fra/xwdt/202108/t20210823_9051093.htm#:~:text=La%20lutte%20solidaire%20entre%20la,aux%20peuples%20des%20deux%20pays. adrsinden 15 Kasım 2021 tarihinde erişildi.

Ambassade de la République populaire de Chine à Djibouti. (2021c, 24 Ekim). Tribune : «Continuer ensemble un développement commun sur le nouveau point de départ» HU Bin, ambassadeur de Chine accrédité à Djibouti. https://www.mfa.gov.cn/ce/cedj/fra/xwdt/t1912578.htm#:~:text=Tribune%20%3A%20%C2%AB%20Continuer%20ensemble%20un%20d%C3%A9veloppement,de%20Chine%20accr%C3%A9dit%C3%A9%20%C3%A0%20Djibouti&text=Le%2030%20septembre%202021,le%20nouveau%20point%20de%20d%C3%A9part%20%C2%BB. adrsinden 15 Kasım 2021 tarihinde erişildi.

Ambassade de la République populaire de Chine à Djibouti. (2021d, 25 Ekim). Visite rendue par S.E.M. HU Bin, Ambassadeur de Chine à Djibouti à S.E.M. Moustapha Mohamed Mahamoud, Ministre de l'Éducation Nationale et de la Formation Professionnelle. http://dj.china-embassy.gov.cn/fra/xwdt/202110/t20211025_ 9982440.htm adrsinden 15 Kasım 2021 tarihinde erişildi.

Amon, J. Y. (2021). *Les relations sino-africaines: La nouvelle stratégie Chinoise en Afrique.* (Yüksek Lisans Tezi). Ottawa: Université d'Ottawa.

Annunziata, M. (2016). Gibuti, snodo dell'espansione cinese verso l'Africa e il Mediterraneo. https://www.treccani.it/magazine/atlante/geopolitica/Gibuti_snodo_ dell_ espansione_cinese.html. adrsinden 23 Eylül 2021 tarihinde erişildi.

Antil, A. (2018, Mart-Nisan). La stratégie africaine de la Chine: des succès et des doutes. *Institut Français des Relations İnternationales*, (90), 89-95. https://www.ifri.org/ sites/default/files/atoms/files/la_strategie_africaine_de_la_chine.pdf adrsinden 17 Mayıs 2021 tarihinde erişildi.

Apremont, B. (1958). Les relations économiques sino-soviétiques. *Institut Français des Relations Internationales,* 23(5), 509-538. doi: https://doi.org/10.3406/polit.1958.2435

Arslan, İ. (2018). Bir ülke-bir kıta ilişkileri: Çin-Afrika örneği. *Yönetim Bilimleri Dergisi,* 16(31), 125-142. https://dergipark.org.tr/tr/pub/comuybd/issue/44733/ 555972 adrsinden 27 Mart 2021 tarihinde erişildi.

Association de Soutien à l'Armée Française. (2021, 22 Nisan). Djibouti: Une base navale chinoise à Djibouti est prête pour les porte-avions. https://www.asafrance.fr/ item/djibouti-une-base-navale-chinoise-a-djibouti-est-prete-pour-les-porte-avions. html adrsinden 31 Temmuz 2021 tarihinde erişildi.

Atcha, E. (2018, 3 Ocak), Chemin de fer: La ligne stratégique entre l'Ethiopie et Djibouti entre en service. *La Tribune Afrique*. https://afrique.latribune.fr/economie/2018-

01-03/chemin-de-fer-la-ligne-strategique-entre-l-ethiopie-et-djibouti-entre-en-service-763 411.html adrsinden 29 Aralık 2020 tarihinde erişildi.

Aurégan, X. (2018, Ocak). Djibouti, porte d'entrée africaine des Nouvelles routes de la Soie. *Diplomatie,* (90), 52-53. https://www.researchgate.net/publication/328494155_Djibouti_porte_d%27entree_africaine_des_Nouvelles_routes_de_la_Soie adrsinden 19 Eylül 2020 tarihinde erişildi.

Ayissi, A. (2008). Paix, sécurité et les objectifs du Millénaire pour le développement en Afrique de l'Ouest. *La Dynamique Complexe des Armes Légères en Afrique de l'Ouest. Forum du Désarmement,* (4), 21-27. https://jaga.afrique-gouvernance.net/_docs/pdf-art2842.pdf adrsinden 13 Temmuz 2020 tarihinde erişildi.

Aydın, A. ve Tekin, O. (2015). Çin-Afrika ilişkileri: Çin'in Afrika'daki etkinliği. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 15(32), 1-17. https://dergipark.org.tr/tr/pub/auiibfd/issue/ 32337/ 359329 adrsinden 29 Kasım 2020 tarihinde erişildi.

Aydın, H. (2020, 4 Mayıs). US-China rivalry in Africa and the Djibouti issue. *Daly Sabah.* https://www.academia.edu/42938505/Us_China_Rivalry_in_Africa_and_Djibouti_Issue- adrsinden 25 Aralık 2020 tarihinde erişildi.

Banque Mondiale. (2021). Djibouti présentation. https://www.banquemondiale.org/fr/country/djibouti/overview#:~:text=Malgr%C3%A9%20les%20effets%20de%20la,exportations%20dans%20les%20services%20de adrsinden 21 Ocak 2021 tarihinde erişildi.

Banque Mondiale. (2021, 27 Ekim). Suivi de l'impact de la pandémie de COVID-19 sur les ménages à Djibouti par des enquêtes téléphoniques à haute fréquence. https://www.banquemondiale.org/fr/country/djibouti/brief/monitoring-the-impact-of-covid-19-on-households-in-djibouti-through-high-frequency-phone-surveys adrsinden 23 Ocak 2021 tarihinde erişildi.

Banque Mondiale. (2022, 14 Nisan). Djibouti: Rapport de suivi de la situation économique. https://www.banquemondiale.org/fr/country/djibouti/publication/economic-update-april-2022 adresinden 27 Mayıs 2022 tarihinde erişildi.

Barjot, D. (2020). L'économie de la Chine aujourd'hui quelques éléments de réflexion. 1-11. https://www.academieoutremer.fr/wp-content/uploads/2020/12/Le%e2%95%a0%c3%bcconomie-de-la-Chine-aujourdhui-D.-BARJOT.pdf adresinden 3 Mart 2022 tarihinde erişildi.

Bayraktutan, Y. ve Özbilgin, M. (2013). Limanların uluslararası ticarete etkisi ve Kocaeli limanlarının ülke ekonomisindeki yeri. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (26), 11-41. https://dergipark.org.tr/en/pub/kosbed/issue/25693/271145 adresinden 30 Mart 2021 tarihinde erişildi.

Bayram, M. (2016, Temmuz). Afrika'da artan Çin nüfuzunun çok yönlü sonuçları. *The Journal of Academic Social Sciences,* 4(28), 501-516, doi: 10.16992/ASOS.1211

BBC News. (2019, 1 Ekim). Çin Halk Cumhuriyeti 70 yaşında: 'Ekonomik mucize' nasıl gerçekleşti?. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49880943 adresinden 21 Ağustos 2020 tarihinde erişildi.

Bearak, M. (2019, 30 Aralık). In strategic Djibouti, a microcosm of China's growing foothold in Africa. *The Washington Post*. https://www.washingtonpost.com/world/africa/in-strategic-djibouti-a-microcosm-of-chinas-growing-foothold-in-africa/2019/12/29/a6e664ea-beab-11e9-a8b0-7ed8a0d5dc5d_story.html adresinden 11 Mart 2021 tarihinde erişildi.

Besada, H. ve O'Bright, B. (2017). Maturing Sino–Africa relations. *Third World Quarterly*, 38(3), 655-677. doi: 10.1080/01436597.2016.1191343

Bijian, Z. (2005, Eylül-Ekim). China's "Peaceful rise" to great-power status. *Foreign Affairs,* 84(5), 18-24. https://www.jstor.org/stable/20031702 adresinden 23 Haziran 2020 tarihinde erişildi.

Bitzinger, R. (2011, Aralık). La modernisation de l'armée chinoise 1997-2012. *Centre D'etudes Français Sur La Chine Contemporaine.* https://www.researchgate.net/publication/279497351_La_modernisation_de_l'armee_chinoise_1997-2012 adresinden 8 Kasım 2019 tarihinde erişildi.

Bodomo, A. (2014, 10-11 Eylül). Africans in China: The experiences from education and training. *Chr. Michelsen Institute,* 1-40. https://www.cmi.no/file/2911-.pdf adresinden 24 Kasım 2019 tarihinde erişildi.

Bouquet, C. (2009). Espace, territoire, lieu, au crible de la géographie politique. L'émergence de l'État à Djibouti. *Open Edition Journals*, 7(1). doi: https://doi.org/10.4000/espacepolitique.1225

Braude, J. ve Jiang, T. (2016, Mart). Djibouti is jumping. *Foreign Policy Research Institute,* 1-7. https://www.files.ethz.ch/isn/196444/Djibouti%20is%20Jumping%20-%20Foreign%20Policy%20Research%20Institute.pdf adresinden 13 Mart 2021 tarihinde erişildi.

Brautigam, D. (2020). A critical look at Chinese 'debt-trap diplomacy': The rise of a meme. *Area Development and Policy*, 5(1), 1-14. doi: 10.1080/23792949.2019.1689828

Burke, M. (2014, Aralık). Comment améliore la santé dans le monde. *Fınances & Developpement Publication Trimestrielle Du Fonds Monétaire International*, 51(4), 1-57. https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/fre/2014/12/pdf/fd1214f.pdf adresinden 11 Ocak 2021 tarihinde erişildi.

Byiers, B. (2016, Ocak). *The political economy of regional integration in Africa-The Intergovernmental Authority on Development (IGAD)*. Maastricht: The European Center for Development Policy Management. https://ecdpm.org/wp-content/uploads/ECDPM-2016-Political-Economy-Regional-Integration-Africa-IGAD-Report.pdf adresinden 19 Aralık 2020 tarihinde erişildi.

Cabestan, J. P. (2012). China and Ethiopia: Authoritarian affinities and economic cooperation. *China Perspectives*, (4), 53–62. https://journals.openedition.org/chinaperspectives/6041 adresinden 21 Ocak 2021 tarihinde erişildi.

Cabestan, J. P. (2013). Les relations Chine-Afrique: Nouvelles responsabilités et nouveaux défis d'une puissance mondiale en devenir. *Hérodote*, (150), 150-171. doi: 10.3917/her.150.0150

Cabestan, J. P. (2019, Aralık). China's military base in Djibouti: A microcosm of China's growing competition with the United States and new bipolarity. *Journal of Contemporary China*, 29(125), 731-747. doi: 10.1080/10670564.2019.1704994

Cabestan, J. P. (2020, Ekim). African agency and Chinese power: The case of Djibouti. *South African Institute of International Affairs*, 2-17. https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep29586.pdf?refreqid=excelsior%3Ad3206a235e92ff31d13b12fdbecbc054&ab_segments=&origin= adresinden 19 Aralık 2020 tarihinde erişildi.

Cabestan, J. P., Domingues dos Santos, É., Huang, Z. A., Le Billon, P. ve Vircoulon, T. (2021, Kasım). Les influences chinoises en Afrique. Les outils politiques et diplomatiques du "grand pays en développement". *Études de l'Institut Français des Relations İnternationales*, 6-30. https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/collectif_influen ces_ chinoises_en_afrique_partie1_2021.pdf adresinden 21 Mart 2022 tarihinde erişildi.

Cantonnet, A. (2017, Şubat). L'évolution de l'armée djiboutienne depuis 1977. *Direction de la Coopération de Sécurité et de Défense*, 2-59. https://www.emsome.terre.defense. gouv.fr/images/documents/bibliotheque/memoire_ome/l_evolution-de-l_armeedjiboutien nedepuis1977_cnecantonnet.pdf adresinden 23 Kasım 2020 tarihinde erişildi.

Carmody, P., Taylor, I. ve Zajontz, T. (2022). China's spatial fix and 'debt diplomacy' in Africa: Constraining belt or road to economic transformation?. *Canadian Journal*

of African Studies, 56(1), 57-77. https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00083968.2020.1868014 adresinden 11 Temmuz 2022 tarihinde erişildi.

Center for Naval Analyses. (2017, 1 Temmuz). *China's military support facility in Djibouti: The economic and security dimensions of china's first overseas base* (Rapor No: AD1063680/2017). Washington: Defense Technical İnformation Center.

Chambre de Commerce et d'Industrie de Paris. (2007, Ocak). *La Chine sera-t-elle le moteur de développement de l'Afrique* (Rapor No: Fr/74/2007). Paris: Chambre de Commerce et d'Industrie de Paris.

Chaponnière, J. R. (2008a). Un demi-siècle de relations Chine-Afrique. *Afrique Contemporaine*, 228(4), 35-48. doi: 10.3917/afco.228.0035

Chaponnière, J. R. (2008b). L'aide chinoise à l'Afrique: Origines, modalités et enjeux. *L'Économie Politique*, 2(38), 7-28. doi : 10.3917/leco.038.0007

Chaponnière, J. R. (2017, 14 Agustos). Quand la Chine construit des trains en Afrique: Le précédent du Tazara. *Asialyst*. https://asialyst.com/fr/2017/08/14/quand-chine - construit-trains-afrique-precedent-tazara/ adresinden 7 Mart 2021 tarihinde erişildi.

Chaziza, M. (2018). China's military base in Djibouti. *The Begin-Sadat Center For Strategic Studies Bar-İlan University: Mideast Security and Policy Studies*, (153), 5-27. https://besacenter.org/wp-content/uploads/2018/08/153-Chaziza-Chinas-Military-Base-in-Djibouti-web.pdf adresinden 27 Nisan 2021 tarihinde erişildi.

Chaziza, M. (2021, 26 Ocak). China consolidates its commercial foothold in Djibouti: China's presence in Africa's smallest country is far more extensive than just a military base. *The Diplomat*. https://thediplomat.com/2021/01/china-consolidates-its-commercial-foothold-in-djibouti/ adresinden 29 Temmuz 2021 tarihinde erişildi.

Cheng, J. Y. ve Zhang, F. W. (2009). Chinese foreign relation strategies under Mao and Deng: A systematic and comparative analysis. *Kasarinlan: Philippine Journal of*

Third World Studies, 14(3), 91-114. https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/442649/mod_resource/content/1/Chinese%20Foreign%20Relation%20Strategies%20Under%20Mao%20and%20Deng.pdf adresinden 13 Haziran 2020 tarihinde erişildi.

China Daily. (2019, 31 Mayıs). African workshops help power Djibouti growth. http://en.moe.gov.cn/features/VocationalEdc/stories/201905/t20190531_383825.html adresinden 28 Ekim 2019 tarihinde erişildi.

Chinadaily.com.cn. (2019). Africa's first Luban workshop opens in Djibouti. http://www.chinadaily.com.cn/a/201903/28/WS5c9c9793a3104842260b3218.html adresinden 28 Ekim 2019 tarihinde erişildi.

China Maritime Studies Institute. (2020, Nisan). *Djibouti: China's first overseas strategic strongpoint* (Rapor No: 6/2020). Taipei: China Maritime Studies Institute. https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1005&context=cmsi-maritime-reports adresinden 31 Mayıs 2020 tarihinde erişildi.

China.org.cn. (2022). Djibouti. http://www.china.org.cn/english/features/focac/183543.htm adresinden 31 Temmuz 2022 tarihinde erişildi.

Congressional Research Service. (2014, Mart). *China's economic rise: History, trends, challenges, implications for the United States* (Rapor No: RL/33534/2014). Washington: Congressional Research Service.

Congressional Research Service. (2019, 4 Eylül). *China's engagement in Djibouti* (Rapor No: IF/11304/2019). Washington: Congressional Research Service.

Courmont, B. (2016, Eylül-Ekim). Quand la Chine investit dans les infrastructures. *Géoéconomie*, (81), 159-175. doi: 10.3917/geoec.081.0159

Çakı, C. ve Fidan, Y. (2020, Nisan). Çin propagandasında Çin-Tayvan ilişkilerinin sunumu: Mao Zedong dönemi üzerine inceleme. *İstanbul Gelişim Üniversitesi*

Sosyal Bilimler Dergisi, 7(1), 185-202. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1036221 adresinden 21 Şubat 2021 tarihinde erişildi.

Çalık, Ü. (2011). Çin ekonomisi (Mao ve Mao sonrası dönem). *Liberal Düşünce Dergisi*, (64), 185-206. https://dergipark.org.tr/tr/pub/liberal/issue/48185/609825 adresinden 16 Aralık 2021 tarihinde erişildi.

Çalışkan, G. (2021). The only place in the world China has a military base: Djibouti. *Ankara Center for Crisis and Policy Studies*. https://www.ankasam.org/the-only-place-in-the-world-china-has-a-military-base-djibouti-v/?lang=en adresinden 11 Aralık 2021 tarihinde erişildi.

Çetin, Ç. (2020). *Dünya ekonomisinde Çin'in yeri ve Türkiye ile ticaret ilişkileri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bursa Uludağ Universitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Dai, M. (2016). La voie suivie par l'économie Chinoise pour monter en puissance. *Bulletin de l'Observatoire des Politiques Économiques en Europe*, (35), 15-24. https://opee.unistra. fr/IMG/pdf/bulletinopee_35_final_meixing-dai.pdf adresinden 31 Aralık 2020 tarihinde erişildi.

Debelo, A. R. (2017, Temmuz). The African Union's peace and security partnership with China. *African Peacebuilding Network, Social Science Research Council*, (12), 1-2. https://s3.amazonaws.com/ssrc-cdn1/crmuploads/new_publication_3/the-african-union-s-peace-and-security-partnership-with-china.pdf adresinden 1 Mart 2021 tarihinde erişildi.

Delcourt, L. (2011). La Chine en Afrique: Enjeux et perspectives. *Alternatives Sud*, 18(2011), 7-31. https://www.cetri.be/IMG/pdf/chine-afrique-edito.pdf adresinden 24 Mayıs 2020 tarihinde erişildi.

Delheure, F. (2017, 14 Aralık). Base militaire Chinoise à Djibouti: Symbole d'un changement de posture stratégique. *Centre de Documentation de l'Ecole*

Militaire. https://www.geostrategia.fr/base-militaire-chinoise-a-djibouti-symbole-dun-changement-de-posture-strategique/ adresinden 19 Haziran 2020 tarihinde erişildi.

Demir, E. (2019). Understanding the transformation in Chinese foreign policy: A historical evaluation from 1949 to 2019. *Cappadocia Journal of Area Studies*, 1(1), 6-24.

Dersso, S. (2014, 1 Ekim). East Africa and the intergovernmental authority on development: Mapping multilateralism in transition. *International Peace Institute*, (4), 1-15. http://www.jstor.com/stable/resrep09482 adresinden 21 Mayıs 2021 tarihinde erişildi.

Diop, D. (2012, Mart). Djibouti dans l'échiquier géostratégique troublé de l'Afrique de l'Est. *African, Caribbean and Pacific Group of States Analyse*. http://www.acp-europa.eu/wpcontent/uploads/2012/03/Analyse-Djibouti-Diop.pdf adresinden 3 Mart 2020 tarihinde erişildi.

Dishman. (2017). Global poverty, rising tide: Five development projects in Djibouti. https://borgenproject.org/tag/ethıopıa-djıboutı-water-pıpelıne/ adresinden 23 Kasım 2021 tarihinde erişildi.

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, (2016, 27-30 Aralık). *Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanı Sayın Nihat Zeybekci'nin katılımıyla Etiyopya-Cibuti Ticaret Heyeti ziyareti*. https://docplayer.biz.tr/128403574-T-c-ekonomi-bakani-sn-nihat-zeybekci-nin-katilimiyla-etiyopya-cibuti-ticaret-heyeti-ziyareti.html adresinden 13 Şubat 2021 tarihinde erişildi.

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu. (2018). *Cibuti ülke bülteni*. http://onlineislemler.uib.org.tr/downloads/duyuru_ek/Ek_1_CIBUTI_UlkeBulteni.pdf adresinden 9 Şubat 2021 tarihinde erişildi.

Duteil, J. P. (2009). La République populaire de Chine, de 1949 à nos jours. *Clio*. 1-11. https://www.clio.fr/bibliotheque/pdf/pdf_la_republique_populaire_de_chine_de_1949_a_nos_jours.pdf adresinden 28 Nisan 2021 tarihinde erişildi.

Dzaka-Kikouta, T. (2011). L'investissement chinois en Afrique centrale. *Outre-Terre*, (30), 207-226. doi: 10.3917/oute.030.0207

Ehizuelen, M. M. O. (2018). Education and skills development in China-Africa cooperation, *Frontiers of Education in China*, 13(4), 553–600. doi: 10.1007/ s11516-018-0030-0

Elmas, A. (2012). *Dış politikada etkinlik strategileri.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstaanbul.

Engin Güder, B. ve Pekcan, C. (2020). Bir kuşak bir yol projesi çerçevesinde Çin'in Afrika politikası ve çatışma çözümü yaklaşımı. *International Journal of Politics and Security*, 2(4), 173-196. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1251794 adresinden 12 Şubat 2022 tarihinde erişildi.

Ermağan, İ. (2014). Çin'in Ortadoğu politikaları. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(37), 19-39. https://dergipark.org.tr/tr/pub/erusosbilder/issue/23771/253400 adresinden 28 Nisan 2021 tarihinde erişildi.

European Parliamentary Research Service. (2019, Ekim). *China's growing role as a security actor in Africa* (Rapor No: PE/642.232/2019). Brussels: European Parliamentary Research Service.

Ferras, P. (2015). Djibouti between opportunism and realism: Strategic pivot in the horn. *Life & Peace Institut*. http://life-peace.org/hab/djibouti-between-opportunism-and-realism-strategic-pivot-in-the-horn/ adresinden 21 Ağustos 2021 tarihinde erişildi.

Foch, A. (2010). Djibouti, une nouvelle porte de l'Afrique? L'essor du secteur portuaire djiboutien. *Afrique Contemporaine*, 234(2), 73-92. doi: 10.3917/afco.234.0073

Foch, A. (2013, 22 Mayıs). Déterminants et perspectives de la privatisation des infrastructures à Djibouti: Leçons tirées de trois ´études de cas. *Documents de*

Travail du Centre d'Economie de la Sorbonne 2013.36, 1-43. https://core.ac.uk/download/pdf/52818461.pdf adresinden 17 Kasım 2021 tarihinde erişildi.

Forgues, C. (2019, 13 Kasım). Comment la Chine est devenue un acteur incontournable à Djibouti?. *Ecole de Guerre Economique*. https://www.ege.fr/infoguerre/2019/11/chine-devenue-acteur-incontournable-a-djibouti adresinden 3 Kasım 2021 tarihinde erişildi.

Forlenza, S. (2016), Stato dell'Africa orientale situato nell'area del Corno d'Africa, confina con l'Eritrea, l'Etiopia, con la Somalia. *Fisco Oggi, Gibuti*. https://www.fiscooggi.it/rubrica/dal-mondo/schede-paese/articolo/gibuti adresinden 31 Temmuz 2021 tarihinde erişildi.

French.china.org.cn. (2017). Le président de Djibouti Ismail Omar Guelleh en visite officielle en Chine. http://french.china.org.cn/foreign/txt/2017-11/23/content_50068070.htm adresinden 29 Haziran 2021 tarihinde erişildi.

French.china.org.cn. (2019). Ouverture de la première école «Atelier Luban» d'Afrique au Djibouti. http://french.china.org.cn/foreign/txt/2019-03/29/content_74626589.htm adresinden 28 Haziran 2021 tarihinde erişildi.

Gao, G. F. ve Nkengasong, J. N. (2019, 1 Nisan). Public health priorities for China-Africa cooperation. *The Lancet Public Health*, 4(4), 177-178. doi: 10.1016/S2468-2667(19)30037-4

Garapon, A. (2017). Les «Nouvelles routes de la soie»: La voie Chinoise de la mondialisation?. https://droitfrancechine.org/wp-content/uploads/2018/04/I-7-Les-nouvelles-routes-de-la-soie-A-Garapon.pdf adresinden 23 Kasım 2021 tarihinde erişildi.

Gasnier, T. (2018). La Chine et le monde depuis 1949, 1-4. https://gasnier-thierry.e-monsite.com/medias/files/h4-chine-monde-cours-ts-1.pdf adresinden 19 Ekim 2021 tarihinde erişildi.

Gebrehiwot Berhe, M. ve Hongwu, L. (2013). *China-Africa relations governance, peace and security*. Addis Ababa: Institute for Peace and Security Studies. file:///C:/Users/pc/ Downloads/China_Africa_book_3.pdf adresinden 27 Nisan 2020 tarihinde erişildi.

Gikiri, S. N. (2017, Ocak). Chinese health assistance (cha) in East Africa. *Journal of Humanities and Social Science*, 22(1), 12-22. doi: 10.9790/0837-2201051222

Gluhbegovic, R. (2016, Eylül). *Types of conflict in Africa: How do the APRM reports address conflict?*. Johannesburg: Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa. http://213.55.90.4/admin/home/Dmu%20Academic%20Resource/Post graduate%20Studies/Political%20Science/Types%20of%20conflict%20in%20A frica.pdf adresinden 9 Temmuz 2020 tarihinde erişildi.

Gobbers, D. (2004, Eylül). La coopération en santé dans les pays africains. *ADSP Actualité et Dossier en Santé Publique*, (48), 8-13. file:///C:/Users/pc/Downloads/ad480 813.pdf adresinden 19 Ağustos 2020 tarihinde erişildi.

Gonondo, J. (2017). Africa and China higher education cooperation: Establishing knowledge sharing partnership between students. *Journal of Education and Practice*, 8(10), 17-28. file:///C:/Users/pc/Downloads/AfricaandChinaHigher EducationCooperation %20(1).pdf adresinden 13 Ocak 2021 tarihinde erişildi.

Hache, E. (2007). La Chine sera-t-elle le moteur de développement de l'Afrique?. *Chambre de Commerce et d'Industrie de Paris*, (74), 26-33. file:///C:/Users/pc/ Downloads/ACC_20070702144353.pdf adresinden 21 Şubat 2021 tarihinde erişildi.

Hassan Hoche, G. (2013). *La gestion portuaire à Djibouti.* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Université D'AIX-Marseille, Faculte de Droit et de Science Politique, Marseille.

Hellendorff, B. (2010, 13 Aralık). La Chine en Afrique survol des enjeux. *Note d'Analyse du Groupe de Recherche et d'Information Sur la Paix et la Sécurité*, 1-15. https://archive4.grip.org/sites/default/files/NOTES_ANALYSE/2010/NA_2010-12-13_ FR_B-HELLENDORFF.pdf adresinden 7 Mart 2020 tarihinde erişildi.

Ho, M. (2019, 2 Aralık). Djibouti: An emerging east African trading hub. *Hong Kong Trade Development Council Research.* https://research.hktdc.com/en/article/ MzM1Mjkz MDkz adresinden 2 Mart 2021 tarihinde erişildi.

Horn Economic and Social Policy Institute. (2020, Aralık). Cooperation between China and the horn of Africa: In the context of FOCAC and belt & road initiative. Addis Ababa: Horn Economic and Social Policy Institute, 1-13. https://www.hespi. org/wp-content/uploads/2020/12/China-Horn-of-Africa-relations-under-FOCAC-and-BRI-.pdf adresinden 13 Nisan 2021 tarihinde erişildi.

Idle, D. O. (2019). La République de Djibouti: Du néant au cœur des enjeux de la géopolitique mondiale. *Conseil Québécois d'Etude Géopolitique.* Erişim adresi: https://cqegheiulaval.com/la-republique-de-djibouti-du-neant-au-coeur-des-en jeux-de-la-geopolitique-mondiale/ adresinden 21 Ekim 2021 tarihinde erişildi.

Idle, D. O. ve Lasserre, F. (2021). Chine-Djibouti. L'émergence de relations multidimensionnelles. *Études du Conseil Québécois d'Etude Géopolitique.* doi: 10.13140/RG.2.2.16810.95682.

Imbert-Vier, S. (2017, Ocak). Brève histoire du premier chemin de fer de Djibouti à Addis Abeba. *Human Village 29*. https://human-village.org/spip.php?article268 adresinden 2 Eylül 2021 tarihinde erişildi.

James, B. (2016, 25 Temmuz). La Chine à Djibouti: Une base militaire a caractéristiques chinoises?. *Lettre du centre Asie*, (69), 1-4. https://www.ifri.org/sites/default/ files/atoms/files/chine_a_djibouti_james.pdf adresinden 23 Kasım 2021 tarihinde erişildi.

Jeuneafrique. (2022, 16 Nisan). Relations internationales: La dette Chinoise et l'Afrique. https://www.jeuneafrique.com/brandcontent/1349301/relations-internationales-la-dette-chinoise-et-lafrique/ adresinden 9 Mayıs 2022 tarihinde erişildi.

Jiang, C. (2006). Les relations de la Chine avec l'Afrique: Fondements, réalités et perspectives. *Monde Chinois,* (8), 7-26. http://www.adelinotorres.info/asia/chung-lian_jiang_les_relations_de_la_chine_avec_l_afrique.pdf adresinden 27 Ağustos 2021 tarihinde erişildi.

Jin, M. (2017). *La Chine à Djibouti et en Afrique de l'est: La voie Chinoise au croisement des routes, une idée qui fait son chemin*. Université Côte d'Azur, Paix et Sécurité Européenne et Internationale, Nice. https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-03156190/ document adresinden 27 Ağustos 2021 tarihinde erişildi.

Jinyuan, G. (1984, Nisan). China and Africa: The development of relations over many centuries. *African Affairs*, 83(331), 241-250. https://www.jstor.org/stable/721561 adresinden 19 Eylül 2020 tarihinde erişildi.

Khanna, M. (2019, Aralık). The shifting sands of Djibouti. *Observer Research Foundation,* (331), 1-11. https://www.orfonline.org/wp-content/uploads/2019/12/ORF_Issue_Brief_331_Djibouti.pdf adresinden 29 Kasım 2021 tarihinde erişildi.

Killeen, O. J., Davis, A., Tucker, J. D. ve Meier, B. M. (2018, 1 Ekim). Chinese global health diplomacy in Africa: Opportunities and challenges. *Global Health Governance,* 12(2), 4-29. https://www.researchgate.net/publication/332972065_Chinese_Global_ Health_Diplomacy_in_Africa_Opportunities_and_Challenges adresinden 3 Mart 2021 tarihinde erişildi.

King, K. (2014). China's higher education engagement with Africa: A different partnership and cooperation model?. *Education, Learning, Training: Critical Issues for Development, International Developmant Policy,* 5(1), 151-173. doi: 10.4000/poldev.1788

Kılıç, F. (2019). Küresel ilişkiler bağlamında Çin'in Afrika'daki ekonomi politiği: Nijerya, Angola, Sudan ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti örnekleri. *International Journal of Politics and Security*, 1(1), 71-96. https://dergipark.org. tr/tr/down load/article-file/706053 adresinden 24 Nisan 2021 tarihinde erişildi.

Kutluay Tutar, F. ve Bahsi Koçer, F. Ş. (2019). Çin'in yeni ipek yolu projesi: Bir kuşak bir yol. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 5(17), 618-626. https://www.researchgate.net/publication/335189138_Cin'in_Yeni_Ipek_Yolu_P rojesi_Bir_Kusak_Bir_Yol adresinden 29 Mayıs 2021 tarihinde erişildi.

Küçükaltan, E. S. (2020). *Çin'in Doğu Afrika'daki yumuşak güç politikaları: Kenya, Tanzanya ve Uganda örnekleri.* (Doktora Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitimi Enstitüsü, İstanbul.

La Nation. (2021). Tribune de M.Hu Bin ambassadeur de Chine à Djibouti FOCAC, Djibouti et la Chine. https://www.lanation.dj/tribune-de-m-hu-bin-ambassadeur-de-chine-a-djibouti-focac-djibouti-et-la-chine/ adresinden 4 Mart 2022 tarihinde erişildi.

Lafargue, F. (2005). La Chine, une puissance africaine. *Perspectives Chinoises*, (90), 1-22. http://www.french.Xinhuanet.com/french/2006-10/18/content_331977.htm adresinden 9 Mayıs 2020 tarihinde erişildi.

Larcon, J. P. ve Vadcar, C. (2019). *Les nouvelles Routes de la Soie-enjeux et opportunités économiques.* Paris: Chambre de commerce et d'industrie de Paris. https://www. research gate.net/publication/334416174_Les_nouvelles_Routes_de_la_Soie_-_enjeux_et_oppor tunites_economiques adresinden 19 Aralık 2020 tarihinde erişildi.

Lasserre, F. (2021). L'essor des activités économiques en Arctique: Impact des changements climatiques et de la mondialisation. *Belgéo, Revue Belge de Géographie*, 1(1). doi: 10.4000/belgeo.44181

Le Gouriellec, S. (2018). Chine, Éthiopie, Djibouti: Un triumvirat pour la Corne de l'Afrique? *Études Internationales,* 49(3), 523-546. https://www.erudit.org/fr/revues/ei/1900-v1-n1-ei04602/1059934ar/ adresinden 11 Ocak 2021 tarihinde erişildi.

Le Gouriellec, S. (2020a). *Djibouti: La diplomatie de géant d'un petit État*. Villeneuve d'Ascq: Presses Universitaires du Septentrion.

Le Gouriellec, S. (2020b). Djibouti: Les innovations diplomatiques d'un petit pays. *Areion Group*, (104), 29-33. https://www.jstor.org/stable/pdf/26983588.pdf?casa_token =vJPvwb XnAv4AAAAA:SJPAYx9- adresinden 12 Ocak 2021 tarihinde erişildi.

Le Monde Diplomatique. (2003, Şubat). Djibouti entre superpuissance et super pauvreté. https://www.mondediplomatique.fr/2003/02/LEYMARIE/9934 adresinden 21 Aralık 2019 tarihinde erişildi.

Leboeuf, A. (2019, Ağustos). La compétition stratégique en Afrique, approches militaires Américaine, Chinoise et Russe. *Focus Stratégique*, (91), 9-74. https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/leboeuf_competition_strategique_afrique_2019_0.pdf adresinden 31 Aralık 2021 tarihinde erişildi.

Lin, S., Gao, L., Reyes, M., Cheng, F., Kaufman, J. ve El-Sadr, W. M. (2016). China's health assistance to Africa: Opportunism or altruism?. *Globalization and Health*, 12(83), 1-5. doi: 10.1186/s12992-016-0217-1

Llandres Cuesta, B. (2021, 8 Ocak). La politique étrangère de la Chine et la Communauté d'avenir partagé. *Document d'Opinion, Instituto Español de Estudios Estratégicos*, 1-21. https://www.ieee.es/Galerias/fichero/docs_opinion/2021/DIEE EO01_2021 BORLLA_ exteriorChina_FR.pdf adresinden 21 Şubat 2021 tarihinde erişildi.

L'Orient-Le Jour. (2018, 5 Temmuz). Djibouti inaugure la future plus grande zone Franche d'Afrique. https://www.lorientlejour.com/article/1124144/djibouti-inaugure-la-future-plus-grande-zone-franche-dafrique.html adresinden 19 Ekim 2020 tarihinde erişildi.

Lu, R. (2017, 27 Şubat). Le chemin de fer Addis-Abeba–Djibouti sert de locomotive à l'interconnexion en Afrique de l'Est. *Reportages Exclusifs*. http://www.chinatoday.com.cn/french/spc/2017-02/27/content_739316.htm adresinden 19 Ekim 2020 tarihinde erişildi.

Mahdi, A. (2020, Ocak). Wang Yi à Djibouti, enjeux d'une visite. *Human Village 38*. https://human-village.org/spip.php?article593 adresinden 2 Mart 2021 tarihinde erişildi.

Makonnen, T. ve Lulie, H. (2014, Agustos). Ethiopia, regional integration and the comesa free trade area. *South African Institute of International Affairs*, 4-26. file:///C:/Users/pc/Downloads/saia_sop_198__makonnen_andlulie_20141030.pdf adresinden 29 Nisan 2021 tarihinde erişildi.

Martineau, J. L. (2018, Haziran). Djibouti et le «commerce» des bases militaires: Un jeu dangereux?. *L'Espace Politique*, 34(1). doi: 10.4000/espacepolitique.4719

Meidan, M. (2008). Le pétrole et la Chine-Afrique: Plus qu'une relation commerciale. *Afrique Contemporaine*, 228(4), 95-104. doi: 10.3917/afco.228.0095

Melvin, N. (2019, Nisan). *The foreign military presence in the Horn of Africa region*. Stockholm: International Peace Research Institute. https://sipri.org/sites/default/files/2019-04/sipribp1904.pdf adresinden 21 Mayıs 2021 tarihinde erişildi.

Mielcarek, R. (2019). Djibouti, carrefour brûlant des stratégies militaires des puissances. *Défense et Sécurité Internationale*, (140), 28-33. https://www.jstor.org/stable/48605570 adresinden 27 Temmuz 2021 tarihinde erişildi.

Mlambo, D. N., Mlambo, V. H. ve Mubecua, M. A. (2018). The rise of Chinese investments in Africa: For whose benefit?. *Journal of Economics and Behavioral Studies*, 10(4), 81-87. doi: 10.22610/jebs.v10i4(J).2409

Mlambo, D. N. ve Mlambo, V. H. (2018). Challenge's impeding regional integration in Southern Africa. *Journal of Economics and Behavioral Studies,* 10(2), 250-261. https://scholar.google.co.za/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=r9qS_H8AAAAJ&citation_for_view=r9qS_H8AAAAJ:UeHWp8X0CEIC adresinden 21 Aralık 2021 tarihinde erişildi.

Mohapatra, D. R. (2020). An economic analysis of Djibouti-Ethiopia railway project. *European Acedmic Research*, 3 (10), 11376-11400. doi: 10.13140/RG.2.2.33952.20480

Mokaddem, S. H. (2019, 11 Mart). Djibouti, au centre des jeux d'influence. *Policy Center For The New South*. https://www.policycenter.ma/opinion/djibouti-au-centre-des-jeux-d%E2%80%99influence adresinden 29 Aralık 2021 tarihinde erişildi.

Morin, J. F. (2013). *La politique étrangère: Théories, méthodes et références.* Paris: Armand Colin.

Mormul, J. (2016). Ethio-Djiboutian relations in the 21st century-towards new African cooperation. *Politeja: African Studies*, 13(3), 263-285. doi: 10.12797/Politeja.13.2016.42.16

Mourad, H. ve Hébrard, P. (2019, Haziran). La ruée sur la mer Rouge: La dimension militaire des enjeux et la stratégie des nouveaux acteurs. *Fondation Pour la Recherche Stratégique*, 3-56. https://www.frstrategie.org/web/documents/programmes/observatoire-du-monde-arabo-musulman-et-du-sahel/publications/201922.pdf adresinden 24 Ağustos 2021 tarihinde erişildi.

Nantulya, P. (2022, 12 May). Considerations for a prospective new Chinese naval base in Africa spotlight. *Africa Center for Strategic Studies*. https://africacenter.org/spotlight/considerations-prospective-chinese-naval-base-africa/ adresinden 13 Haziran 2022 tarihinde erişildi.

Naval Postgraduate School. (2019, Aralık). *Money as a weapon system: Adopting China's strategy in Djibouti* (Rapor No: 0704-0188/2019). Monterey: Naval Postgraduate School.

Niambi, N. T. (2018, Temmuz). Bilateral cooperation between China and Congo-Brazzaville: The other side of the ledger, *Open Journal of Political Science*, 8(3), 227-238. doi: 10.4236/ojps.2018.83016

Niambi, N. T. (2019, Ocak). China in Africa: Debtbook diplomacy?. *Open Journal of Political Science*, 9(1), 220-242. doi: 10.4236/ojps.2019.91012

Niquet-Cabestan, V. (2006). La stratégie Africaine de la Chine. *Politique Étrangère*, 2(2), 361-374. doi: 10.3917/pe.062.0361

Ngoie Tshibambe, G. (2007). Les relations sino-Africaines: Entre l'espoir et les controverses. *Congo-Afrique: Économie, Culture, Vie Sociale*, 47(418), 599-619. https://sodepaz.org/wp-content/uploads/images_sodepaz_ant/pdf/revista48/china africa_ ngoiefrances.pdf adresinden 23 Şubat 2020 tarihinde erişildi.

Nsimba, J. (2018, 26 Aralık). Les multiples atouts de la stratégie sécuritaire de la Chine en Afrique. *Note d'Analyse du Groupe de Recherche et d'Information Sur la Paix et la Sécurité*. https://grip.org/les-multiples-atouts-de-la-strategie-securitaire-de-la-chine-en-afrique/ adresinden 29 Ocak 2021 tarihinde erişildi.

Observatory of Economic Complexity (2020). Where does Djibouti import from? (1995–2018). https://oec.world/en/visualize/stacked/hs92/import/dji/show/all/1995.2018/ adresinden 31 Mart 2021 tarihinde erişildi.

Odzolo-Modo, M. (2016). *Les opérations de paix conduites par les organisations régionales africaines.* Université Côte d'Azur, Paix et Sécurité Européenne et Internationale, Nice. https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-03155274/document adresinden 28 Ağustos 2021 tarihinde erişildi.

Office National du Tourisme de Djibouti. (2019). *Schéma directeur de developpement du tourisme de durable de Djibouti 2019-2024.* Djibouti: Office National du Tourisme de Djibouti. https://decentralisation.gouv.dj/wp-content/uploads/2021/06/Schema-directeur-Tourisme-durable.pdf adresinden 8 Mart 2021 tarihinde erişildi.

Ognimè, L. (2013). *Cina ed Africa: Una partnership strategica?* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Libera Università Internazionale Degli Studi Sociali "Luiss Guido Carli", Dipartimento di Impresa e Management, Roma.

Olika, T. (2018). Djibouti's foreign policy change from survival strategy to an important regional-power player: Implications for Ethio-Djibouti. *Ethiopian Journal of the Social Sciences and Humanities*, 14(2), 130-155. doi: 10.4314/ejossah.v14i2.5

Organisation Internationale Pour Les Migrations. (2019, 1 Temmuz). *Tourisme: Djibouti au 4ème rang du top10 des pays à visiter*. Genéve: Organisation Internationale Pour Les Migrations. https://www.djibouti-diaspora.org/2019/07/01/tourisme-djibouti-au-4eme-rang-du-top10-des-pays-a-visiter/ adresinden 23 Aralık 2020 tarihinde erişildi.

Ormaux, S. ve Thierry, C. (2011, 30 Haziran). Le tourisme en milieu agropastoral en république de Djibouti: Entre réinterprétation des grands modèles et trajectoires propres. *Insaniyat*, 15(51-52), 253-270. https://search.emarefa.net/detail/BIM-938134 adresinden 29 Eylül 2019 tarihinde erişildi.

Osmanlı, S. N. (2021). *Kuşak ve yol Girişimi: Cibuti ve Pakistan örnekleri.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Pairault, T. (2018, 4 Şubat). Djibouti et les routes électroniques de la soie. 1-9. https:// www.pairault.fr/sinaf/doc/djibouti.pdf adresinden 24 Ekim 2021 tarihinde erişildi.

Pairault, T. (2018, 31 Agustos). Africa and the new silk roads. *The Belt and Road Initiative and Global Governance International Conference* içinde (ss. 1-17). Brussels: *Leuven Centre for Global Governance*. https://www.pairault.fr/ sinaf/doc/pairault-2018-08-31.pdf adresinden 25 Ekim 2021 tarihinde erişildi.

Pairault. T. (2020a). Djibouti: Simulation du poids de la dette et du coût d'une renégociation. https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-02865928/document adresinden 24 Ekim 2021 tarihinde erişildi.

Pairault. T. (2020b). La dette Chinoise de Djibouti. *Géopolitique, Géoéconomie et Théorie Politique*. https://geopoweb.fr/?LA-DETTE-CHINOISE-DE-DJIBOUTI-Par-THIERRY-PAIRAULT adresinden 25 Ekim 2021 tarihinde erişildi.

Perret, C. (2007, Ocak-Şubat). L'Afrique et la Chine. *Diplomatie*, (24), 32-43. https://www.jstor.org/stable/10.2307/26980864 adresinden 20 Eylül 2020 tarihinde erişildi.

Ponomarenko, L. V. ve Piskunov, D. A. (2022). China Djibouti: Strategic partnership in East Africa. *RUDN Journal of World History*, 14(2), 158–174. doi: 10.22363/2312-8127-2022-14-2-158-174

Psychogyios, P. (2017, 10 Ekim). Djibouti: Un partenaire stratégique pour les puissances mondiales. *Perspective Monde.* https://perspective.usherbrooke.ca/bilan/servlet/BMA nalyse?codeAnalyse=2427 adresinden 28 Eylül 2020 tarihinde erişildi.

Radio France International. (2018, 3 Eylül). Face à l'influence Chinoise, Tillerson réaffirme les liens avec Djibouti. https://www.rfi.fr/fr/afrique/20180309-visite-eclair-tillerson-djibouti-interets-strategiques adresinden 22 Ocak 2021 tarihinde erişildi.

Rayaleh, H. O. (2004, 23 Eylül). *La gestion d'une pénurie: L'eau à Djibouti*. (Doktora tezi). L'université D'Orléans, Orléans.

Rayaleh, H. O. (2005). Une pénurie d'eau gérée par l'inégalité: Le cas de la ville de Djibouti. *Géocarrefour*, 80(4). doi: 10.4000/geocarrefour.1288

Regissahui, M. H. J. (2019, Temmuz). Overview on the China-Africa trade relationship. *Open Journal of Social Sciences*, 7(7), 381-403. doi: 10.4236/jss.2019.77032

Rogers, P. (2007, 1 Mart). The United States, China and Africa: Eyes on the prize. *The Asia-Pacific Journal*, 5(3), 1-4. https://apjjf.org/-Paul-Rogers/2387/article.pdf adresinden 29 Ocak 2020 tarihinde erişildi.

Roy, D. (1998, 1 Mart). China's post-Deng foreign relations. *International Journal: Canada's Journal of Global Policy Analysis*, 53(1), 133-146. doi: 10.1177/002070209805300107

Rudd, K. (2021, 21 Eylül). Comment éviter une guerre entre la Chine et les États-Unis. *Le Grand Continent*. https://legrandcontinent.eu/fr/2021/09/21/comment-eviter-une-guerre-entre-la-chine-et-les-etats-unis/ adresinden 28 Şubat 2022 tarihinde erişildi.

Saffee, A. (2017, 30 Agustos). Chinese naval base in Djibouti: Possibilities and implications. *Institut of Strategic Studies*. 1-4. http://issi.org.pk/wp-content/uploads/2017/08/Final_IB_Ahmad_Saffee_dated_30-8-2017.pdf adresinden 13 Ocak 2020 tarihinde erişildi.

Saray, M. O. ve Gökdemir, L. (2007). Çin ekonomisinin büyüme aşamaları (1978-2005). *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi,* 2(7), 661-686. https://dergipark.org.tr/tr/pub/jyasar/issue/19119/202881 adresinden 12 Mayıs 2020 tarihinde erişildi.

Saxena, I., Uri Dabaly, R. ve Singh, A. (2021, 18 Kasım). China's military and economic prowess in Djibouti: A security challenge for the Indo-Pacific. *Journal of Indo-Pacific Affairs*. https://www.airuniversity.af.edu/JIPA/Display/Article/ 2847015/chinas-military-and-economic-prowess-in-djibouti-a-security-challenge-for-the-i/ adresinden 23 Aralık 2021 tarihinde erişildi.

Shen, G. C. ve Fan, V. Y. (2014). China's provincial diplomacy to Africa: Applications to health cooperation. *Contemporary Politics*, 20(2), 182-208. doi: 10.1080/13569775.2014.907993

Sibiri, H. (2021, Haziran 21). Demystifying China's involvement in African peace and security architecture. *Chinese Journal of International Review*, 3(1), 1-19. doi: 10.1142/S2630531321500013

Soyyitğit, S. (2020). Çin'in Afrika'daki doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının Afrika ülkelerindeki ekonomk etkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1), 269-292. http://esjournal.cumhuriyet.edu.tr/tr/download/article-file/1107339 adresinden 23 Aralık 2021 tarihinde erişildi.

Styan, D. (2013). Djibouti: changing influence in the Horn's strategic hub. London: The Royal Institute of International Affairs.

Styan, D. (2020). China's maritime silk road and small states: Lessons from the case of Djibouti. *Journal of Contemporary China*, 29(122), 191-206. doi: 10.1080/10670564.2019.1637567

Subaşı Ertekin, M. (2017a). Çin'de ekonomik büyüme, yoksulluk ve gelir eşitsizliği: Dünya ekonomisinde konumu. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 12(1), 13-37. https://dergi park.org.tr/tr/pub/beyder/issue/31845/309795 adresinden 19 Eylül 2021 tarihinde erişildi.

Subaşı Ertekin, M. (2017b). Çin'in büyüyen enerji talebinin karşılanmasında Afrika'nın önemi. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 1(12), 189-222. https://dergipark.org.tr/ tr/pub/igdirsosbilder/issue/66817/1044948adresinden 19 Eylül 2021 tarihinde erişildi.

Sun, D. ve Zoubir, Y. (2020). Securing China's 'latent power': The dragon's anchorage in Djibouti. *Journal of Contemporary China*, 30(130), 1-16. doi: 10.1080/10670564.2020.1852734

Sun, Y. (2014, Nisan). Africa in China's foreign policy. *John L. Thornton China Center and Africa Growth Initiative*, 1-45. https://www.brookings.edu/wp-content/

uploads/2016/06/africa-in-china-web_cmg7.pdf adresinden 21 Temmuz 2021 tarihinde erişildi.

Şahin, H. ve Karaköy, F. (2018). Doğu Afrika'nın dünya'ya açılan penceresi: Cibuti. *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 61-78. doi: 10.33399/biibfad.485918

Taddesse, S. G. (2019). COMESA: Prospects and challenges for regional trade integration. *International Affairs and Global Strategy*, 76(9), 1-14 doi: 10.7176/IAGS

Tambo, E., Tang, S., Ai, L. ve Zhou, X. N. (2017, Haziran). The value of China-Africa health development initiatives in strengthening "one health" strategy. *Global Health Journal*, 1(1), 33-46. doi: 10.1016/S2414-6447(19)30062-4

The Second Belt and Road Forum for International Cooperation (2019). Xi Jinping meets with president Ismail Omar Guelleh of Djibouti. http://www.beltandroad forum.org/english/n100/2019/0430/c22-1413.html adresinden 27 Ağustos 2021 tarihinde erişildi.

Timurtaş, M. E. (2018). Çin Halk Cumhuriyetinin ekonomik ve siyasi geçmişinin bügünkü gelişim sürecindeki rölü. *Sakarya İktisat Dergisi*, 7(1), 52-69. https://dergipark. org.tr/tr/ pub/sid/issue/36502/414134 adresinden 9 Mart 2021 tarihinde erişildi.

Tinseau, F. L. (2019, 2 Nisan). La place de Djibouti dans la géopolitique militaire. *La Revue du Caium.* https://medium.com/caium/la-place-de-djibouti-dans-la-g%C3% A9 opolitique-militaire-28ba3dfaa4e0 adresinden 2 Mayıs 2021 tarihinde erişildi.

Titiloye Ademola, O., Bankole, A. ve Adewuyi. A. O. (2009). China-Africa trade relations: Insights from AERC scoping studies. *European Journal of Development Research*, 21(4), 485-505. doi:10.1057/ejdr.2009.28

Tseng, S. (2008). *The Republic of China's foreign policy towards Africa: The case of ROC-RSA relations*. (Doktora Tezi). University of the Witwatersrand, The Faculty of Humanities, Johannesburg.

Tunc, A. ve Kızıl, B. (2018). Çin Halk Cumhuriyetinin dönüşümü ve yerel yönetimler. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 51-72. doi: 10.20493/birtop.472958

Uchehara, K. E. (2009). China-Africa relations in the 21st century: Engagement, compromise and controversy. *Uluslararası İlişkiler*, 6(23), 95-111. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/540014 adresinden 27 Eylül 2019 tarihinde erişildi.

Unbound, A. (2018, 13 Nisan). China's strategy in Djibouti: Mixing commercial and military interests. *Council on Foreign Relations.* https://www.cfr.org/blog/chinas-strategy-djibouti-mixing-commercial-and-military-interests adresinden 13 Kasım 2019 tarihinde erişildi.

Van de Looy, J. (2006). Africa and China: A strategic partnership?. *African Studies Centre Leiden*, 2-28. https://www.ascleiden.nl/pdf/wp67.pdf3 adresinden 30 Eylül 2019 tarihinde erişildi.

Vertin, Z. (2019, Agustos). *Red Sea rivalries: The Gulf, the Horn, & the new geopolitics of the Red Sea.* Doha: Brookings Doha Center. https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2019/06/Red-Sea-rivalries-The-Gulf-the-Horn-and-the-new-geopolitics-of-the-Red-Sea.pdf adresinden 27 Haziran 2021 tarihinde erişildi.

Vural, A. (2017). Yumuşak güç stratejisi çerçevesinde Çin'in Afrika politikası. *Avrasya Etüdleri*, 51(1), 123-152. https://dergipark.org.tr/tr/pub/avrasya/issue/35351/392496 adresinden 28 Ekim 2020 tarihinde erişildi.

Wang, Z. ve You, T. (2014). Etat des lieux de l'investissement public de la Chine en Afrique. *Techniques Financières et Développement*, 4(117), 103-109. doi: 10.3917/tfd.117.0103

Williams, P. D. (2018). Joining AMISOM: Why six African states contributed troops to the African Union Mission in Somalia. *Journal of Eastern African Studies*, 12(1), 172-192. doi: 10.1080/17531055.2018.1418159

Wiltzer, P. A. (2004). Vers une paix et un développement durables en Afrique. *Afrique Contemporaine*, 1(209), 23-37. doi: 10.3917/afco.209.0023

World Bank Group. (2018, Ekim). *Economic transformation in Djibouti* (Rapor No: DJ/134321/2018). Washington: World Bank Group.

Xinhua Multimédia. (2019, 28 Nisan). Xi Jinping rencontre le président Djiboutien. http://french.xinhuanet.com/2019-04/28/c_138018679.htm adresinden 4 Nisan 2021 tarihinde erişildi.

Xinhua Multimédia. (2020, 1 Ekim). Les ministres Chinois et Djiboutien des affaires étrangères s'engagent à élever le partenariat stratégique bilatéral à un nouveau niveau. http://french.xinhuanet.com/2020-01/10/c_138692121.htm adresinden 5 Nisan 2021 tarihinde erişildi.

Xinhua Multimédia. (2021, 30 Kasım). Les ateliers Luban, mécanisme de formation Chinois, aident l'Afrique à se doter de grands talents locaux. http://french.news.cn/2021-11/30/c_1310342937.htm adresinden 24 Haziran 2022 tarihinde erişildi.

Xinhua Multimédia. (2022, 23 Şubat). La ligne ferroviaire Ethiopie-Djibouti construite par la Chine permet de stimuler l'intégration régionale (SYNTHESE). http://french.news.cn/afrique/2022-02/23/c_1310484888.htm adresinden 24 Haziran 2022 tarihinde erişildi.

Yalın, A. (2009). Çin Afrika'da ne yapıyor. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, (14), 3-18. https://www.academia.edu/4100523/%C3%87in_Afrika_da_Ne_Yap%C4%B1yor adresinden 21 Ağustos 2020 tarihinde erişildi.

Yalın, T. ve Çetinbakış, M. (2019). Uyanan dev Çin'in yapısal ve ekonomik dönüşüm süreci. *Journal of Management and Economics Research,* 17(3), 123-145. doi: 10.11611/yead.616934

Yan, L. (2016, 16 Mart). China's logistic hub in Djibouti to stabilize region, protect interests. *Global Times*. http://www.ecns.cn/military/2016-03-16/detail-ifytmzvw 2130832.shtml adresinden 29 Temmuz 2020 tarihinde erişildi.

Yande, G. (2018). *Diplomatie publique: Grand enjeu pour les relations Sino-Africaines.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Université Paris 1 Panthéon-Sorbonne, Master Etudes Européennes et Relations Internationales, Paris.

Yılmaz, K. (2021). Çin'in Afrika parametreleri. *Africania*, 1(1), 87-102. https://dergipark. org.tr/tr/pub/africania/issue/65507/1013800 adresinden 3 Mart 2022 tarihinde erişildi.

Yılmaz, S. (2021). Bir kuşak bir yol projesi bağlamında Africa ülkelerini bekleyen muhtemel tehlikeler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(77), 356-368. https://dergi park.org.tr/tr/download/article-file/1125697 adresinden 21 Mart 2022 tarihinde erişildi.

Yifeng, H. ve Zelele, M. (2017). L'eau du bonheur coule à Djibouti. *Reve Commun.* http://www.mofcom.gov.cn/article/beltandroad/dj/frindex.shtml adresinden 12 Mayıs 2021 tarihinde erişildi.

Yohannes, E. (2018). *The expansion of military bases in the horn of Africa: Analysis of its challenges and opportunities to Ethiopia's policy in the region*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Addis Ababa University, Department Political Science and International Relations, Addis Ababa.

Zeleza, P. T. (2014). The Africa-China relationship: Challenges and opportunities. *Canadian Journal of African Studies*, 48(1), 145-169. Doi: 10.1080/00083968.2014.946298

Zhang, W., Chen, P. S. L., Huo, W. ve Li, K. X. (2019). International port investment of Chinese port-related companies. *International Journal of Shipping and Transport Logistics*, 11(5), 430-454. doi: 10.1504/IJSTL.2019.102145

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ORCID	0000-0003-2362-6527
Adı Soyadı	Moustapha MOHAMED HAROUN
Doğum Yeri	Cibuti
Doğum Tarihi	10.08.1995
e- posta	moustapha.haroun.99@gmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Okul	**Eğitim Derecesi**	**Bölüm**	**Yıl**
Çankırı Karatekin Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü	Yüksek Lisans	Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı	2019-2022
Cibuti Üniversitesi	Lisans	Edebiyat, Diller ve İnsan Bilimleri Fakültesi Coğrafya Bölümü	2015-2018
Hodan Dört Lisesi	Lise diploması		2012-2015

YABANCI DİL BİLGİSİ

Arapça	A-2 Seviyesi
İngilizce	C-1 Seviyesi
Türkçe	C-1 Seviyesi
Fransızca	C-2 Seviyesi

PROFESYONEL VE KİŞİSEL YETENEKLER

Profesyonel	**Kişisel**
Yabancı Diller	İletişim Yetenekleri
Bilgisayar Yetenekleri	Problem Çözme
Uluslararası İlişkiler	Liderlik Özellikleri
Öğretim	Takım Çalışması